

ПРОСВЈЕТА

ЛИСТ ЗА ЦРКВУ И ШКОЛУ

ИЗДАЈЕ КАНЦЕЛАРИЈА МИНИСТАРСТВА ПРОСВЈЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

СВЕСКА

III и IV

Изазили половином свакога мјесеца у свескама — Цијена је у Црној Гори фор. 2, а изван ње фор. 3. — Рукописи се не враћају, а претплате се шаљу администрацији, а сва писма и новине у замјену шаљу се уредништву на Цетиње. Писма пак треба да буду франкирана и власторучнијем потписом утврђена ради знања од кога долазе, ма и не било потписа на дописима. — Претплаћује се на годину.

ГОДИНА

XII.

МИНИКОЛА I.

NACIONALNA
ПО МИЛОСТИ БОЖИЈОЈ
BIBLIOTEKA

КЊАЗ И ГОСПОДАР ЦРНЕ ГОРЕ

CRNOJEVIĆ
потврдисмо и потврђујемо овај

ЗАКОН

о фонду за издржавање изнемоглијех свештеника и удовица и дјеце умрлих свештеника и ђакона православне цркве у Црној Гори.

Члан 1.

Оснива се: „Фонд за издржавање изнемоглијех свештеника, и удовица и дјеце умрлих свештеника и ђакона“.

Члан 2.

Фондом управља Митрополија на Цетињу.

Члан 3.

Овај фонд састављају:

- а.) Основни улози свијех свештеника и ђакона, који су сад у чину и који по сад буду рукоположени;
- б.) годишњи улози;
- в.) Завјештаји и добровољни прилози;
- г.) Добит на главницу фонда.

Члан 4.

Основни улог свештеника и ђакона је круна 300, које они улажу за првијех осам година и то: прве године круна 50, за четири шљедеће године по круна 40 и пошљедње три године по круна 30.

Годишњи је улог 1⁰/₀ на сто од плате, које свештеник и ђакон послѣје првијех осам година редовно уплаћује.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
Члан 5.
CRNE GORE ĐURĐE

Основни и годишњи улози не враћају се никоме и ни у којем случају.

Члан 6.

Овај се фонд не смије никад и ни у којем случају употребити на другу потребу, но једино на што је законом овијем одређен.

Члан 7.

Свештеник и ђакон који би старошћу изнемогао и онеспособио, те би га Митрополит разријешо од парохијалне дужности, уживаће и даље цијелу своју плату.

Ако би свештеник или ђакон и прије тога времена неизљечиво онеспособљен био за свештеничку службу, те би га Митрополит морао разријешити од дужности, добива из фонда издржаваће годишње половину своје плате.

Ако такво лице још није исплатило цијели основни улог, задржавају му се улози по члану 4. од тога издржавања до потпуне исплате.

Члан 8.

Свештеничка удовица, која остане без дјеце, примаће из фонда издржавања годишње четвртину мужевљеве плате.

Удовица са дјецом, или дјеца без родитеља има ће из фонда годишње половину плате свештеникове.

Ова издржања издаваће се из фонда и у томе случају, ако умрли свештеник још није уплатио основни улог, само ће се од истог издржања према члану 4. задржавати за фонд улози до потпуне исплате.

Члан 9.

Свештеник и бакал губи право на издржавање, ако би био осуђен на губитак чина, или би своју свештеничку службу сам напустио.

Члан 10.

Право на издржавање губе:

1. Удовица:

- а.) када се преуда;
- б.) када би због злочинства била осуђена.

2. Женска дјеца:

- а.) послѣ навршене двадесете године, ако се прије не удају.
- б.) због узрока под б.) 1. тачке.

3. Мушка дјеца:

- а.) када напуне 18 година, или ако су на наукама, пошто исту доврше;
- б.) из узрока под б.) 1. тачке овога члана.

Члан 11.

Ако би се догодило, да је које дијете душевно или тјелесно сасвијем неспособно за рад, а нема имања свога за издржавање, одредиће му се на основу љекарскога свједочанства и увјерења племенскога капетана неко издржање из фонда и послије означенијех година у претходном чланку.

Ово се издржавање обуставља, када би се доказала неоснованост свједочанства и увјерења, а издавачи увјерења плаћају фонду издату суму са интересом.

Члан 12.

Удовице или стараоци дјеце умрлога свештеника морају се одмах по смрти његовој пријавити Митрополији са потраживањем издржања и поднијети крштенице и увјерење племенскога капетана, да су дјеца жива.

Племенски капетан дужан је Митрополији одмах пријавити смрт свештеникове удовице и дјетета јој.

Члан 13.

Ни свештеници, ни свештеничке удовице, ни стараоци свештеничке сирочади не могу издржања залагати, нити могу повјеритељи судом тражити намиру дугова истијем издржањима.

Члан 14.

Удовица и дјеца умрлијех свештеника могу издржање уживати и изван Црне Горе, ако Митрополија не би имала узрока, који би то спријечавали, али се у том случају задржаје 5% у корист фонда.

Члан 15.

Министарство Просвјете и Црквенијех послова врши надзор над управом овога фонда.

Члан 16.

Овај закон стаје на снагу 8. Априла ов. год.

Нашему Митрополиту и Министру Просвјете и Црквенијех Послова наређујемо, да овај закон објаве и извршују.

Цетиње, 8. Априла 1901.

Никола $\frac{с}{р}$

СЛОВО НА ВЕЛИКИ ПЕТАК

у катедралној цркви говорио Његово Високопреосвештенство Митрополит Господин Митрофан.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

„Откуда си ты; Иисусъ же отвѣта не даде ему.“ (Јоан. 19, 9.)

Ко си ти, и одакле си? — Еје Понтијски Пилат Господа нашега Исуса Христа, кад га свјидјаци и старјешине народа јудејског суду Пилатову предали бијаху.

На ово дрско питање Христос Господ никаква одговора Пилату не даде (Мат. 27, 14).

И ако Христос Пилата не удостоји свога одговора на постављено му питање: „Ко си ти, и откуда си?“ — последије сами догађај да се је јаснога одговора, који је доказао, ко је и откуда је Христос Спаситељ.

Природа, покорна Створитељу своме, и она не може прећутати, већ даде јасног одговора на питање Пилатово! Одговор би необичан, и великијем чудом задивио је све, који га чуше и догађај видјеше! А како да се и не задиве том чудном и необичном појавом, што се догоди баш у онај тренутак, кад Спаситељ наш на крсту испусти свој божанствени Дух!

Од ужасног злочина, кога људска злоба овога пута учини, земља се из темеља затресе; сунце се у таму обуче, да тако црнијем мраком покрије нигда још нечувену неправду, коју безакони римски судија изрече над највећијем праведником — Христом Спаситељем; гробови се отворише, и из њих многи

мртви устадоше и овијем дадоше јасног увјерења, да Христос влада и управља животом и смрћу (Мат. 27, 51—53).

Поред овога чудеснога одговора, кога дадоше природне и натприродне појаве, и многе томе чудесноме привору присутне особе у изјавама својима одговорише и дадоше своја свједочанства о поријеклу Богочовјека — Христа Спаситеља! Необична чуда, која том приликом оне видјеше, отворише им душевне очи, те јавно повикаше: „Заиста ово би Син Божји“ (Мат. 27—54.).

Народ, који се бијаше окупио на Голготу, да види страдање Христово, кад видје ова велика чуда, која се наочиглед њихов догодише, врати се у Јерусалим, бијући се рукама у прса. (Лук. 23, 48.).

Оваква необична чуда, која се догодише при издахнућу Христову на крсту, увјерише Пилата о грозној неправди његове над Христом изречене пресуде! Он је увидио своју страшну погрјешку, али је то било касно, пошто дјело нечовјечне његове пресуде већ бијаше извршено!

Плашљиви и малодушни римски намјесник Пилат склоњен, да угоди људској злоћи, више него ли Богу и његовој правди, на грозну смрт неправедно осуди Христа Спаситеља!

И тако, Преблаг и наш Спаситељ, највећи човјек, који се икад на земљи рађао; натприродни чудотворац, који је чинио таква чудеса, каква само Бог чинити може; нечувени праведник; највећи добротвор и најмудрији учитељ би осуђен на грозну смрт, на смрт, каквом се само казне највећи зликовци и разбојници!

О грознога овога још никада нечувенога дјела!!!

За велика и небројна добра, која је Христос народу јудејскоме чинио, он му врати највећу неблагодарност, неблагодарност, која ће остати као пошљедица најдрње пјеге на животу пропалога народа јеврејскога.

Двадесети вијек наступио је већ, од када је овај страшни догађај Христова страдања био. Послије толиког времена ми данас држимо успомену овога страшнога догађаја; а такође држаће је и сви потоњи нараштаји, и то вазда и у све вијекове, докле год људи на земљи буде живјело.

Ми данас обављајући ову свету хришћанску дужност, у мислима својима представимо себи исто онако, као да на Голготи стојимо пред крстом, на коме је био разапет Господ наш Исус Христос. Душевнима очима нашим гледајмо оне страшне и нигда нечувене муке, које је Христос за нас претрпио!

Као што су апостоли и други вјерни на Голготи видјели измученога Христа Спаситеља, тако Га и ми данас душевнима очима нашим гледајмо. А да би нам то јасније било, погледајмо овдје пред нама слику великога мученика, који је на крсту за нас и за све људе пострадао и страшне муке претрпио! Као што су ужасне муке Његове неописано тешки утисак учиниле на Његове апостоле и друге вјерне Његове, који бјеху присутни Његовоме распећу на крсту, тако те исте муке и страдања нека и на нас данас овдје у једнакој мјери такви утисак учине.

А како и не би учиниле, кад видимо главу нашег Спаситеља, нашег највећег добротвора трновијем вијенцем рањену; пречисто ребро Његово копљем прободено; руке и ноге клинцима испробијане! — Видимо, да је потамњело оно Божанствено лице, које негда на Таворској гори, као јарко сунце сијаше; умукла су она уста, која проповиједаху науку, какву још ни један од земних људи није проповиједао. — Нестало је онијех утјешавајућих ријечи, које сакате, слијече и болесне лијечаху, мртве васкршаваху.

Ми дакле пред нама видимо Преблаготога Христа Спаситеља у крви огрезнута, и у тешким мукама уморена. Све ове страшне муке Христос је невини претрпио; јер Он гријеха не учини, нити се је кад чула неистина из уста старјевних.

Сами поглед на измученога Христа Спаситеља изазива у нама неописану тугу и жалост, изазива страшну осуду противу издајника Јуде, који за ништаву цијену од 30 сребрника нечовјечно предаде својега Господа и учитеља!

Ко између нас може да остане, а да не осуди издајника Јуду Искаријотскога, који већу цијену даде ништавој шачици сребрника, него драгоцјеноме животу својега Учитеља и Спаситеља?!

Не можемо се уздржати такође, а да с грозотом у души не осудимо и малодушнога Пилата, као и фанатичне књижнике и старјешине јудејске, и ону наговорену, невзвану и глупу скитадију народа јудејскога, који ослободише разбојника Вараву, а праведника и највећег свога добротвора Христа Спаситеља на осуду извикаше са овом страшном и грозном изјавом: „Распи га распи: крв његова на нас и на дјецу нашу!!!“

И камено срце човјек кад би имао, при оваквојем страшном привору, опет не би могао остати без ужасне грозоте у души, кад помисли само на овај грозни догађај и неправедну осуду, какву Пилат изрече над Христом, и кад помисли на

ону страшну изјаву народа јудејскога: „Крв његова на нас и на дјецу нашу.“

Но и ако зликовци у онај мах извршише своју нечовјечну жељу и злоћу над невином жртвом, али казна Божија за то крвно дјело није их мимоишла.

Безакони Јуда, кад видје свој страшни злочин, покаја се, баца сребрнике, па у крајњему очајању одузе себи живот! Пилат би лишен власти и части великана римског, па и он у очајању дочека црне и чемерне дане свога јаднога живота. А она изјава народа јудејског: „Крв његова на нас и на дјецу нашу“ донијела је пошљедицу, да се народ јудејски свуда и на све стране по бијеломе свијету без отаџбине и домовине поскита! Тако дакле потомство овијех зликоваца грдно осјети тежину великога гријека својијех предака, коју тежину оно сноси ево већ двије хиљаде година, скитајући се од немила до недрага свуда и од свакога осуђено и презрено.

Благочестиви Хришћани!

Ми овако осуђујући оне, који Христа издадоше, осудише и мучише, упитајмо сами себе: вријеђамо ли ми љуте ране Христове нашијем владањем?! Упитајмо себе: Јесмо ли ми поступцима нашијем издали Христа Спаситеља, као што га је издао среброљубиви Јуда Искаријотски? Јесмо ли га ми ријечима, или мислима криво и неправо осудили, као што га је осудио безакони Пилат?! Јесмо ли се и ми чим-год у нашем животу огријешили тако, да по нашој заслуди гријех наш може пријећи и на наше потомство, као што је велики гријех народа јудејског прешао на њихове потомке?!

Свуда и на свакоме мјесту, а особито данас, кад се налазимо пред гробом Христовијем, дужни смо истину рећи, а то, да на жалост и данас још у свијету има људи, који дијелима својима муче Спаситеља, и који својијем поступцима љуте његове ране вријеђају!

А ко су то? То су они, који се погдјекад усуде, да по својој вољи и слободнима мислима својима тумаче св писмо, те често пута тијем обарају прави смисао свете и Божанствене науке Христове! То су они, који се усуђују омаловажити установе црквене; они, који вјерске ствари у шали и са смијехом узимају; они који се старају, да више угоде људима, него ли Богу; они који у прописане празничне дане у цркву не долазе на Божанствену службу, или ако и дођу, не стоје у цркви са

страхом Божијим као у дому Господњему, него или се разговарају, или осуђују црквено појање и поредак службе! Христа муче и Његове ране vriјеђају они, који се редовно сваке године у своје vriјеме не исповиједају и не причешћују; они, који развратан живот проводе; они који родитеље своје не слушају и не поштују; они, напротив, родитељи, који дјецу своју на добро не упућују; они, који у домовима својима мир и слогу нарушавају; они, који ближњима својима увреде не праштају; они који неправедним начином туђе имање себи присвајају; они, који дужности свога чина или звања савјесно не обављају; једном ријечју ране Христове vriјеђају сви они, који се у животу својем не владају по Божанственој науци Христа Спаситеља.

Благочестиви Хришћани!

Да би ми, ако се који и у колико се који од нас у наведенијем недостатцима налази, избјежали недостојну и према својима дјелима заслужену казну, треба да се поправимо и покајемо. Бог је милостив, и Он ће нам све опростити.

Овдје пред гробом Христовијем обећајмо се искрено, да ћемо с погледом на велике и страшне муке Христове, које је из једине само љубави према нама претрпио, одбацити од себе наше мане и пороке, којима смо доврели, ако и нехотично, vriјеђали ране Христове.

Ово обећање, које данас пред гробом Христовијем Богу дамо, држимо га тврдо и у цијеломе нашем животу владајмо се по њему.

Овакви врући пламен, који је у душама нашим пред измученијем овдје Спаситељем вјера наша поджегла, немојмо допустити, да се он у нама послјије изласка из овога Храма Божијега угаси. Него у животу нашем, при свакоме нашем раду, вазда имајмо пред очима страшне муке, које је Христос за нас претрпио, па живот свој удесимо по његовијем светијем заповиједима, како би нам страдање Христово послужило на нашу срећу и вјечно наше спасење.

С наше стране врло би жалосно било, кад муке Христове у нама не би изазвале највећу нашу благодарност, што нас је Господ избавио од гријеха и прародитељског проклетства. А како и да му не будемо благодарни, кад је на Његовој проливеној крви основана наша света црква, Његово духовно царство на земљи.

Света Христова црква живи је источник, који нигда не пресушује. Из овога богатога извора постијече широка ријека, која својом чистом и бистром водом свете Христове науке обилато напаја своју духовну дјецу — нас вјерне њене духовне синове.

Приступимо дакле, благочестиви Хришћани, и покло- нимо се гробу Преблаготога Спаситеља нашега, са страхом и искреношћу пољубимо Његове израђене руке и ноге, па у својој искреној и врућој молитви сваки за себе рецимо: Господе! Нећу ти пријеварни пољубац дати, као што ти га даде издај- ник Јуда; него ти се, Господе и преблагих Спаситељу мој, молим онаквом топлотом молитвом, каквом ти се на крсту мољаше благоразумни покајаник, да ме се милостиво сјетиш, кад опет дођем на земљу, да страшним и праведнијем твојим судом учиниш небесно и вјечно твоје царство — амин.

О К Р Ш Т Е Њ У

по рускоме СВЕШТЕНИКУ И КАТИХЕТА
 BIBLIOTEKA Др. Лопичић.
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

Света наша православна црква приводи нас иза ране младости у своја матрина њедра. Одмах чим се младенац роди од православних родитеља, свештеник, као служитељ Божији, као нашљедник апостолске службе, и као извршитељ светих тајна, узме крст, епитрахил и кадионицу, потребне за то ствари, пође у дом родитеља новорођеног младенца и том приликом прво освети воду, а за тијем чита молитву: „Владыко Господи вседержителю, исцѣляяй всякій недугъ и всякую язву, самъ и сію днесь родившую рабу твою (имя-рекъ.) Изцѣли, и востави ю отъ одра на немже лежитъ...“ и друге... Моли Бога о поболшању здравља роилие матере, о опроштењу њеног гријеха, о сачувању новорођеног младенца од болести и свакога зла, о очишћењу дома, у коме се је родио младенац.

К р ш т е њ е.

Крштење је прва и најнужнија тајна новог завјета, чрез које вјерујући при трикратном погружењу тијела у воду с призивом свете Тројице: „Оца Сина и Светога Духа“ чисти се

од свију гријехова, умире у гријеху — наново се рађа, и ступа у нови духовни благодатни живот (простр. катизис).

Без светог крштења не може се ни један човјек назвати чланом Христове цркве (Јов. 3, 5. Марк. 16, 16) по томе ова је тајна обвезна за све људе, како одрасле, тако и за младенце. Многи хришћански родитељи гријеше, што дуго времена држе своје дијете некрштено; јер треба знати, што се младенац прије крсти, то се прије његова душа спасава од гријеха Адамовог — а и савјест је мирнија његовијем родитељима. Тајна светог крштења над некрштенијема извршује се редовно у светом храму; али по нужди у случају слабости дјечије, или ако је храм много удаљен, дозвољава се и у дому крстити младенца. Пошто је свештеник осветио воду и прочита молитве, први дан рођења младенчевог, извршује предходну радњу пред светим крштењем, т. ј. „Знаменовање“, које обавља овако: знаменује знаком часнога крста чело, уста и прси новорођеног младенца, моли се да свјетлост Божија засија над тијем дјететом, да се крст Сина Божија назначи у срцу и у мислима његовијем, коме тада назначи једно обично хришћанско име, у знак да ступа у ново општество, а светитеља чије име носи узима за покровитеља у своме животу. Свештеник том приликом чита молитву: „Господи Боже нашъ, тебѣ молимся, и тебе просимъ, да знаменатся свѣтъ лица твоего на рабѣ твоємъ семъ, (или на рабѣ твоей сей“), па да то Божије створи Сбјежи од сујете свјетске и свакога неваљалства, а да се управља по вољи Божијој, како би се удостојио тајне светог крштења. Ово свештеник може извршити у дому први дан рођења младенчевог, или може у осми дан по рођењу (разумије се пред крштењем.)

О г л а ш е њ е.

Пошто се је извршило знаменовање над младенцем, и нарекло једно име хришћанско; кад родитељи зажеље, да им се дијете крсти, обично одреде, те њиног младенца понесе храму бабица (жена), у исто вријеме дође свештеник и воспријемник; дијете се постави пред вратима, или у спољашни притвор светог храма, те по знаменовању пред светим крштењем по обичају позајмљеном из првих хришћанских времена бива још и „Оглашење“, т. ј. наговјешћивање или поучавање у вјери. Свештеник окрене младенца, који се налази у својој колијевци, лицем истоку, као сунцу правде Христу Богу нашему, чита ову молитву: „О имени твоємъ Господи Боже истинны, и Единороднаго твоега Сына и святаго твоего Духа, возлагаю руку

мою на раба твоего (или на рабу твою“)... дуне у три пут у лице оглашенога у знак ограђења од нечистог духа. За тим у три пут осјењава крсним знамењем чело, као мјесто мисли, уста као проводник говора, прси, као мјесто пребивања срца. Крсним знамењем гони од њега сатану и сваког злог духа; за тим свештеник меће руку на оглашенога у знак покровитељства свете цркве, против нечисте силе, и ради утврђења у православној вјери и усавршавања у богоугодном животу.

Заклинање и одречење од сатане.

Чим се сврши молитва над оглашенијем, свештеник по требнику чита заклиналне молитве: „Запрещаетъ тебѣ Господь, діаволе, и пришедый въ мѣръ и вrellивыйся въ чело-вѣцѣхъ, да разрушитъ твое мучительство и чelовѣки изметъ...“ Изгони из оглашенога именов Господа дјавола, са свијема његовим слугама. По свршетку ових молитава, свештеник се окрене лицем западу и да је питање воспријемнику у три пут: „Отрицаеши ли ся сатаны и всѣхъ дѣлъ его, и всѣхъ аггль его, и всего служенія его, и всея гордыни его? Воспријемник држи на рукама младенца, окренут лицем западу, као мјесту сунчаног захода, одакле се појављује ноћ — образ тамне нечисте духовне силе: одговара у три пут: „Отрицаюся,“ ради тога да би они, који се крсти, свијема трема силама, т. ј. умом, срцем и вољом одрекао се од сатане. Свештеник по новоу три пут понавља питање: „Отрицаеши ли ся сатаны и всѣхъ дѣлъ его, и всѣхъ аггелъ его, и всего служенія его, и всея гордыни его?“ на ово увјеравајући воспријемник одговара: „Отрицаюся“ (отрекохся). Одрцање од сатане воспријемник извршује видљивим знацима — пљувањем на сатану (дјавола књаза таме.)

Сочетање Христу.

Пошто се је воспријемник за крштавајућег се младенца, или у мјесто њега, одрекао лажне вјере и од сваког робовања нечистоме духу — остаје да се саједини другоме општеству и потчини другој спасавајућој власти, ступајући у бољи живот: свештеник нареди воспријемнику, да се окрене лицем са крштавајућим се младенцем истоку, и даје му у три пут питање: „Сочетаваѣши ли ся Христу?“ Воспријемник — „сочетаваюся.“ Свештеник поново пита: „сочетался ли (или) сочеталася ли еси Христу!“ Воспријемник у мјесто крштавајућег се младенца одговара: „Сочетахся.“ Даље га пита о вјери: „И вѣруеши ли ему (т. ј. Христа).?“ Овај свједочећи да заиста тврдо вјерује

у Христа, одговара: „Вѣрују ему яко царю и Богу;“ и чита символ православне вјере, који по правилу наше цркве треба да зна сваки воспријемник или воспријемница. Кад је први пут прочитао символ вјере, свештеник по други пут пита: „Сочетался ли (или.) Сочеталася ли еси Христу — и вѣруеши ли ему?“ — Воспријемник одговара: „Сочетахся“ и чита други пут символ вјере. Свештеник трећи пут понавља исто питање, а воспријемник одговара и по трећи пут исповиједа символ православне вјере, пред лицем цркве, и пред мноштвом ангела, који се радују за једног кајућег се грјешника, и пред светом живостворењом Тројицом. Свештеник више пута понавља питање воспријемнику зато, да би овај јамчио за вјеру крштавајућег се младенца, да би увидио важност свете тајне, и да положи завјет вјерности, да ће крштавајући се остати тврд и постојан у вјери хришћанској. За тим свештеник позива воспријемника, који држи на рукама младенца, да са смјерношћу пане на кољена, у знак највишег богопоштовања и да говори: „Покланяюся Отцу и Сыну и Святому Духу, Троицѣ Единосуцаѣи и неразѣльнѣи — клањам се Оцу и Сыну и Светоме Духу Троици јединосушној и неразѣлној.“

 NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 Сврхавање светог крштења.
 CRNE GORE ĐURĐE

Још у четвртном вијеку послје Христа, кад је хришћанству дао цар Константин велику потпуну слободу вјероисповијести, почели су Хришћани и хришћански владоци подизати свете храмове, ради молитве, ради богослужења и других свештених обреда. Још тада је постајао ред оглашених послје исповиједања и признања вјере, већином су над њима извршивали тајну светог крштења у светим храмовима, а то исто бива и у данашња времена над младенцима, јер реда оглашени данас нема.

Прије него се почне непосредно крштење, улази свештеник и воспријемник у осредину светог храма; бабица унесе младенца, а црквењак приреди сто и на њему бању с водом, запаљену свијећу, ножице и комад мекана воска; свештеник спусти крст у бању с водом, а два мала сасуда, један са светим миром, а други с маслиновим уљем, меће на стол, гдје је бања с водом. За тијем се облачи у свештене одежде, узме кадило, благослови и кади храм и око стола и народ, за тим огласи: „Благословено царство Отца и Сына и Святаго Духа, нынѣ и присно и во вѣки вѣковъ — аминь. Говори јектенију: „Миромъ Господу помолимся...“ воспријемник узима запаљене свијеће, у знак радости и благодатне свјетлости, које ће се до

мало удостојити крштавајући се младенац. Вода приправљена за свето крштење по старом обичају освећује се прво молитвом, друго трикатним свештеничким дуновењем, напомињући дјејство животворећег духа Божија, који се уносише над водама у почетку свијета, и треће знамењем крста, који ограђује воду од дјејства нечистог духа. По свршетку водоосвећења, освећује у сасуду маслиново уље, чита молитву: „Владыко Господи Боже Отець нашихъ существъ въ ковчезъ Ноевъ голубицу пославый...“ За овим свештеник у три пут унакрст, улива у воду освећено уље пјева: „Алилуја“ — додаје: Благословенъ Богъ, просвѣщаяй и освящаяй всякаго чловѣка, грядущаго въ миръ нынѣ и присно, и во вѣки вѣковъ — аминь. Бања или купјел јест такви сасуд, у којем стоји освећена вода, којом човјек добива спасење, подобно као што се је у старом завјету породица Нојева у лађи спасла од потопа. Маслинова гранчица, коју је голубица донијела у лађу Нојеву, преставља особиту милост Божију к људима. —

Уливање уља у освећену воду значи избављење наше од гријеха и примирење с Богом. Свештеник пред самим погружењем у воду помазује освећеним уљем дијелове тијела крштавајућег се младенца, унакрст: главу, плећи, прси, уши, руке и ноге говори: „помазуется рабъ Божій (или раба Божія) (имя-рек.) Елеемъ радованія, во имя Отца и Сына и Святаго Духа-аминь. Ово има значај, да крштавајући се младенац ступа у други нови и спасавајући живот, — од дивље маслине наврће се на добру маслину — Исуса Христа. Помазивање освећеним уљем служи и за унутарње исцјелење крштавајућег се младенца.

Погружење у воду.

Свештеник узима у руке крштавајућег се младенца, окренут лицем истоку, три пут га погружава у бању чисте освећене воде говорећи: „крещается рабъ Божій (или раба Божія) во имя Отца, аминь; и Сына, аминь; и Святаго Духа, аминь. У случају кад је дијете, које хоће да се крсти, слабо, допушта се свештенику, да може при крштењу полити га у три пут водом, мјесто погружавања у бању. Чита се у трипут псалом 31. „Блажени, ихже оставишася безаконія и ихже прикришася грѣси... Погружење у воду означава, да се крштени младенац ослобођава од прародителског гријеха — саједињава се са Христом и с њим живи. 1 рим. 6, 3—11. (кол. 2, 12—13.) Крштеног младенца од свете купјели узима воспријемник мушки,

а крштену особу женскога рода узима жена, која се и назива крштена мати.

Бијела одјећи и крстић на крштеном.

Пошто је свештеник крстио младенца, одмах га од свете куцјели предаје у руке воспријемника, као његовом духовном оцу; а овај га облачи у бијелу хаљину (платно), а свештеник говори: „Облачається рабъ Божій (или раба Божія)..“ и чита молитву: „Благословенъ еси Господи Боже вседержителю...“ Ово бива за знак добивене духовне чистоће, а у исто вријеме тијем напониње, да је крштени дужан цијелог свог вијека проводити живот по науци хришћанској. У бијеле су се хаљине облачили у старо хришћанско доба новокрштени, носећи их седам дана по крштењу у знак духовне чистоће. Са бијелом одјећом меће се на новокрштенога мали крстић (од дрвета или од метала) у знак тога, да је крштени дужан испуњавати вољу распетога за нас Господа Исуса Христа. Хришћански родитељи дужни су свог крштеног младенца учити и васпитавати у вјери и побожности, давајући му свагда добре хришћанске примјере; тако исто и воспријемник као његов духовни отац. Малољетни младић ниже од 12 година не може бити воспријемник, а тако исто и малољетна женска.

При светом крштењу треба да је само један воспријемник и да је вјере православне; а друго лице, које је ту присутно, јест само свједок свечаног извршења тајне светог крштења. Још у стара времена постојао је ред, да су воспријемници при крштењу. Отац и мати не могу бити воспријемници својој дједи, јер би им супружество било раскинуто. У случају крајње нужде, може се дијете крстити и без воспријемника. Редовни извршитељ тајне светог крштења јест сам свештеник; али у случају опасности и краја дјечијег живота, и удаљености свештеника, или каквог другог познатог узрока, дозвољава се дјакону, или мирјанину, или бабици да крсти дијете; али да знају спустити дијете у бању чисте воде, или посути га водом и том приликом изговорити ове ријечи с назначењем имена: Крепцается рабъ Божій (или раба Божія), во имя Отца, аминь; и Сына, аминь, и Святаго Духа, аминь. — Нынѣ и присно и во вѣки вѣковъ аминь. Пошто би се овијем начином над младенцем извршило свето крштење, ако послѣје оздрави, ове се горње ријечи не смију више понављати, јер је крштење неповторна тајна, само свештеник у таквом случају треба да очита молитве и да изврши над њим тајну миропомазања.

О миропомазању.

Пошто је свештеник крстио младенца и читао молитву: „Благословенъ еси Господи Боже вседержителю, источниче благихъ, солнце правды...“ одма извршује над њим и тајну миропомазања; узима стручац, помазује чело, очи, нос, уста, уши, прси, руке и ноге изговарајући ријечи: „печать дара Духа святаго — аминъ“ у знак да се крштеноме и миропомазаном младенцу приобћава благодатна сила, ради утврђења и постојанства у науци хришћанској и ради чувања и умножавања примљени дарова Духа Светога. Помазивање чела бива ради просвећења ума и мисли, очи, уши, уста и ноздрва за освећење чула, руке и ноге ради освећења свега дјелања човјека хришћанина.

Обилажење око купјели — читање Апостола и Јеванђеља.

Свештеник узима крст и запаљену воштаницу у руке, а воспријемник крштеног и миропомазаног младенца носи на рукама, иду око купјеле, том приликом свештеник пјева гласно: „Елицы во Христа крестистесе, во Христа облекостесе алилуиа.“ (Гал. 3, 27) **СВЕТО ТЕКА** **CRNEGORI ĐURBE** **CRNOTEVIC** и то значи, ви који се у Христа крстисте у Христа се и обукосте. Не само што сте узели име Христа, него сте постали и синови Божији; зато треба да љубите Бога више свега, а ближњег свог као сами себе.

Обилажење у наоколо престава духовну радост свију онијех, који су учесници при извршењу ове свете тајне.

Запаљена воштаница — ону свјетлост, која освјетљује онога, који се удостојио те велике и свете тајне Христове. Чита се Апостол. (Рим. 6, 3—11.) За тијем се чита Јеванђеље (Мат. 28, 16—20.), у коме приповиједа свети јеванђелист Матеј о радосном јављању Спаситеља ученицима, послије васкрсења у гори галилејској, и о установи тајне светог крштења. По читању Јеванђеља свештеник говори јектенију, у којој проси од Бога, да би утврдио новопросвјећеног младенца у вјери православној; да да милост, мир, здравље и спасење како новопросвјећеноме, тако и његовом воспријемнику.

О омовије.

Пред омовењем, при свлачењу бијеле одјеће, са новокрштенога чита свештеник молитву: „Избавленіемъ рабу твоему (или рабъ твоей) даровавы...“ У старо хришћанско доба такве бијеле одјеће носили су новокрштени за седам дана; а у осми дан долазили би код свештеника ради благослова при свлачењу с њих тих одјећа. Свештеник их је

разрјешавао од даље ношње, а у исто вријеме из благовјења к светом мурѹ, омивао би помазане дијелове тијела новокрштенога. У данашње вријеме то омивање извршује се одма послѣ читања Јеванђеља, што се данас крштавају све младенци, који не могу цијелу седмицу носити бијелу одјећу; а и зато што није удобно дуго чувати на младенцима знаке помазане светијем муром. При омовењу и крштењу новокршеног младенца изговара свештеник ове ријечи: „Оправдалася еси. Просвѣтился еси. Освятился еси. Омылся еси Именемъ Господа нашего Иисуса Христа и Духом Бога нашего (или оправдался еси..); даље говори: „Крестился еси. Просвѣтился еси. Муропомазался еси. Освятился еси. Омылся еси: во имя Отца и Сына и Святаго Духа аминь — (или крестилася еси..“

Пострижење власи новокршенога.

Пред потоњим обредом пострижења власи главе новопросвјешенога свештеник чита прву молитву: „Владыко Господи Боже нашъ, иже образомъ твоимъ почтивый чедовѣка, отъ души словесныя и тѣла благолѣпнаго, устроивый его...“ За тијем чита и ову молитву: „Господи Боже нашъ, отъ исполненія купѣлнаго твоею благодатию освятивый въ тя вѣрующыя, благослови настоящаго младенца, и на главу его благословеніе твое да снидетъ...“ У стара времена господари (старјешине,) наређивали би, да се њиовим робовима (слугама) остриже коса с главе у знак тога, да су дужни свагда испуњавати вољу и наредбе свога господара. Тако унакрсно пострижење косе с главе кршеног и муропомазаног младенца означава, да је дужан у све вријеме свога живота испуњавати вољу Господа нашега Иисуса Христа, од којег је и добио многе велике благодатне дарове. У исто вријеме воспријемник као духовни отац новопросвјешенога, и као онај који јамчи за постојанство младенчеве вјере у Христа, прима од свештеника острижену влас (косу), у меканом комаду воска, који то одма спушта у бању освећене воде у знак тога, да острижена влас и восак, као освећена вештаства заједно с водом буду пролита на чисто и недоступно мјесто. При обављању овог свештеног обреда над новопросвјешеним говори свештеник ове ријечи: „Постригается рабъ Божій (или раба Божія) — во имя Отца и Сына и Святаго Духа аминь. Сад свештеник говори јектенију, у којој моли Бога за мир, здравље и спасење воспријемника и новопросвјешеног младенца. Најпослије говори отпуст богојавленски.

БЕСЈЕДА НА ВАВЕДЕНИЈЕ.

(Од радова свештеничког удружења Морачке нахије.)

Говорио 21 новембра 1900 год. у Колашинској цркви, приликом свештеничке скупштине предсједник удружења архимандрит **Михаил Дожић-Меденица.**

„Благословенъ Богъ иже не остави молитвѣ мою и милостъ свою от мене.“ (Пс. 65, 19.)

Благочестиви хришћани!

Наша света мати црква и у овој прилици сабра у њежна њедра своја вас, вјерну и милу дјецу своју. И моја је радост велика, што се са овог светог мјеста, а баш у овако светом моменту могу поразговарати с вама о срећи и узајамном благу нашем, па кад се то насели у нас, онда ћемо посредно величати највећу ходатајицу рода човјечијег пред правосуђем Највишега. У успомени на данашњи дан налазимо највеличанственијих примјера за праведни и непорочни живот хришћански, за то упознајмо се са данашњим празником! —

Још онда када худидемон, дух изгнања, у сатанску мрежу своју улови невини и безгрешни драгоце наше, кад их завади са њиховим премилостивим Творцем и тим им одузе рајску славу и блаженство, Творац, као најмилостивији, утјепи жалосног изгнанника тим, што му обећа, да ће га посредством његова потомства избавити од учињених гријехова. Да, Бог је из велике милости Своје обећао да избави људе од праотачаског гријеха. Али је протекло много и много времена; намножило се је много Адамовог потомства, које све то више тиштинјаше прародитељски гријех, док је премудрости и милосрђу Вишњег повољно било, да се Његово обећање испуни. Кад се, дакле, навршило то одређено вријеме, тада је одабрана била дјева Марија, кћи праведног Јоакима и Ане, да постане двор, кроз коју ће проћи Спаситељ човјечанства....

Упитајмо се, откуда та дјевојка да се између свијех жена на свијету удостоји толиког благовољења Божјег — да постане највећом светињом, кроз коју род човјечији небу од свега највише дарова? У стању смо двојак одговор дати на ово питање.

Родитељи преблагословене дјеве Марије били су одвећ побожни и украшени најљепшим човјечанским врлинама. Они су у молитви више времена проводили него ли у другим ра-

довима. У колико им је материјално стање допуштало и сиротињи су дијелили. У тим богоугодним подвизима радовале су се душе њихове. Али имаше нешто у животу њином, ушљед чега очајаваху — немађаху од срца порода, а већ бијаху пали у дубоку старост. Ватрено су се молили Богу, да им подари чедо, које ће им блажити дане старости. Молећи се тако жарко обећаваху Богу, да ће Му чедо, небом даровано, на вјечито посветити.

Род овијех побожнијех супруга божанска је милост одавна пратила — та од истога тога рода био је цар Давид мудри и праведни и највећи уносилац славе силном Саваоту. Роду том праведном и Богу угодном божанство се одавна насмјешило било, те и молбе Јоакима и Ане поново изазваше осмјејак неба и божанство им поклони чедо једва чекано, којему дадну име Марија, што значи висока, господствујућа.

Срећни родитељи подизаху кћерку своју особитом њежношћу и брижљивошћу, а кад јој се навршише три године поведу је у храм Јерусалим, да ју ту вјечито Богу посвете. Кад су из дома ка храму кренули, придружи им се велика пратња из околине, у којој бјеше пенајвише дјевојчица, које иђаху пред дјевом Маријом пјевајући превене пјесме. Та поборка народа допрати дјеву до светог храма и остави је на најдоњим степеницама, и она сама пође уз ступенице, на којијема је предусрете првосвештеник Захарија и уведе је у свети храм, па у светињу над светињама, гдје је само првосвештенику по једном у години допуштено било улазити, а које представља оно мјесто, у којему се воплотио и деветомјесечно пребивао Богочовјек — Исус.

Јоаким и Ана просећи чедо у господу завјетоваше се, да ће га Богу посветити, па кад им Бог испуни жеље, они тај свој завјет и извршише.

Та узвишена жеља родитељска, та одлука искрена и побожна, чиста и висока, као и сав њихов живот у свему свети и ни у чему непомућени, а порад тога и светост рада тога одабраног разлови су, који јасно одговарају на истакнуто питање, т. ј. да је дјева Марија тим околностима достојна била, да постане светилиште, које превазилази све земне и небесне силе изузев самог Бога.

Сами акт посвећења Богоматере било је нешто тако необично, да: „Ангели вхождение пречистія зряще удивишася како Дѣва вниде во свята святыхъ.“ Сама пак та околност доказује, да је назначење Дјеве било велико и узвишено. Требало

је у истини шљедовати том великом назначењу и показати се достојном тог великог позива, и благословена Марија била је доиста таква. Васпитаће при храму Јерусалиму њено и иначе њежно срце и најсветију душу још узвишенијима и светијима чињаше и припремаше ју, да обасја човјечанство необичним сјајем. И кад се наврши одређено вријеме — за спасење човјечанства та најчистија дјевојка, та најузвишенија женска поздрављена је Божјим послаником као ковчег највишег светилишта, кроз које ће човјечанство обасјати зора спасења.

Божанствен поздрав смјерно је примила, схватила је велико назначење своје и, не гордећи се тим, између свих Божијих створова, највећим одликовањем, постала је Бого-мајка... Оцима својима видјела је чудеса сина свога, страдања његова, смрт и славу његову, а кроз то и на човјечанство благотворни утицај св. науке његове.

Проживјевши најсветије и испунивши оно, што јој божанство намијени, узнијела се на небо у достојној слави својој, и пред праведним Божијим судом заступа најмилостивије човјечански род.....

И ако је Богомајка толиком срећом обасјала човјечији род ипак се њој од човјечијег стране није одало достојно поштовање и признање. Напротив, за вријеме земног живота, много је горчине претрпјела од неблагодарног човјечанства, али му ипак није престајала добра чинити.

Благочестиви Хришћани!

Сав живот Богородичин, као и живот родитеља њених, даје нам најузвишенијих примјера за живот хришћански. Он нама казује како треба да се у животу своме владамо; како да се Богу молимо; како да дјецу своју васпитавамо; како да добра чинимо, па да се тим не гордимо пред свијетом и не тражимо награде за то. Неблагодарност за добра наша од стране народа, да није нам тешка, тјешећи се у то убјеђењем, да ће добро, било кад било, добрим уродити, а зло добра донијети неће.

Шљедујмо, дакле, добрим примјерима, које нам даје успомена на данашњи дан, па ће се тада душе наше радовати радощу великом, јер ћемо очима својима гледати, гдје се је срећа међу нама населила и радосно ћемо зацјевати: „радујмо се и веселимо се,“ јер смо ми прави хришћани и напредни Срби, који ће себи срећну будућност створити — Амин.

О ДУЖНОСТИМА РОДИТЕЉА И ДЈЕЦЕ

(Од радова учитељског удружења Љешан.Коман.-Загарачког)

Говорио у саборној цркви Загарачкој 1900 г. Ристо М. Поповић, свештеник.

„Ихже далъ еси мнѣ, сохранихъ, и никтоже погибе“ (Јов. XVII., 12.)

„Богатъ и славенъ и нищъ : похвала ихъ страхъ Господень“ (Сир. X, 25.)

„Дѣломъ и словомъ чти отца твоего и матеръ, да найдеть ти благословеніе отъ нихъ“ (Сир. III, 8.)

Драга браћо!

Ма гдје отворили св. писмо, ма што прочитали у њему, свуда ћемо наћи оно, што нам може бити од велике користи и из чега се можемо поучити и примијенити на свакидањи живот. Тако и из данашњег св. Јеванђеља поучајемо се послушности, т. ј. као што је апостол Андрија одма пошао за Христом и шљедовао његовој науци, тако треба да и ми будемо послушни, да драговољно извршујемо све оно, што нам Господ заповиједа; но под именом заповиједи разумију се многе дужности, које смо дужни извршавати, али због њине опширности, не могу вам данас о свијема говорити, него ћу се ограничити само о дужностима родитеља и дјеце, а и згодна ми се је прилика указала, јер вас виђу и родитеље и дјецу сабране ¹⁾ у овом Божјем храму.

Почнимо прво: о дужностима родитеља.

Кад се је и Господ наш Исус Христос пред своју смрт молио оцу своме небесном, између осталог рекао је и ове ријечи: „оне, које си ми дао, сачувах, и нико од њих не погибе“ (Јов. XVII, 12). Ове значајне ријечи Господа нашег могу се однијети на све родитеље, јер као што су предати били апостоли на чување Христу, тако су и родитељима предата дјеца на чување, и благо онијем родитељима, који ће моћи ове ријечи мирне душе и истинито изговорити на концу живота свога. А то ће моћи сваки хришћанин истинито рећи, ако буде извршио оно, што ћу вам сада приповиједати, за то вас молим да послушате и усвојите ријечи моје.

Јасна је ствар и не треба никаквих доказа, да сваки отац воли своју дјецу и по закону и по природи, воли их и љуби неизмјерно и непрестано се стара о њиховом напретку и будућ-

¹⁾ Био је родитељски скуп према наставном плану.

ности; али ова љубав не треба да буде само природни нагон, него треба да буде разумна, а то ће бити, ако се будете старали прво: *о спољашњој срећи своје дјеце*. Спољашња срећа ваше дјеце биће онда, ако буду ваша дјеца здрава; ако буду навикнута на чисто држање тијела и одијела, на умјереност у јелу и пићу и на користан рад. Многи родитељи мисле, да дјеци не шкоди слаба и нечиста храна, за то им дају такову храну. Колицина су дошли код мене и замолили ме, да им закрстим водицу за мрцино месо, па кад им рекнем, да то не ваља јести, рекну: „не бисмо ми, ни да Бог, но ето дјеци бисмо дали, да га штета не носи!“ О, како гријеше они, који тако мисле и чине! — Зар дјечији стомак није као наш? Ако ћемо право рећи: не, но још њежнији и тијем се лакше да покварити, јер као што није кадро дијете поднијети неку извјесну радњу или терет, као ми, тако и његов њежни стомак још слабије може поднијети нечисто и покварено јело. За то оставите се таквих рђавих и неупутних мисли! јер што није корисно нама, није ни вашој дјечи! — Многи опет мисле, да ће највишу љубав дјеци учињети, ако им допуште, да чине што им је год воља, да љенствују, јер им се чини да ће им и најмањи послух проузроковати смрт, *и на тај начин уче их: неумјерености, и највишем злу — лијености*. А дијен човјек гори је од лупежа, јер је он већ тијем постао лупеж, кадлући вријеме, које му је Господ дао, да га на корист употребљује; лијеност је смртни гријех; из лијености се порађају неизбројна зла; лијен човјек — не имајући ништа — и украсиће и криво ће се заклетити и убиће и свако ће зло учињети, само да се чега дочепа. Други опет прећерују у раду спрема своје дјеце, дајући им претешке послове да врше. Могу ли се такви родитељи надати, да ће им оваква покварена дјеца дочекати дубоку старост? — Не, то није могуће. Оваква ће дјеца сматрати сами себе за несрећне људе, као што ће и бити несрећни, и они ће вас клети, што им здравље и напредак поткопасте, а све ради ваше неразумне љубави; а за ово има и живијех примјера. Многа ли дјеца опет остану ћорава, саката, кљаста и изгорјела по лицу, а све због лијености родитељске. Колико има примјера, да родитељи пуште дијете или само оставе, да се игра око ватре или око неког опасног мјеста, па дијете пане у огањ, или у јаму, сломи се или изгори, па се онда тјеше празнијем ријечима: тако му је суђено! *Зло рађење готово суђење, — Зла остава штета готова*. Благо онијема, који буду дјецу измалена навикли на рад и штедљивост, на умјетност и на све врлине,

које поштена човјека красе, а тешко онијема, који не могу казати: Господе, дјецу, коју си ми подарио, сачувао сам здраве и чисте, и ниједно не погибе мојијем немаром! Такви родитељи неће видјети лица Божјег.

Друго: *родитељи треба да се старају колико је могуће за душевно васпитање своје дјеце.*

Кад је свемогући Бог установио и благословио брак, рекао је: *растите и множите се!* Али растите и множите се, т. ј. рађати дјецу, а не старати се о њиховом душевном васпитању значи: рађати их на њихову очигледну несрећу и на терет околине, у којој су. Не састоји се родитељска дужност само у томе: дијете родити, подигнути и сачувати га здрава и снажна, — то чине и најглупљи дивљаци. У данашње вријеме, очинским старањем и неуморном заузимљивошћу нашег Узвишеног Господара, и трудом нашим и нашијех старијех *постоје* — Богу слава — у свакој *вароши, племену и селу основне школе* за васпитање наше младежи. На тај начин имамо zgodну прилику да васпитамо нашу дјецу, да им поставимо тврд темељ и унутрашњој и спољашњој срећи и напретку, да не остану код свјетлости у тами, да не остану прости, глупи и неписмени сељаци код толико лијепе и корисне науке, једном ријечи, да не остану — што но ријеч — „слијени код очи!“ Лијепо ви исти велите за научног човјека (школованог) „има двоје очи!“ Истина, ви школујете дјецу, трудите се око тога да се *лијепо и знам, ви бисте рекли: ми нијесмо кадри боље!* али поред свега тога, ја сам примијетио код некијех у томе неку хладноврвност и немарност и држите то као нешто споредно. Немојте тако, о родитељи! но нек вам буде то најпрва, најпреча и најсветија дужност, — тијем ћете угодити Богу, себи и свом отачаству. Душа ће се ваша радовати и веселити, кад видите вашу дјецу часно и поштено васпитану, кад им се њихов разум буде развио онако, како пристоји разумном човјеку; кад буду правилно умјели Бога славити и величати, кад умједну правилно мислити, кад умједну од користи бити себи, вама, отаџбини и свом Господару, тада ће се — вељу — душа ваша радовати!.. Не жалите труда, не пожалите трошка за њихову науку, за њихову срећу и напредак! Ја знам, да то кошта новаца и времена, али колико ћеш, драги брате, потрошити и времена и новаца и то узалудно око неке маленкости, коју можеш врло лако претрпјети; али бабадава и наука и савјетовање и моје и другијех, — нећеш, те нећеш, но ћераш до најдаљег суда! О, колико је у оваквим празним парницама узалудно потрошено и новаца и времена!

Не пожалите, дакле, тропка, па и већи био око васпитања ваше дјеце, ваше узданице, јер „На млађима свијет остаје“. А ти млађи биће онакви, какве их ви оставите. Помислите само, како вам је жао и колика штета, што сте многи од вас одрасли без науке. Не мојте, дакле, да и ваши млађи такви остану и да вас куну. Боље је да оставиш сину здраву науку, него велико имање, јер ће и сам умјети стећи имање. Сјетите се, каже она народна мудрост: „Ни мудрој стеци, ни лудом остави,“ т. ј. мудроме, паметноме сину и ако не оставиш имање, он ће га сам стећи, јер је паметан, а лудоме, ненаученом, невоспитаном, ненавикнутом на поштен и користан рад и штедљивост — забадава остављаш! он ће све просути и дестрегати.

Растите и множите се, дакле, као што вели Господ Бог, али не на штету човјечанства!

Треће, *родитељи морају и дужни су озбиљно и савјесно старати се, да облагороде срца дјечија и научили их страху и закону Божјем.*

На једном мјесту у св. Писму вели се: *Богатога и славнога и сиромаха: похвала им страх Господњи* (Сир. X, 25). Да бисте ове ријечи јасније разумјели ево да вам их протумачим: залуду има човјек богатство и славу, ако нема страха Божјега у себи; ако он није сталан у вјери хришћанској, ако га не красе врлине, — ни сучим се не може похвалити, а најмање својим богатством, славом и величином, *Са њим Бог не боји, а људи не стици, ако у души није моралан, све ће му се то друго просути као капља, као роса са лишћа, растопиће се као восак од лица огња.* Залуду, дакле, и здравље и снага и наука и имање, ако срца наша и наше дјеце нијесу упућена у страхопоштовању Господњем. Ми смо дужни поштовати све наше старије и надлежне власти, па какав је онај човјек, који их не поштује? шта ће добити ако им се не покораје, јер је свака власт од Бога? — Он би био прави законопреступник и строго се кажњаје? А како ли ће бити каштигован онај, који нема у себи страха Господњег? За таквог вели народна изрека: „Ко се Бога не боји а људи не стици — бјежи од њега!“ Заиста, браћо, од таквог треба бјежати, јер он је предат ђаволу. Да нас Бог свемогући сачува од таквих.

За то драги родитељи, пазите да не оставите овакве синове послуре себе, јер би боље било да их нијесте ни рађали, но трудите се, да им облагородите срца њина и да их научите страху и закону Божјем. Није вам само дужност, да их подигнете и да их научите читати и писати, него да од њих ство-

рите: *побожне хришћане, поштенe грађане, разумне људе, корисне синове и храбре војнике* своје отачаству, како ће умјети од користи бити — себи, вама, цркви, друштву и свом Господару! У противном случају, т. ј. ако не буду овакви, онда ће ваши синови бити *зло дрво*, које не даје плода, и које нема јакога коријена, те од најмањег вјетра буде сломљено и уништено (Мат. VII, 17); а свако зло дрво, које рађа *зле плодове*, то је човек, који нема у себи корисног плода, бацаи ће се на ватру.

Да би ваша младеж, ваша дјеца постигла ове хришћанске врлине, да се науче страху и закону Божјем, то највише зависи од родитеља; а најзгодније мјесто, гдје се могу научити томе, гдје је и које је, него храм Божји! За то: *дођите, браќо, и доводите дјецу вашу и виђите гдје стоји Господ и останите тај дан у њега! Придите чада, послушајте мене, страху Господњу научу вас!* (Псл. 33).

Али на жалост многи родитељи мисле, да су све свршили, ако су по гдје кад рекли својој дјеци, да буду поштена, добра и да се моле Богу; али је то врло мало!

У томе треба да свијетли ваш примјер — ваш живот. Како ће дјеца ићи у цркву, кад то не виде од својих родитеља; како ће бити побожна, поштена, кад су им родитељи зли и наопаки?! Ваше владање и све оне што дјеци казујете треба да најприје виде од вас па тек да буду таква, и народ вели: „што чине дјеца? — што виде од сца! — Каква мајка, таква ћерка!“ Хоће ли наша њива родити и ако смо је узорали, усијали и све потребно око ње учињели, ако не буде сунца и топлоте? заиста не! „У сунцу су — ви сами велите — девет берићета, а у киши један.“ Један берићет кише, то је ваше дијете, а девет берићета сунца, то су ваши примјери, то је ваш живот, ваше владање. Ако су дјеца ваша зла и неваљала, њихова је кривица једна у томе, што су примили то од вас, а ваше девет, што сте их учили на то зло. Ваш живот, ваше владање њима је што и њиви сунце; зађе ли сунце и не буде ли топлоте, ни њива нећеродити; охладни ли срце ваше спрам дјеце, владате ли се зло и наопако, ни дјеца ваша неће напредовати у доброту.

Владате ли се зло и наопако, постаје ли између вас: пријеваре, свађе, давије, мржње, опадање, лаже, псовке, крађа, неслога и други зли и неваљали пороци, јасна је ствар, да ће и дјеца ваша исто таква бити! А ко је томе крив? — Нико до њихови родитељи! Таквијем родитељима лакше би било —

вели Спаситељ — да им се објеси камен о врату и да их баце у море, него што ће научити свој пород на оваква вла!

Куд ће опет више похвале и већег задовољства родитељу, него кад му се каже: диван пород у њега! а куд више поруге за онога, које му се каже: зла ли су и неваљала његова дјеца! Побожан, поштен и добар човјек похвала је не само његовој кући, породици, него свему селу; а зао и неваљал човјек срамота и поруга свега племена! Ко је крив да бивају овакви синови, који служе на срамоту рода човјечијег? — Нико до њихови родитељи, који дјецу своју не уче науци и страху Госпоњем! Ја знам, да бисте ви рекли, да нијесте могући своју дјецу васпитати вишим наукама; ја то вјерујем, али морате и ви мени вјеровати ово: да сте кадри своју дјецу доводити у цркву, гдје ће се научити науци и страху Божјем. За ову се науку не иште много трошка, ту не смета сиромаштво, јер црква ништа боље, ако не радије, не примя богате, него ли сиромашне, она више гледа ко је богат у хришћанскијем врлинама, него ли у хаљинама. Приводите дјецу к Спаситељу, јер је њихово царство небесно, да се науче страху Господњем.

Срце дјечије јест као восак, за то је и најзгодније ово доба дјечијег узраста, да се у срца њина дубоко укоријени љубав и воља за похађање цркве и да се науче свему ономе, што је добро и поштено

CRNOJEVIĆ

Дјеца су као млада воћка, коју можеш навијати кућ ти је воља, док је млада, а „Старо дрво --- сломи, не исправи.“ Сви дакле, ваши савјети, ваша наука ријечи, упућивање, савјетовање неће вам ни од какве користи бити, о родитељи, ако вашој дјечи добријем и поштенијем примјером не успредњачите; то ће бити само ваше празне ријечи, које ће само вјетар однијети — ништа више. Испред бистрог погледа очина нека не измакне син, а мајка нека не скида очи са лица ћерке своје, и онда ће, јамачно, цвјетати и напредовати срећа ваше дјеце; а ако дијете и погријеши кад, то је ствар природна, нека га казни очина рука, а та казна нека буде правична и умјерена иначе ће га дјеца изасмијавати; а ако опет буду честе и неумјесне, дјеца ће онда охладњети спрам њих и не ће за њих марити, постаће равнодушна. Казне треба да су благе, да су као неки зачин.

И опет вам вељу; о родитељи, напријед са вашим добријем примјерима, ако желите да ваша дјеца буду честита, срећна и задовољна!

Учините ли све оно, што сте дужни, што морате и што умједнете за вашу дјецу — одужићете се вашим светијем родитељскијем дужностима, усрећићете њих и себе, и они ће вас благосивљати и онда, кад вас давно буде нестало са овог свијета и вјечно ће им горјети воптаница у руци: „пред вашом душом,“ а док буду жива таква дјеца, ви ћете целивати њине груди као светињу Божјег духа, благодарећи Богу, што вам је такве синове дао, као што је чинио отац св. Оригена; свијет ће вас благосивљати ријечима св. Јеванђеља: *Блажна утроба, која их је носила!* — Благо мајци која их родила! —

А сад је ред да проговоримо коју и о дужности дјеце.

Драга дјечице! Ви сте досле слушали, што се захтијева и заповиједа вашим родитељима да чине за вас и вашу срећу и напредак. Колико ту треба трошка, колико муке, колико невоље, а за кога, него за вас, за вашу срећу и будућност; а колико су опет поднијели и претрпјели досле, док су вас подњивили и почели учити! Па кад чујете, видите и знате, како се ваши родитељи око вас труде и муче, би ли право било, да их не слушате, да их не поштујете, да им ријечи не одговарате. — би ли то било часно и поштено?

Ја знам да бисте рекли, да не би! Боже сачувај, и не било тога код вас! А сад послушајте, што се заповиједа дјеци у светоме Писму: „*Дјелом и ријечју поштуј оца твога и матер, да примиш благослов од њих*“ (Сир. 1, 8) и уј. 1. Поштуј, слушај и радом и ријечима оца твога и мајку твоју, да те благослове! А би ли родитељи благословили ону дјецу, која их не поштују? — Јамачно не би, него их проклели! Пазите, дјецо, да вас родитељи не прокуну, јер је тешка родитељска клетва.

Народ вели: „Отац је мали Бог,“ тако и јест, отац те заступа овдје на земљи мјесто Оца небесног; да немате оца и мајке, ви бисте пропали: они се муче и пате голи и боси, а све вас ради, ради вашег напретка и будућности; па какви су они синови, који не поштују родитеље!

Слушај сине, очин савјет и бићеш срећан и дуговјечан, јер ваши родитељи неће вас на зло научити ни навести, а вама је у дужност да је примите и да се ње држите.

Овдје ћу вам испричати једну причу о једном неваљалом сину, који није хтио слушати очин савјет, из ње ћете се увјерити, до чега мора доћи сваки онај, који не слуша и не прима родитељски савјет. Слушајте дакле. Бјеше један човјек врло богат и имаше само једног сина, који бјеше врло непослушан

своме оцу. Отац се труђаше да га научи сваком добром, корисном и поштеном раду и науци, али он то ни мало не слушае, мислећи у себи: ево имам доста имања, па што бих радио и мучио се, а кад умре отац, ја ћу тек онда уживати. Али се оцу досади његово неваљалство, те га изагна из куће, мислећи у себи: е да-ко се поправи, па ће се онда вратити.

Његов неваљали син пође по свијету, говорећи: кад умре мој отац ја ћу се повратити и наћи исто имање, а дотле да-ко не умрем од глади, но ћу се претурити које-како!

Али промисао Божји, који не оставља праведнога, а казни преступнике, не хће тако. Отац његов очекујући сваки дан повратак свога сина, непрестано за њим плакаше и јадиковаше. И тако плачући једног дана зашао дубоко бјеше у једну шуму и гле: нађе једно малено дијете гдје плаче. Кад виђе да је мушко, веома се обрадова и, промисливши рече: кад се мој син досле не поврати, извјесно он је умро, а ја сам већ остао, ко зна кад ћу умријети, најбоље да ја ово дијете узмем за Богом сина, да ми старом склопи очи на самртни конач.

Тако и учиње и пред судом потврди му све своје имање у наслједство, **ИСКЛУЧИВАЊА** из наслједства првог неваљалог сина, и на скоро **ВРАТИТИ** умре.

Кад његов **НЕПОСЛУШНИ СИН** чује, да му је отац умро, поита брже боље, да наслједи **СРЕДНО** имање. Али кад разумје да га је отац лишио наслједства, паде у очајање. И незнајући никаквог заната, довати се просјачког штапа, те најпослије изнеможе од глади и сваке невоље, и једног јутра нађоше га мртвог, на туђим улицама.

Ево, драга дјечице, до каквијех злијех пошљедица може довести непослушност; **Поступајте**, дакле, **спрам својих родитеља** онако, како је право, поштено и Богу угодно. *Слушај, сине, вели Бог, савјете оца твога и не презри заповиједи мајке твоје, па ћеш примити властни вијенац благодати на главу твоју и властни ланац о врату твоме* (Прич. I. 8), т. ј. примићеш благослов и сваку срећу с неба и земље. Запамтите ове влатне ријечи, које сâм Бог заповиједа, да се можете похвалити, говорећи: ја сам прави син, моме оцу послушни и мојој матери љубазни (Сол. IV, 3).

Господ наш Исус Христос, који је био Учитељ над свијема учитељима и син Божји, поштовао је слушао своје родитеље, као да су они више знали од њега, па како би то било кад не бисте ви своје родитеље слушали и поштовали!?!

Но не само што су дјеца дужна слушати и поштовати своје родитеље, него их морају и у дубокој старости и тешкој болести потпомагати и његовати, а то заповиједа закон Божји, говорећи: *Сине, заступи и ушјени оца твога у његовој старости и пази да га не ожалостии и не наљушти!* (Сир. III. 13); а како је вао и неваљал, који оставља оца свога (Сир, III. 16). За то не остављајте родитеље своје, да се пате и муче под старост! јер су такви синови немилостиви, неблагодарни, него старајте се и трудите се, да што више у животу научите, да том својом науком од користи будете себи, родитељима и другим и да можеш без стида рећи: ја сам прави син! ја сам послушан оцу моме! — Благо таквој дјечи: њих ће свуда и у сваком послу пратити Божији и родитељски благослов, срећа њина цвјетаће и напредовати! И надајући се да ћете такви бити, молим се Господу Богу са свијема овђе нека тако буде!

— Амин. —

ОСОБИНЕ НАРОДНОГ УЧИТЕЉА.

БИБЛИОТЕКА
 Ан. Јовићевић. —
 CRNE GORE ĐURĐE
 (Н а с т а в а к.)
 CRNOJEVIĆ

11. *Вриједноћа и савјесност.* У сваком послу тражи се вриједноћа, а вриједноћа и савјесност у оном послу, гдје радник врши рад без надзора, без особитог надгледања, као што је то учитељски посао од великог је значаја. Учитељ би могао бити лијен и безобзиран при вршењу своје дужности; он би могао одсјеђети школ. часове и провести их у лијенству и којечему. Истина, годишњи испити не даду, да се учитељ толико смије олијенити, али опет, сваки онај, који није вриједан и у свом послу савјестан, може доста школског времена у беспослици провести, па опет да то унеколико прикрије ревизорском оку и испитној строгости. Добар учитељ улаже велики труд и сву своју снагу околу школскијех послова; он не проводи вријеме узалудно; редовно се спрема за предавања; брижљиво прати укупни рад; у школи се не занима спореднијем пословима, као: не чита или пише, што не спада на ствар шк. наставе, не отправља споредне дужности, не шали се или разговара с ким, не излази и улази сваког тренутка, не предаје се мислима, које у заборав бацају наставу. Добар учитељ не ради у школи ништа, што се

не односи на васпитавање и поучавање дјеце, и што би му спречавало, да се потпуно одадне школском раду. Савјестан учитељ сјећа се, да се гријеши о своју дужност, ако позив свој злоупотребљава; он зна, да је велико повјерење на њега ослоњено, које он има са поузданошћу извршити; зна, да се од њега, као од народног учитеља, много тражи, па ради савјесно и својски и вас свој живот предадне старању за бољитак школе, у којој ради.

Вриједноћа и савјестност јесу нераздвојни појави човјечијег живота; ко је вриједан, мора бити и савјестан, и обратно, ко је савјестан, мора бити вриједан. С тога је и право, да уживају првијенство бољи ђаци, као учитељски кандидати.

12. *Правичност и стрпљивост.* Правичност је најглавније средство реда; она обдржава поредак у држави, народу, кући, друштву и школи. Правичну власт свако воли и свако са повјерењем у њу гледа, код ње долази и своје ствари пред њу излаже. Правичност је потребна свакоме, власти особито, а понајвећма онеме, ко учи друге правичности. Дјеца могу мало или нимало појма имати о овој врлини, када у школу дођу; и њој их онда мора учитељ учити и ријечју и дјелом. Правичан учитељ бадро пази на себе, да се пред дјецом учему год не покаже неправичан; он води надзор над дјецом; сва су му дјеца једнако мила и за сву се једнако стара; он се не даде иједом завести, да учини неправду; њега не могу заслијепити какви догађаји изван школе или омраза са ђачкијем родитељима, да што неупутно у школи учини; он је свагда при себи, пази на себе, на сваки поступак свој; он препоручује дјецу међусобну љубав, потпомагање, дружење, праштање; а осуђује оговарање, свађу, омразу и остале погрјешке. Правичност учитељева много доприноси школском реду, напретку, ђачкој послушности, љубави према учитељу и школи. Правичан а ваљан учитељ с разлогом кори, опомиње и кажњава дјецу; он ни најмању казну извршити неће, без довољно разлога, објашњења и убјеђења; он, прије свега, докаже истински разлог казни, увјери ученике у истинску правичност своју, па тек онда приступа извршењу њезину. Овијем начином добијамо двоје: постајемо стрпљиви, те нијесмо у страху, да ћемо казном погријешити, и улијевамо код ученика повјерење у праведност нашу. При кажњавању се особито захтијева стрпљења и расуђивања; гдје овога нема, ту се казна може злоупотребити, а гдје се она злоупотребљава, ту влада страх и ђак се ужасава од најмањег покрета учитељева. Наглост у испуњавању ма чега квари уну-

трашњи ред, а наглост учитељева у школи још већма квари шк. ред, од којег у многоме зависи укупни успјех школе. Смијешан мора изгледати учитељ без стрпљења: он виче и граје, те тијем своје ученике буни; он се љути за мале ситнице и кажњава за њих своје ученике; он грди и псује дјецу, ако не упамте или не знаду задатак, хотећи их поправити, а не знаду, да их с тијем квари и умно убија; он у многоме не види своју кривицу, а код ученика их види, и не зна, да је он повод њима.

Правичност и стрпљење јесу двије главне особине, које имају бити својствене учитељу, као васпитачу омладине, ако жели, да му труд не буде сличан онијем зрнима, што падеше на пут. Кома оне нијесу урођене, треба да су му природене — да их стече радом, животом и искуством. Са омладином се није шалити, јер свака шала може у истини бити камен спотицања нашег. Омладина треба, да је правична и стрплива, ако ћемо, да будући нараштаји не посрну са лабавог темеља.

13. *Тачност и уредност.* Код сваког посла тражи се, да радник буде тачан и уредан; тачност и уредност јесу добре стране радникове, које доприносе тачам и уредан рад. Ово се особито има захтјевати од учитеља којему су то главна средства при постигнућу успјеха у школи. Извор тачности и уредности јест савјест, која учитеља гони, да буде спреман за васпитање, да буде правичан, пријатан и уљудан, да буде у вршењу дужности тачан, уредан, постојан. Од несавјесности учитељеве, дакле од нетачног и неуредног вршења дужности, страда цијела школа и покољења, такав је учитељ млитав, напушта часове, предаје без живости и интереса, испитује и оцјењује без икакве озбиљности и правичности, понаша се непажљиво. Такав не заслужује од народа уважења и од ученика благодарности. Тачност и уредност састоји се у похађању школе и тачном вршењу прописанијех дужности, у похађању цркве, у обдржавању родитељскијех скупова, у ваљаном распореду светосавске прославе, у добром надзору над дјецом и т. д.

Учитељева тачност доноси и ђачку тачност; тачан учитељ захтјева и од ученика строгу тачност у раду, понашању и труду, што, несумњиво, много користи ваљаном успјеху школе, који се успјех последије преноси на њих, и када већи буду. Уредност је што и тачност. Нема код нас љепше карактеристике за човјека, него кад се рече: *уредан* је момак (или човјек). Под овим подраумијева се доброта, искреност, поштење, уљудност и остале врлине. Неуредан и нетачан учитељ проводи

живот у беспослицама, заборавља позив свој, оставља дјецу самој себи, не предаје ваљано, расподијели дјецу, па се сама питају, уче и поучавају, и када је у школи бави се којечим, проводи непотребну шалу, изражава се пред дјецом несмотрено, даје дјецу рђаве појмове о многијем познатијем или непознатијем стварима, не схваћа позив школе, а ако га схваћа, онда га изиграва. Такав учитељску службу сматра средством за уживање, а не сјећа се, да је позван, да својом службом послужи на веће просвјетне идеје. Ако хоће учитељ да буде ваљан то на првом мјесту има његовати тачност и уредност, та два моћна средства.

14. *Уљудност, поштење и примјерност.* Најљепши украс свакога човјека јесте поштење. Нема љепше карактеристике за човјека, него рећи, да је поштен. Поштење је камен темељац васпитању; гдје има њега, ту су по готову и остале врлине, ако не у већој, а оно у мањој мјери. Поштен је човјек уљудан и примјеран; он се понаша пристојно према сваком, и свакоме одаје дужно поштовање. Сваки је човјек дужан бити поштен; особито се ово тражи од учитеља, који је дужан томе учити дјечицу. Ако он жели, да код својијех ученика развије ове врлине, то настојати мора, да сам буде њима задојен. Залуду је све проповиједање, када се гола ријеч не слаже са учитељевијем животом; и заиста смијешак би изгледао такав, кад би једно творио а друго зборио. Дупло се деца долазе у забуну, питајући себе: зар је њему допуштено чинити противно ономе, што збори? и, према лакшој пријемљивости примјера него ли ријечи, шљедује дјелу, а не ријечи. Дакле, није доста проповиједати слогу, него треба и сам сложан и погодан бити; није доста излагати начела и начине љубави, мира, побожности, доброте, поштења и т. д., него треба и сам бити љубаван, миран и миротворан, побожан, добар и доброучињен, поштен, искрен и т. д. Вара се сваки онај, који свој живот у односу према дјецу олако узима мислећи, да ће довољне бити ријечи његове. Такви дјецу не могу васпитати; прије ће их покварити, него ли их упутити стазом истинског поштења. Погрјешне предрасуде у овоме могу велику штету нанјети, коју су само вјекови кадри исправити. Надлежне власти имале би на ово већма пазити, па деморализована лица далеко од школе уклањати.

Главни задатак школе јесте васпитање младежи; а оно се предаје дјецу не голијем ријечима и формулама, него животом и примјером, с тога није све једно, каква ће лица васпитавати нашу дјецу, од које не само ми, него и домовина наша много тражи и ишчекује.

15. *Пажња на самога себе.* Сваки је човјек дужан свагда и свуда пазити на себе, на своје понашање, на ријечи и дјела своја. Особито је потребно, да свој живот слаже са онијем, што говори на поуку другога. Учитељ је васпитач, он је дужан прво ријечју на онда дјелом утицати на дјецу; голе ријечи без стварности јесу што и формуле без праксе, а то је тако лабаво знање, да човјеку на врло малу корист у животу послужити може. Све, што човјек говори, треба да је чисти израз доброг срца и душе, а сав рад његов треба да се с овијем слаже, да га у очима другижих потврђује. Ко једно збори, а друго твори, није достојан ни да је човјек, а камо ли васпитач. Ово особито важи за учитеља. Ако учитељ жели, да његове ријечи довољно утичу на дјецу, то је најприје нужно, да свој живот управља према ријечима, савјетима и поукама, које дјеци даје; друго је потребно, да све здраве савјете, који се налазе у појединијем чланцима разнијих предмета, потпуно на себе примјењава, па на ученике. Дотле ће учитељ уживати уважење, поштовање и повјерење од ученика, докле буде тако радио, а чим би престао животом другачије примјере давати, одмах би и овога нестало. Као ико, и ученици знаду ^{социјетити} свога учитеља; укупно мњење свијех ученика јесте ^{вјерна} карактеристика једнога учитеља; живахно памћење ^{дјец} ^{кадр} је, да ^{примјети} противности у држању и понашању учитељеву; а ^{када} ^{његов} углед пропаде у очима дјеце, по готову је пропао и у очима народа. И најмање погрјешке у овоме наносе штету учитељевом угледу, јер дјеца такове мане, па биле и незнатне, разносе, причају дома и другијема, па се надовеже и што је и што није, те се ушљед тога рђаво мњење о њему разгласи. Да би учитељ овоме избјегао, треба да зна владати собом, треба да пази на себе и кад је у школи и изван ње, на предавању или одмору, у цркви, у путу, у друштву, при шали, игри, весељу и свему, гдје може рђави примјер дати. Ко пази на себе, тај се устручава од прекомјерног пића, од сувишне игре и весеља; тај се пред дјецом понаша пристојно, благо озбиљно, не псује, не виче, не туче без нужде и за ситнице, не показује се лукав, подал, ситничар, необазрив, будаласт, вјетрењаст. Учитељ треба да зна, да је он међу дјецом нешто узвишено и идеално. Постојан учитељ служи, одиста, као идеал дјеци и послије школовања; она се на њега угледају и послије узимају га за примјер и служе се његовијем особинама. Ово је велика морална добит за учитеља, а тако исто и за дјецу: учитељ ужива високо уважење, а дјеца се морално узгајају.

Ако хоће учитељ, да што већма утиче на дјецу и моралне особине код дјеце, тај нека строго пази на себе и нека свој живот свуда и свагда управља по ријечима својим и здравој науци.

16. *Пријатно расположење и блага озбиљност* Учитељ је други родитељ; родитељи дају дјецу тјелесну снагу и физично развијање, а учитељи умну моћ и морални карактер. И ако су ове двије силе тјесно везане у једној цјелини, али се дају посебнијем васпитањем и његовањем одвојити; тада једна страна напредује на штету друге. Ово је убитачно. Ваљани учитељ треба да зна све добре особине васпитача, па да им подражава, како не би у свом послу једностран се показао. При предавању, васпитању и сваком додиру са дјечијим свијетом потребно је учитељу пријатно расположење. Оно при предавању задобија дјечију пажњу и осваја срца њихова за предмет, о коме им се говори; оно при васпитању одаје учитеља за правог љубитеља омладине и очинског старатеља, те ова њему приступају с повјерењем; оно га у сваком додиру с дјецом уздиже у очима малога свијета. Љутина, напраситост, суровост, презрење и остале сличне мане јесу ^{АЦИДНА} слабости, које ружно кристоје свакоме, ко с дјецом има ^{СЛАБА} везу. ^ТСкијешна је ствар љутити се на случајне погрјешке дјеце, ^Сизгледати ^Удудаљ и опор према дјечици, која изгледају туђе помоћи, ^Спрезирати ^Оне, који не знаду, шта је презрење, нити умију презирати. Пријатно расположење задобива љубав код дјеце, љубав ђачкијех родитеља, љубав општине и народа, наклоност надлежне власти, постизава бољи успјех и улијева уважање и поштовање према школи. Од суровог учитеља дјеца бјеже као ђаво од крста, па омрзну на школу и науку. Учитељски се дар познаје по вјештом и пријатном расположењу и поступању према дјеци, а без усиљавања и натегнутости. Такав учитељ воли дјецу и школу, схваћа значај школе и свога позива, а воли и забављање с дјецом.

Напредак школски у многостави зависи од учитељеве нарави; за учитељски позив најподеснија је она нарав, у којој овлађује блага озбиљност. Дјеца веома воле благе, веселе и пријатног расположења учитеље, а, напротив, мрве сасма строге, надуте и нерасположене; првијема се прије повјеравају, а од пошљедњијех зазиру. Пријатно расположење особито се тражи при предавању, како би учитељ заборавио сва друга осјећања и мисли, које немају везе с предметом; а блага озбиљност особито је потребна при понашању према дјеци, при кажњавању, оцјењивању, пресуђивању и т. д., гдје учитељ мора бити ни сувише

строг, да дјеца од њега преферано стрепе, ни сувише благ, да га се не боје. Блага озбиљност потребна је при васпитном раду; она се особито показује у моралном животу учитељевом. За учитељску службу најподеснија је брза и јака нарав, а то је већијем дијелом холерични темперамент, у којему су, као душевне особине: хитрина и снага за све умне радње, брза окретност, умна оштрина, бистрина и лакоћа појимања, живо уображење, дубоко разумијевање, лако схватање и примјењивање, дубока љубав и јака осјетљивост.

17. *Љубав и поштовање према свом позиву.* Ваљан учитељ живи за свети свој позив; он се осјећа срећнијем у учитељској служби; он љуби и поштује свој рад. Такав се учитељ очински стара за ученике своје и савјесно врши своје дужности; тај има постојану вољу к науци, па помоћу науке и искуства непрестано проучава себе, људе, мјесто и околину, и тако се управља према околностима и удешава свој рад онако, како ће најбоље користити. Васпитни рад учитељев треба да буде из вишијех идеалнијех побуда, дакле, из љубави према омладини и општем народном напретку. Кога на то нагоне себичне побуде, тај ради из користољубља, честољубља, самољубља и т. д. Корист од рада свакога гони на љубав према раду; корист од учитељског посла није тако брза, али учитељ треба да има стрпљења; ова је корист извјесна, само кад се ваљано ради, и учитељ ће моћи тек последије дужег напорног рада одахнути и рећи: да није жалио труда и рада.

Љубав према позиву јесте основни темељ поузданом успјеху; она гони учитеља да ради с вољом, с одушевљењем, да је истрајан у послу, да се усавршава и с дана у дан напредује. Ко свој позив љуби, тај треба да га и поштује, треба да га цијени као врло важну чињеницу, као нужну потребу народну и друштвену, од које не један него вишина имају користи и дијела. Сваки частан и користан посао дужни смо поштовати и цијенити; на то нас гони осјећање човјечности. Учитељ је дужан поштовати свој позив, јер је он и частан и користан; а ово поштовање мора произлазити из чистог осјећања, које је дужан учитељ имати. Љубав и поштовање учитељево према свом позиву не дају, да се школски часови проводе у беспослици, да се дјеца самој себи остављају, да школа не врши свој задатак; такав учитељ сматра дужност своју као циљ, а не као средство свога живота. Школа се познаје по учитељу, а учитељ по своме раду, спреми, вољи, одушевљењу, љубави, тачности и истрајности.

18. *Милô забављање с дјецом.* Дobar се васпитач познаје по својој забављању с дјецом; дјечје добро и развитак њему лежи на срцу; он зна схватити њихове моћи, па се пренијети у њихову природу и с њима се заједно забављати. Ако жели учитељ, да од дјеце створи паметне људе, то се мора спустити у њихов мали свијет, проучавати њихов живот, ићи с њима, играти се и забављати, радити и дружити, руководећи их правом стазом. Тако може поступати само онај, који дјецу воли, који схваћа позив свој, који жели напретка људском роду, који од свега срца пријене раду. Дobar васпитач не гледа дјецу с недомашне висине, не омаловажава њихове дјетињарије, не презире их, не стиди се с њима разговарати и забављати, није му живот досадан, што има непрестано посла с дјецом, него, на против, живот му је пријатан и мило му је то забављање, јер схваћа велики значај свог рада. Зар може васпитати дјецу онај, који се стиди с њима дружити и забављати? Ко жели дјецу васпитати и задобити за предавања, тај мора прво заслужити пажњу, повјерење и љубав дјечију; а ко хоће да то постигне, тај мора радо дружити с дјецом, пратити их у раду, игри и сваком послу. За учитеља је створен само онај, који радо прима и воли малу дјецу, који се умије с њима вјешто забављати, па и без нарочите спреме, који их води, с њима се прича и игра, кадкада шали и смије. Овдје бисмо могли згодно навести ону изреку Лава Толстога, који каже: „Није онај васпитач, који је добио стручно васпитачко образовање, него онај, који је увјерен, да не може бити ништа друго,“ те за то је и одан свом позиву и срцем и душом.

Ко љуби дјецу, тај је велики пријатељ човјечанства. Учитељ треба да љуби омладину, јер само тако може од ње створити паметне људе. Сувише, треба знати учитељу, да је главно стећи љубав и повјерење код дјеце, па је онда поуздан, да никаква његова ријеч неће напрасно панути, никакво његово дјело неће остати без довољног утиска на дјецу.

Ко презире дјецу, непријатељ је људског рода. Учитељ не смије презирати мали свијет.

19. *Отклањање узрока ђачкијем погрјешкама.* Многостручне су ђачке погрјешке, а тако и узроци, од којијех долазе. Да би учитељ могао сузбијати узроке ђачкијем погрјешкама, потребно их је знати. Главнији су узроци: рђаво уређење школе, неумјесно васпитање, слаба наставна средства, површно учење, тупоглавошћ, неразвијеност, неспремност учитељева, несавјесно вршење дужности, оптерећивање, неповољно здравље, сиромаштво,

неповољне околности и др. Као што се види, многи од овијех узрока су такве природе, да их учитељ може отклонити, само ако хоће и ако умије. Ове узроке је он дужан и отклањати, док ове друге кадра је само исправљати држава или општина. Ваљани учитељ и без тога има да савлада огромну дужност, али он неће клонути, само када зна, да то помаже успјешнијем раду. До учитеља је, да васпитање буде умјесно, да учење буде што темељитије, да буде спреман за предавања, да савјесно врши дужност и т. д., а до државе или општине, да је школа уређена, средства потпуна, неке околности повољне и т. д. Међу узроцима видимо и таквијех, који су урођена особина дјечја, као: тупоглавство, неповољно здравље, сиромаштво и т. д. Овдје нека је учитељ обазрив, па нека погледа на непотпуну природу дјечју.

Оштре казне нијесу довољно јемство, да се погрјешке поправе; шта више, оне много пута и рђаво дјејствују; мјесто тога треба уклонити узроке погрјешкама, како у наставном, тако и у моралном погледу, као: не давати ученицима средства и повода за неуредан живот, не пуштати их у рђаво друштво, не остављати их саме ондје, гдје им пријети каква опасност, управо, не дати им никакве могућности, у којој би се могле појавити погрјешке и прјехови. Ко у школи редовно дочекује дјецу, тај отклања повод свакој граји, свађи, псовци, вици и т. д.; ко пази на дјецу у путу, тај уклони свако задиркивање и немир; ко пази на дјецу у цркви, тај предуприједи непристојно понашање; ко пази на дјецу за вријеме одмора, тај их навикава на ред; ко прати њихов рад и задатке, тај отклања погрјешке у раду и т. д. Свагда је боље зло предуприједити, него послје за учињено зло кажњавати.

20. *Проучавање народа.* Није само потреба, да учитељ познаде дјецу и њихову природу, него је нужно, да упознаде и народ, у којему живи. Ко хоће да позна народ, тај треба да га проучава у свијем правцима његова живота; као: прошлост мјеста, његово насељење, исељење, борбе, зађевице; земљопис завичаја; начин живљења, куће, намјештаји, занимање, ношња, храна, пиће, разни обичаји, игре, забаве, његовање и васпитање дјеце, лијечење народно, богаћење, сиромашење; народне пјесме, приче, пословице, загонетке, необичне ријечи и фразе; правни обичаји, сујевјерја и т. д. Који учитељ ваљано проучи свој народ, тај познаде његове мане и врлине, његове природне и стечене особине, изворе и узроке једнијех и другијех, па може од велике користи бити по мјесто и народ, гдје живи; он у школи

наставља племенито, а изван школе сваком приликом, као на родитељскијем скуповима, о св. Сави, на сеоскијем зборовима, истиче народне мане, шиба их с висине свога положаја и темељитог познавања, упозорује на узроке њихове, на рђаве пошљедице и на начин поправке: он показује мане народне у васпитању дјеце, у ношњи, јелу, пићу, посјеђавању пазара, крчама и скупова. Ваљан учитељ зна, да његов говор не може бити одмах усвојен, јер он није никаква законска сила, која може и силу уз ријечи употребити; али он ипак клонути неће, већ ради постојано, говори сваком приликом, пише преко јавнијех листова, су чим непримјетно, и ако изахода, доноси нешто користи опћем добру. Који учитељ има довољно спреме, савјесности и љубави према народу, тај ће проучавати народ и сваком приликом радити, да буде на поуку и ширијем круговима.

О Н А В И К А М А.

Као што сваки човек напљећује од својих родитеља нагон за одржавање самога себе, исто тако прима у напљеће и нагон за одржавање свог порода. Овај други нагон прожет је осјећањима највеће љубави, те и ако је веома тежак, опет га родитељи не осјећају као терет, већ као најсветију своју дужност. Са овим напљећством везана је родитељска дужност васпитања својега порода. Према томе старање о држању и васпитању малене дјечице то је природна нужност, али као што у напљеће примамо од својих предака овај љубави прожет нагон, тако нам се ваља старати, да изнађемо путове и начине, с помоћу којих ћемо одговорити своме васпитачком задатку. Дакле, у нашој природи налази се потребно осјећање дужности за васпитање дјеце али напљећем нијесмо добили вјештину васпитања, већ ју морамо сами учити. То је прва тешкоћа у васпитању. За овом долазе многе остале, које морамо добро проучавати, ако мислимо васпитањем достићи оно, чему тежимо. Али прије свега треба нам знати, да дјетиња душа није „празна табла“, на којој би васпитач могао написати што хоће. По том разне околности врло моћно утичу на дјечији душеван развитак. Из ових главнијех напомена може се видјети, са каквим тешкоћама мора се васпитач борити, а колико мањих васпитних захтјева мора знати, па да се бар може надати, да је свјесно вршио свој задатак, и ако често пута његова нада

остаје само нада, но он се одужио своме позиву, јер је помирен са својом савјешћу.

Али као што се сусретамо с многим тешкоћама у васпитању, исто тако излазе нам на сусрет неке олакшице, с помоћу којих савлађујемо тешкоће. Најглавнија олакшица јесте та, што је дух дјечији врло покретљив и измјенљив, те се дјечије радње и душевна стања могу измјењивати и давати им се правац, како је жеља васпитачева. Та могућност оснива се на дјечијем подражавању, јер моћ сазнања њихова о спољашњем свијету веома је ограничена, и она (дјеца) све ће чинити онако, како виде од онијех, које она највише воле. Пошљедице овога подражавања јесу стварање навика, од којих у многоме зависи људска срећа у доцнијем животу. За то родитељски дом треба да буде добар примјер маленој дјечици, јер то је прво мјесто, гдје ствара највећи број навика, које дају правац човјечијем животу и раду. Ту се на првом мјесту изискује, да у родитељском дому преоблађују религијско-морална осјећања, како би сав њихов живот и рад почивао на тој основи, а при том домаће уређење треба управљати по хигијенским захтјевима, у колико околности допуштају. На тај начин проста теорисања постаће мање важна, док практичан живот неосјетно, непрекидно, али тачно и сигурно напвјаће малену дјечицу свијем оним, што је добро, корисно и поштенo. Онда ће се дјечица радовати, што говоре и чине као њихови родитељи браћа и сестре, па ће се у томе толико вјецбати, док им такав начин живота говора и рада постане уобичајено правило — пријеђе у навику. Дакле родитељски дом јесте онај силни магнет, који неописаном снагом љубави привлачи малену дјечицу ка отвореним срцима њиховијех родитеља. Кућа је она плодна башта, која здравом или кужном храном задовољава младе биљчице, које ће њено билежје носити на себи цијелог свог вијека; она је онај неисцрпни извор навика, које човјек износи испод њеног крова у друштвени живот.

Рекох, да од навика у многоме зависи људска срећа, и ако сам увјеран, да ће многијем оваково тврђење изгледати веома крупно, па чак и неистинито. Али таква лака опјена овог тврђења почијеваће на погрјешној основи. Треба знати, као што напријед рекох, да родитељске мисли, живот и рад неосјетно прелазе на свој пород, из чега се стварају добре или рђаве навике, које повлаче за собом вршење добријех или рђавијех дјела, а тиме се врши образовање карактера. За то је нужно да се дијете вјецба у корисним и моралним навикама, чиме ће

се постићи највећа васпитна задаћа, развитак моралног карактера. Напротив, ако се на то не буде строго пазило, онда ће дјеца остати невоспитана или рђаво васпитана, која ће бити на терет друштву и држави; од њих ће постати људи ниске природе, пуни злобе и пакости. Такви су људи вјечити насртачи, манџије и гунђачи, а клеветање то им је најглавнија душевна храна; они су, дакле, огрезли у море порока и постали робовима свесијех порочнијех навика. И ако такве горко искуство доведе до закључка, да узрок њиховијех недаћа лежи у њима самијем, опет њихова слободна воља тако је немоћна, да се не може одупријети кужној навици. Нечовјечна завист и пакосна злоба ту је обучена у руху: недопадања, изазивања, па чак и нападања, и такви употребљују сва могућа средства, како би племенитост честитих људи окаљали. Зато људе, украшене оваквим врлинама, можемо назвати људима болесним, без — карактерним, који су успавали све добре особине душе и срца, а на рачун се њихов развиле зловне навике. Колико су овакви људи штетни за друштвени и државни напредак, то је лако појмити. Да се не би ове ужасне хијене пуштале у друштво, те својим кужним утицајем уносиле у исто ову опасну заразу, родитељима је дужност да све рђаве наклоности дјечије још у самом зачетку угушују, јер ако им се у почетку пуне узде, онда дуготрајним донављањем пријебу у навике, које доцније прелазе у грозне пријеступе. Према томе задатак свјесних родитеља веома је тежак, јер нико ником не може жељети толико среће, колико родитељи своме породу, па када не умију изабрати путове, који ће дјецу срећи водити, када осјећају своју неспособност за васпитање, то за њих мора бити ужасна бољка. Али који год родитељи буду прожети таквим осјећањима и старањем о васпитању своје дјеце, и ако не буду имали какве боље васпитачке способности, опет се је надати, да ће се у њиховој дјеци развити добре навике: послушност, љубав и поштовање својих старијих. Такви ће родитељи изазвати у своме породу потпуну вољну потчињеност вољи својој, те такав дом може послужити као примјер домаће дисциплине. Онда је лако вједбати дијете у добрим навикама. Да се ово постигне, ту се не тражи много учености, нити веома повољно материјално стање, већ моралан живот биће моћнији, него оба ова услова. Ко мисли, да само богат или учеван васпитати може, тај веома погрјешно мисли. За ово има довољно јаких доказа. Треба погледати на извјесне великане, чија је величина уздигла своју поносну главу испод чађаве стрехе сиромашне сеоске колибике.

Овај факт лако је протумачити тиме, што такви сиромашчићи, оскудијевајући и у најнужнијим животнијем потребама, тако рећи, од малене колијевке напрезањем своје умне и тјелесне снаге навикну се на патњу и издржљивост у непрекидном раду, док се њихово тијело и дух тако оснаже, да сав њихов живот и рад постане животом мушке одважности и борбе. Њихова умна снага постане тако јака, да не личи на какву тековину, која се даје лако изгубити, већ има облик урођенијех својстава; она се огледа у сталној навици хладног и зрелог размишљања и стварању здравијех начела, засноватијех на моралној основи, која им вјечито лебди пред очима, а свако недостојно ситничарење од њих је презрено. Да овакво тврђење изнесем — поред речених разлога — наводи ме та околност, да, ако у таквој фамилији нема какве учености, или мудрости, којој би се дјеца научила, а оно нема ни покварености, већ у њима преоблађује чисти морал и религија; дакле, ту се само поштено: мисли, осјећа и чини, те се дјеци не даје прилике, да какве рђаве навике ухвате коријена у њиховој души. Од таквијех, дакле, необразованијех родитеља, од којијех дијете није могло напљедити никаквих специјалних предрасположења за науку или умјетност, школско васпитање у стању је створити велике научнике или умјетнике.

NACIJALNA
BIBLIOTEKA

Кад из родитељског дома изађе лако гневина дјетешце и прескочи школски праг, онда ће у кругу пријатеља онаква иста осјећања, каква на дому гаји према својим родитељима. Такво ће дијете као свето примати све оно, што изађе из учитељевијех уста, па на основу тога само ће се навикавати да одабира само оно, што је добро и корисно, а тежња за сазнањем све ће га даље вући, докле га зрелост прихвати с таквијем навикама, којима се већ не може друкчији правац дати. Зато и јесте задатак школе, да поред знања и науке, напоји свој подмладак религијско-моралним осјећањима, те да тај свети дом служи као неисцрпни расадник васпитане омладине. Што већи број васпитане омладине будемо пуштали у народ, то ће мања народна постајати све просвјешћенија; његова морална снага постајаће све јача. Према томе општи народни морал зависи од индивидуалне моралности његовијех чланова. Стога је школи пречи морални, васпитни, него ли научни задатак, јер много је лакше стећи знање, него ли васпитање. Доказа за то не би требало, пошто је то само по себи јасно, јер спреман и интелигентан наставник у стању је да потпуно влада ученичким разумом. Та потчињеност ученичка почиње из тврдог увјерења, да такав наставник има ве-

лику научну снагу. Тиме он добије највећи ауторитет код дјеце. Онда он својим правилним и истинитим предавањима изазива у дјечи пажњу, буди живи интерес и развија памћење, које није ништа друго, већ течење знања или науке. Осим овога велика је моћ симпатије између васпитача и васпитаника. Да би васпитач задобио њихове симпатије потребно је, да их непрестано чува, поучава и потпуно пење на већи ступањ умног савршенства, и у опште да она осјећају, да је он прожет љубављу спрема њих и да с њима родитељски поступа. Таквим настављањем дјеча ће завољети школу, а завољеће и поштовати свога наставника. Но, ако би се нашао по који несташко, којег наставникова вјештина и способност не би могла повести овим путем, онда се мора прибјећи дисциплинским средствима. Али, ако се и њихово дјејство покаже слабо, онда га не треба много навикавати на то, јер поред навике чињења рђавих дјела, навићи га и на подношење најстрожијих казна, то је веома погрјешно са више гледишта. Таквог, по моме мишљењу, много је паметније уклонити из школе не само ради остале дјеце, већ и ради њега самог. Ово треба учинити с тога, што при стварању навика осим позитивне стране — вједбања у добром, скоро исто тако је важна и негативна страна — чување од рђавих утицаја.

Навике се стварају вједбањем, а вједбање није ништа друго, већ понављање једне исте радње, у којој се постигне таква лакоћа, да не само што дијете неће осјетити никакве тегобе, него често пута развиће се и сама склоност, те ће много што шта чинити с великом лакоћом и љубави, чему не схвата вриједност, а у души ће се радовати, што чини онако, као они, које оно воли.

Према свему реченом може се закључити, да како у домаћем, тако у школском васпитању, никакву навику, која добру не води, не смијемо као ситницу узети, јер и ако предмет сам по себи вије толико важан, али навика ни мало не губи од своје важности. Но најглавније је то, што и најмања рђава навика може повући за собом велики број крупних рђавих навика. Важност и најмањих навика најбоље ће нам потврдити разговор философа Платона с једним несташним дјететом, који бијаше овакав: „Зашто ме караш за таку малу ствар?“ — упита дијете. „Е, али обичај није мала ствар“ — одговорио му је Платон. Међутим код нас се много у томе гријешим, јер многе дјечије несташлуке родитељи пропраћају са великим задовољством и смијешењем.

Није риједак случај чути родитеље, гдје наговарају свога малишана, да изговара поједине срамотне ријечи чак и за њих саме; за тим чуће се са задовољством причање, како је њихово дијете учиниле лијепо пријевару, неку утају и т. д., и то причање све се врши у присуству самога дјетета. Када родитељи с таквим задовољством пропрате те дјечије пороке, чудећи се њиховој бистрини, онда се ова у томе и даље вјежбају, али доцније намјера родитељска, да дјецу одврате од тих навика, остане немоћна.

Дакле неоспорна је истина, да се највише навика тече од најраније младости, па до доба зрелости. Међутим кад наступи зрелост човјечија и онда се у неколико теку нове навике и старе измијењују, али то бива ређе и иде много теже. Та могућност опажа се највећма код образованијех људи, који се управљају по унутрашњим мотивима, гдје њихова јака морална воља потчињава под своју власт све спољашње утицаје, у колико је то могуће, а такођер даје правац својим мислима и осјећањима, ослобађају се на глас савјести. То су људи, који непрестано сами себе образују.

Из свега напријед реченога може се закључити, да навике имају велику важност у животу људском, јер од њих у многоме зависи човјечија срећа. Неки пак научници у оцјени моћи навика иду тако далеко, да им признају моћ наслеђа. Када се ово узме као доказана истина, онда је лако појмити њихову важност. Али њихову моћ најбоље ће нам окарактерисати она на истини засновата изрека, која говори: *Навика је друга природа.*

Вук Р. Масловарић.

ГОВОР О СВЕШТЕНИЧКОМ УДРУЖЕЊУ ЦРМНИЧКЕ НАХИЈЕ,

којег је држао 1-ог Августа пр. г. у Суходолској цркви

свештеник Јован Лековић.

Браћо свештеници!

У пошљедње вријеме започета је међу нашим свештеницима и учитељима једна врло похвална установа, чији ће рад беспорно много користи донијети процвјетању наше домовине. У домаћим листовима врло се често сријетамо са правилима о свештеничком и учитељском удружењу, читамо њихове радове, будуће намјере и планове, којима ће, без сумње, принијети благотворних и опште-кориснијех пошљедица, у име чега се тај користан подхват поодавно отпочео по готово свијема дијеловима наше отаџбине. Изу-

зетак у томе родољубиво ме предузећу чини свештенство и учитељство ове наше црмничке нахије. Али зашто да баш ми чинимо изнимку? Да ли то своје оклијевање, — да не речем немар — можемо чиме год оправдати? У колико се сјећам, наше свештенство и учитељство до сада нигда није изостајало иза осталијех раденика на пољу народног напретка наше домовине; то исто, држим, мислила је и наша врховна Духовна и Просвјетна управа све до овог времена. А сад? — кад је дјело дошло на видјело — ми изостасмо! Зашто, упитаћемо себе, и да ли ми имамо довољно способности и образовања, подједнако са силама осталијех удружења, да извесемо на дјело све задаће нашег тешког али благодарног задатка? Да, на жалост, ни то не може оправдати наше оклијевање, доцњење, јер већи дио свештенства и учитељства ове нахије добило је или чисто богословску, или богословско учитељску спрему, на темељу које може развијати свој рад и њим што више користи доносити околини, у којој живи. Истина, учитељство ове нахије није чањело застоја, оно се прихватило удружења, тако да се често сријетамо са њиховим радовима, растуриеним по разним часописима и листовима домаћим и другим, српским. Нећу овдје да износим узроке нашем досадашњем оклијевању за свештеничко удружење. Рећи ћу само то, да у себи имамо, спрам другијех, довољно моралне у умне снаге, да и материјално не стојимо лошије од осталијех, те одовуда и зазорно би нам било, кад не би радили оно, што чине други, нама равни, за напредак и духовни препорођај повјереног нам народа.

Браћо! NACIONALNA

Досадашње наше свештенство морало се борити са многим тешкоћама, које су ометале наше свештеничко позива. Поред оскудице у специјалној богословској спреми и слабог познања другијех наука, к чему се још придружаваше материјална оскудица, старо наше свештенство увијек је стојало међу прве на бранику за олтар и огњиште против вјековнијех непријатеља нацијех, те им тај још светији позив није дао, да се мало боље школују и што више развију свој апостолски рад. Тако, старо наше свештенство већим дијелом било је са старом манастирском спремом, или се школовало приватно, код појединијех лица — опет свештеника, који су и сами књишки недоучни били. Но не гледајући на све тешкоће нашег старог свештенства, које је морало бранити своју вјеру, слободу и народност од туђина мачем и крстом уједно исто вријеме, ипак отворено можемо рећи: старо црногорско свештенство надокнађивало је недостатке школства својом непоколебивом љубављу наспрам цркве, својим високим моралом, чврстим карактером и оданошћу својим славним Владарима и милом им народу. Њихова вјерност, постојанство и усталашност сад се узима као примјер из прошлости, — примјер из онијех мучнијех времена, кад више мач него пѐро освајаше, кад поред свештеничке дужности многи од њих и војничке, као старјешина, онако часно и храбро обављаше. Исто с таквом вјером, љубављу и преданошћу наспрам опште ствари вршило је свој свети позив наше старо свештенство све од тужног Косова па до сад! Није ли Србин последије тијех мучнијех дана, кад се туљаше кадило српској самосталности, нашао себи моралне потпоре у наше манастире и духовенство, које га је и ријечју и дјелом помагало и храбрило да не клоне духом, већ да се спреми за нову, одважнију борбу за олтар и огњиште? С крстом у лијевој, а мачем у десној руди наше старо све-

штенство предњачило је у крвавим бојевима, брадо лаворје славе, а у мирно доба били су једини народни учитељи, будући и сами недоучени и управо самоуци.

Примјера пожртвовања српског свештенства могао бих вам врло много навести. Ја ћу вас сада само упозорити на ону сјајну митроносну главу, на неумрлог Владику Данила, чији смртни остатци почивају на Срловом Кршу, у сјени високог Ловћена. На тој гробници, одакле нам засијаше зраци слободе и наде на бољу будућност, изрезат је у камену символ његове свјетске власти — мач, који уједно са пастирском штаком опомиње нас на оне Богом увјенчане подвиге, од којих га ни колац ни конопац не плашаху, тек да изврши свој свети позив и мачем и кретом.

Зато га и видимо као доброг пастира, који и душу своју даје за стадо своје, гдје иде да осветла цркву у Зету, која је од наше домовине, Црне Горе, политички отпијепљена била, не гледајући на сву опасност за живот, коју је сâм предвиђао кад говори:

„Није тврда вјера у Омера,
— Хоћу поћи, ако нећу доћи.“

Он је сљедовао своје високоме пастирскоме позиву, од којег га ни мученичка смрт није могла плашити.

Па кад су тако енергично и одушевљено наши предходници у тешким приликама онако вјерно и стално вршили свој свети позив, то пита се, што се у садашње мирно и просвјешћено вријеме од нас тражи, кад смо, благодаревни узвишеном старању нашег Владара и духовне власти добили довољну спремину и материјалну обезбијеђеност?

Браћо свештеници!

Ми смо из народа, ми живимо с народом, ми смо позвати да му будемо учитељи ријечју и дјелом. У пријемају у народу вјеру и хришћанске врлине, а отклањамо их од свега онога, што штоди њиховом земаљском и небеском животу.

Тај посао тежак је, јер тражи много умне, моралне и физичке снаге, која се удружењем лакше да савладати. Поље нашег рада широко је, зато се прије свега упознајмо са злим и добрим странама повјереног нам народа, па онда датом нам влашћу Божијом и помоћу Св. Духа, зле стране искорјењавајмо, а племените и корисне учвршћавајмо и усавршавајмо, како би одржали побједу над свијем онијем, што је на штету наше праћедовске вјере, наше драге отаџбине, српског нам имена и обичаја. Окријепимо се вјером, љубављу и надежом хришћанском; учвртимо се јеванђелском благодаћу: сложимо се као једна душа и једно тијело, па општим силама утврђујмо у народу хришћанске врлине, имајући пред очима увијек високи примјер апостола, светих отаца, пастира и учитеља цркве; здружимо се у свом светом позиву као људи чврстијех карактера и као браћа по Христу, Његовој благодати и оном високом задатку, који нам је у свету и пријатну дужност пао; скупимо се уједно, јер гдје су два или три скупљени у име Спаситељево, ту је Он међу њима.

Тако дакле, браћо, циљ нашег удружења нека нам буде: увајамно помагање, поучавање, мирно отклањање свега, што би могло нашкодити општем народном напретку, његовој вјери и моралу, како би својим радом у најбољој слози, реду и јединодушности у исто вријеме стекли народну љубав и повјерење, као главни услов успјеха у нашем апостолском раду.
— Амин!

МЛАДИ И МАТОРИ МИШ И МАЧКА.

(Народна прича.)

Чланак 74. у Четвртој Читанци.

Написао Буро Шпадијер, управ. учитељ.

Чланак у цјелости. — *Мачка.* О како си ти лијепо и мило дијете, ходи, да те пољубим!

Машори миш. Чујеш, дијете, не иди тој варалици.

Мачка. Ево ћу ти све ове орахе поклонити, ако дођеш к мени.

Млади миш. Видиш, мати, како ме лијепо зове, хоћу ли јој ићи?

Машори миш. Не иди, дијете, слушај ме!

Мачка. Ходи, даћу ти и овај колач и још много другијех слаткијех ствари.

Млади миш. Шта ћу чинити? Пушти ме, мати, к њојзи.

Машори миш. Слушај ме, дијете, не иди!

Млади миш. Па шта ће ми учинити? Видиш како ме воли и лијепо гледа.

Мачка. Ходи, лудице, ходи! (и зграби га.)

Млади миш. Јао, помози, мати! Јао, удави ме, помози!

Машори миш. Касно је сад помоћи тражити.

Коме није свјетовати, није му ни помоћи.

Тешко оном сваком младећу, ко не слуша свога старијега.

Важност овог чланка и цијељ.

Прво је што треба захтјевати од сваког дјетета послушност. Са самовољном и непокорном дјецом не може се поставити ни до каква повољна резултата ни у настави ни у васпитању доћи. Ако је дијете послушно и при малој способности моћи ће га наставник и васпитати и настављати. Прича о мишу и мачки има ту теденцију, да што очигледније представимо дјеци, како страдају непослушни, те отуда је и њена непобитна важност. Осим ове приче у нашим читанкама имамо и још овој сличних прича. Такве приче, које су добро дошле сваком наставнику, да укrotи самовољне и непокорне ученике, само ће онда бити плодноне, ако се наставник не ограничи само на правилно читање и приповиједање истих. Заиста би се сваки наставник огријешно о своју дужност, кад не би развио причу о „Змијину репу“ или о „Дјевојцици и лептиру.“ У њима је у конкретним примјерима истакнут појам „непослушност.“ Оваквим и сличним им причама добије се једна од главних убједљивих сила, која дјејствује у васпитању, да дјетету омили савјете разлогом и истином.

Примјери у фамилији и у друштву стичу дјеци извјесна својства, била она добра или рђава; а знамо да неискрена и невина дјечица све примају и примјерима сљедују, ушљед тога могу се наћи у некој збрци. Та збрка долази отуда, што дјеца не знаду коме примјеру морају сљедовати. Њине интелектуалне моћи нијесу још у снази, да разбирају што им је корисно, а што штетно. Примјери и рђави и добри наваљују на њих непрестано, да не знаду коме ће се привољети царству. Да бисмо им рашчистили те помућене представе, морамо се служити причама за то угодним по примјеру Исуса Христа. Гола правила нијесу подесна у васпитању, јер

дјеца нијесу толико умно развијена да могу, на примјер, овако размишљати: моји старији паметнији су од мене, с тога морам се и владати по правилима, која су ми претпоставили.

Колико се далеко пружаје утицај доброг примјера можемо себи претставити кад будемо на примјер овако разбировали: нек је у једној фамилији постављен темељ безусловној послушности. Сви чланови те фамилије живеће у слози и љубави, све ће им ићи напријед. Ближња им околина мораће том примјеру сљедовати, јер њине трзавице и неприлике домаће на то ће их упутити, кад виде како им сусјед напредује, кад у његовој кући чељад су сложна и старијему покорна. Временом ће постати и цијело братство овакво, па постепено племе, нахија и цио народ. Овим начином развија се и самовољство и непокорност, кад су истакнути рђави примјери у фамилијама.

Послушност се свуд и у сва времена захтјевала од млађих према старијима, а колико су је и стари народи цијенили, навешћемо само ријечи св. Писма: *Ко би имао сина самовољна и непокорна, који не слуша оца свога и матер своју и кога они искараше, па опет не слуша, нека га предаду старјешинама града свога и нек им кажу: овај син наш самовољан је и непокоран, не слуша нас, изјелица је и цијаница. Тада сви људи онога града нека га заступу камењем, да погине, те шако ти извади зло из себе, и да сав Израил чује и боји се.* (Књ. Мој. 25.) Ово је, мислим, довољно да у кратко истакнемо важност овог чланка, кога морају дјеца читати. Но није довољно, да дјеца науче само добро читати овај и сличне му чланке, него треба да га наставник обради, како ће послужити да их морално, социјално и интелектуално развија.

Какве појмове морамо развити у дјецу, предајући им овај чланак? ове:

1. На конкретним примјерима даши им „послушности“;
2. Кога треба да дјеца слушају, и треба дјецу растумачити и упутиши их у опште на лица, која морају и смију слушати, као: родитеље, наставнике, свештенике, старију браћу и сестре и у опште она лица која раде о срећи и напрешку у народу; а да се клоне од непознатих лица јер могу бити преварени и на зло навучени, као и од познатих, којима није стало до њина напрешка;
3. Да не врше савјете свачије, што их неће повјерити ономе, ко их извјесно жели на добро упутиши;
4. Како пролазе они, који слушају, а како они, који не слушају своје старије;
5. Треба истаћи и то: да је свак дужан другога савјетовати, ако види, да је залушао.

Овако радећи и наставници и родитељи могу и покварено дијете исправити, као што се може и крива младика уз право дрво исправити. Но у цијелом свом раду треба да се чувају, да дјецу не нагоне на послушност „бојем“, јер ће онда дјецу навићи на друге махне, као на „улагивање“, лаж и т. д. Као што „бој“ мора бити од штете по дјечије васпитање, тако мора утицати и „мазење“. Не треба дјецу мазити, дајући им новце, колачиће, хаљине и друго, да им се тиме нешто забрани. Дијете хоће слободу и независност, а ко има да води над њиме надзор, нек му изгледа као добар савјетник, а не као забит; јер врлина и васпитање зависе од воље, воља не трпи никакво принуђавање. Дијете није пасивно биће, које неће да ради, већ активно, које треба да ради и себе унапређује.

Б. Како треба разрадити овај чланак.

Утицај споља на душу пробуди у њој рад. Упознајући се са нечим, не можемо се уставити на то, него наша душа тражи и даљи рад. Хоће да открије зашто је нешто било, одакле је тако постало, или укратко зашто је све тако било, као што постоји. Тешко је мисао ограничити, која се пуни разним примјерама, да не тражи и каузалне силе, које спотичу разне појаве. Кад дође мисао до неког резултата, ма и неоснован био, држи се њега и придаје ту најновију идеју првима, а и даје јој засебно мјесто. Нашој души није довољно само да перципира, него и да аперципира, т. ј. није само довољно нешто чути и видјети, него треба све то и асимилovati. Из овога закључујемо да у настави треба да буде главно аперцепција свега овога, што перцептивно у душу уђе. Пошто већ мора настава држати главни цијелу аперцепцију, а да не би она погрјешно дјеловала, потребно је на пр. у овом предавању, да се не ограничимо само на ову причу, него да и друге напоменемо, које имају исту тенденцију, — како у очима дјете не би тај примјер, гдје се с непослушности страда, остао јединствен и као неки изузетак. У овом случају дјеца би се борила да постигну и изведу сама неку аксиому, па будући недовољно схваћања, приступили би најлакшем, т. ј. узели би себе за примјер. А знамо да већина родитеља непослушност дјете слабо кажњавају.

При овом предавању могу нам помоћи приче: „Змијин реп“, у којој се прича како је реп и цијела змија пострадала абог непослушности репа спрам главе; „Блудни син“, „Дјевојка и лептир“, у којој се прича, како је лептир опалио крила не слушајући дјевојку; „Први гријех“, и друге.

Да будемо јаснији и обавимо се на природу, што каже Rousseau „повратимо се природи“ без обзира на антропогенску бићу, јер само органска бића имају у себи силу за свој опстанак, не развијају се под утицајима спољашњим. Као што биљка потребује: свјетлости, воде, ваздуха, топлоте и друге хране, па да буде оно што је — напредна биљка, тако исто и дјетету треба више састојака душевне хране, па да му дамо душевне хране, иначе би наше васпитање било једнострано или наказно, а и пропало би као и нека биљка, која би имала све састојке хране осим, узмимо, ваздуха. Исто правило приводи се и у предавању, узмемо ли предавање, ма о чему било, с једне стране — непотпуно је и неће постићи жељени успјех, него, напротив, може бити и од штете. Зар само један примјер може утицати на дијете? Не може, ако их није и више сличних било, па и не у истом времену. Једна појава, која прије није била, или је само једанпут била, већ не спада у коло примјера — то је чудо. Да су само Адам и Ева пострадали ушљед непослушности, зар не би многи и многи чинили такве и много веће пријеступе. По овоме видимо, да се етички или морални човјек зове онај, који без себичности и имагинације напредује у врлинама. Врлина је пак одговарати идеалу, који је човеку Богом одређен. Послушност је врлина, а да у потпуном смислу те ријечи окренемо и водимо ток наставе, и посебно баш овог предавања, треба да дјети улијемо у душу не „послушност“ из себичности, него послушност, која је идеална — несебична.

Да бисмо речено постигли, треба имати на памети при овом предавању главне мисли из ове приче, а те су:

1. Мачка зове младог миша, који ју не повнаје, да га пољуби;
2. Матори миш, као познавалац лукаве маце, брани младом мишу тај састанак;

3. Мачка се довија, како ће младог миша преварити, па му обећаје колачâ, орахâ и других слаткарѝја;

4. Миш поново брани младом мишу да мачки не иде, јер ће пропасти;

5. Млади миш не могући се одржати, да не окуси од колачâ и другог пође;

6. Миш оде, али пропаде, како му искусни стари миш рече;

7. Сад млади миш тражи помоћи, а матори му одговара да је доцно.

8. Пословице треба привести згодно, јер су оне као неке дефиниције цијеле ове приче.

Особито у овом предавању треба наставник да се задржи при 3., 5., 6. и 7. тачки. Овдје треба напоменути како неваљали људи не жале ни лагати нити ма што урадити, само да циљ постигну; а при другим тачкама треба истаћи, како непослушност и неуздржљивост и малаксалост морају сваког упропастити, као овог младог миша.

В. Метод предавања поменуте приче.

Тема. — Сад ћу, дјецо, да вам испричам причу „Млади и матори миш и мачка“, да дознадете и научите, како страдају непослушни.

Први ступањ предавања — увод. Ко је тебе отхранио? — Ко се и сада брине о теби? — Поброј све, што ти родитељи добра чине! — Чим ви можете сада благодарити вашим родитељима за толики њихов труд? — Јесу ли родитељи задовољни оном дјецом, која неће да уче? — Какви су ђаци, који не слушају своје родитеље? — Ко вас у школи упућује, како треба да се владате? — Треба ли и учитеље слушати? — Могу ли бити срећни они, који своје родитеље и учитеље не слушају? — Ко зна казати неку причу, гдје се послушност награђује? — (*Поштом.*) Зашто Бог није и Ноја казнио потопом? — Ко још зна казују једну причу? — (*Позив Авраама.*) Зашто је Бог наградио Авраама? — Ко зна из свога живота казати неки догађај, гдје је послушност награђена? — (*Дијете прича о кушану.*) Ето видите, да је Ној био Богу непослушан, Бог би га казнио смрћу, да је Авраам прећутао Господњу наредбу, не би био награђен од Њега, а да Милисав није послушао неког чобана, него се окупао у оној хладној води, пострадао би, као и остала дјеца. — Чему се учимо из ове три приче? — Је ли добро бити послушан? Кога треба да слушате? — Љубомир је добро казао да треба слушати родитеље, учитеље и уопште све старије и паметније људе, јер су они одрасли, па знаду разликовати добро од зла; а ви сте још малени, ваш ум не може робро просудити, што вам треба радити, а што не треба.

Досле смо говорили о послушности; испричали смо неке приче, које нам лијепо казују, како бивају награђени послушни. Сви смо сагледани на то, да треба млађему да слуша старијега; а сад ћемо видјети, је ли добро или рђаво бити непослушан. — Има ли и непослушне дјеце? — И с тиме смо на чисто, т. ј. увјерени смо, да има како послушне, тако и непослушне дјеце.

Сад пазите причу „Млади и матори миш и мачка.“ — Како се зове ова прича? (Учитељ приповиједа.) — Ко је запамтио ову причу? — (Исту причу испричају ученици најбољи, средњи и лошији. При приповиједању учитељ пази, да дјеца правилно ријечи изговарају и у опште поправља сваку погрјешку у говору им.)

Други ступањ предавања — анализа (*Катихетички облик.*)

а.) Матори миш назвао је мачку „варалицом.“ Ко зна казати што значи ријеч „варалица“? — (Човјек, који неком нешто обећа, па своје обећање не испуни, зове се *варалица.*) Како још називамо варалице? (*лажови.*) Што значи ријеч „лудице“? — (Онај који ништа паметно не ради зове се *луда.*) — Што значи ријеч „зграби“? (Што и *ухватиши*, или *шчепати* кога.) Што значи „касно је помоћи тражити“? (Матори миш је савјетовао младога, да не иде код мачке, и онда је било вријеме да се спасе од мачке; а пошто га је мачка зграбила, матори миш није му могао помоћи.)

б.) Шта је мачка најприје рекла младом мишу? — Ко је одвраћао младог миша, да не иде мачки? — Је ли млади миш на први позив мачке отишао јој? — Кад је мачка увидјела, да млади миш неће к њој, што му је обећала? — Како је матори миш и поново одвраћао од намјере младог миша? — Је ли хтио млади миш отићи мачки одмах, чим га је позвала? — Најпослије шта је било с младим мишем? — Је ли се млади миш преварио, што је отишао мачки? — Што је говорио млади миш матором, кад га је мачка зграбила? — Зашто је мачка звала мишића? — Чиме се мачке хране? — Је ли могао отети стари миш мачки младога миша? — Како је прошао млади миш због непослушности? — Зато и народ каже: „*Коме није савјетоваши, није му ни помоћи.*“ Ова пословица значи: залуду ми ма колико помагали оне, који наш савјет не слушају. Можемо неком дати доста имања, а он опет да убрзо постане сиромах, ако не послуша оног, који је одавно именућан, па се не буде владао по његовом савјету, те чувао своје имање и унапређивао га као *младонамјер*. Кажи ти ову пословицу! — Што значи ова пословица? — Наведи неки примјер, гдје помоћ не помаже, ако се савјет не слуша! — Овој причи може се однијети и пословица „*Тешко оном сваком млађем, ко не слуша свога старијега.*“ Кажи ти ову пословицу! — Ко зна казати што значи ова пословица? (У овим приликама треба вазда окушати и дјечију саморадњу. Није довољно, да само учитељ пита и тумачи причу, него треба да и дјеца о истој размишљају. Што сам дао питање: „Ко зна казати, што значи ова пословица,“ мислим, да је умјесно и с тога, што је ова друга пословица схватљивија дјеци, него прва, а и стога што сам им најпријед објаснио, што значи прва пословица, која има готово исто значење са другом, те се може протумачити тако исто или много друкчије.)

Трећи степен предавања — *индукција.* Какав је био по нарави млади миш? — Ко зна казати још коју причу, гдје непослушни пострада? (*Изгубљени син.*) Зашто је пострадао изгубљени син? (Није слушао свога оца.) — Мора ли сваки страдати ко не слуша свога оца? (Мора.) Ко зна причу, гдје дијете није мајку послушало? — (*Ножице.*) Што је било с Катом због непослушности? (Избила је себи ножицама око.) Треба ли и мајку слушати? (Треба.) Ко зна причу о „*Змијину репу*“? — Зашто је цијела змија изгорјела? (Није хтио реп слушати главу.) Ето видите како страдају они, који своје родитеље и паметније не слушају, зато се и каже: „*Тешко сваком оном млађем, који свога старијега не слуша.*“ — Кога имаш ти дома осим оца и мајке? (Имам браћу и сестре.) — Имаш ли старије браће и сестара од тебе? (Имам.) — Треба ли и њих да слушате? (Треба.) — Зашто треба слушати старију браћу и сестре? (Они су старији од нас по годинама, па и паметнији.) — Ко нас исповиједа и причешћује? (Свештеник.) — Чему нас

свештеник на исповијести и у цркви учи? (Учи нас, да љубимо Бога и ближњега свога и да се свуд и на сваком мјесту владамо, како пристоји правом хришћанину.) — Треба ли и свештенике слушати? (Треба.) — Ко се стара да имамо школе и у њима разне потребе? (Власти.) — Треба ли и власти слушати? (Треба.) — Зашто треба власти слушати? (Власти раде да наша земља буде напредна.) — Ко се брине, као отац о својој дјечи, о цијелом напретку наше домовине Црне Горе? (Господар.) — Треба ли и Господара слушати и покоравати се његовијем наредбама? (Треба.) — Зашто слушамо нашег Господара? (Ми га слушамо с тога, што се Он непрестано брине, да наша домовина буде моћна, богата, да буде сачувана од непријатеља, те да се можемо слободно свуд у нашој земљи кретати, радити и учити се.) Ко зна побројити све оне, које треба да млађи слушају? — Треба ли и још кога слушати? (Треба уопште све честите и паметне људе, јер ће они нас научити само онеме, што је по нас корисно.) — Треба ли уопште свакога слушати? (Може се десити међу дјецом, да се не слаже у одговору на ово питање, зато треба учитељ да их помогне и рече: не треба свакога послушати и то им на шљедећи начин растумачити.) Је ли који од вас неког послушао за нешто, па послѣје с тога је и нешто неповољно претрпио? (Треба више ђака да одговоре на ово питање.) Ето видите, дјецо, да не треба сваког ни послушати, јер има људи неваљалих, који из мрзави или зависти или ма чега било неће нас савјетовати поштено или можда и не умију. Како зовемо оне људе, који друге на зло наводе? Да, дјецо, то су неваљали и покварени људи, од њих се ваља клонити. Ко зна казати причу о „вуку, лаву и лисици.“ (Дијете прича.) — Зашто је вук пострадао? (Што је хтио да лисица пострада.) Тако, дјецо, сваком ће бити, ко другом о злу ради, зато се чувајте да никоме ништа рђаво не учините, јер Бог све види, па ће нас заштитити од неваљалих људи, а њих казнити.) Како што је и лисица сачувана била, а вук је одрт био. Да није вук опадао лисицу код лава, он би дуго још живио, а не би онако мученички свршио. — Из свега што смо до сада говорили чему се учимо? (Учимо се да будемо послушни, јер непослушност се скупо плаћа.) — Ако видимо кога, ко не ради како пристоји поштеном човјеку, што треба онда да чинимо? (Треба да га савјетујемо.) — Као ко? (Као што је матори миш младога миша савјетовао.) — Зашто млади миш не послуша старог миша? (Овладало је њиме лакомство.) — Е, видите, дјецо, и лакомство је штетно. Да мишић није био лаком, не би отишао код мачке.) — Ко зна причу „о лакомом псу?“ (Дијете прича.) Зашто се утопио лаком пас? (Учињело му се да је у води већи сир, него у његовим зубима, те је у њу загазио, а брзина га воде однесе и удави.) — Штетно је бити лаком ма у чему, а особито у једу и пићу. Ко је лаком у једу или пићу може покварити своје здравље. — Кажи ти што сам рекао! —

Четврти степен-есенција. Сад ћемо у кратко све поновити, што смо говорили о послушности и непослушности. Ко вас је отхранио? — Ко вас учи? — Кога треба да слушате? (Оца, мајку, старију браћу и сестре, учитеље, свештенике, власти, владара и сваког честитог човјека.) — Које нас приче уче да слушамо све, које смо сад побројили? — Како пролазе који не слушају своје старије? — Које нас приче поучавају да треба слушати старије, иначе ћеш страдати? — Што је било с непослушним мишем? — (Овако треба укратко пропитати из цијелог предавања.)

Пети степен — примјена.

а.) Чиме ћете показати да слушате родитеље, учитеље? и т. д.

б.) Слушајте да вам сад прочита чланак „Матори миш и млади миш и мачка.“ Тад читај ти, ти ти! и т. д. (Неколико дјецe почевши од нај-бољих прочитају исти чланак.)

в.) Препишите поменуће пословице и научите их на памет, а исти чланак напишите у својој свесци (Ако учитељ има два разреда може и ову трећу тачку у школи извршити, док са другим разредом ради.)

Напомена. Ако учитељ ради са више од два разреда, онда може ово предавање и слично му скратити. Тако могао би га извести овако: испричати, прочитати, и уз исто извести поуку и објаснити дјеци најмање ријечи и изразе. Гдје учитељ ради са једнијем, па и са два разреда заиста би много изгубио у васпитању дјецe, кад не би на овај начин разрадио овакве приче. Дијете хоће и да само ради у великом послу око васпитања. Тај његов рад захтијева слободу, а *строгост* помијешану са благошћу и ауторитетом, који ради свесрдно без мржње, зависти, или ма које појаве неправичности и недоследности. Ко разради поједине приче из дотичнијех читанака, много ће добити у васпитању дјецe. Ово препоручујем и свима учитељима, који имају и више разреда, па и ако неће, јер не могу, нити за то имају времена, све приче, нек узму бар мјесечно по једну. Оваквим причама доводимо дјецу до увјерења у користи од врлина, тиме апелујемо на њину душевну страну и то посебно на савјест и разум, та два велика мотора наше душе. Свак се вара лако у томе, ко материјалном силом, суровошћу и апсолутном влашћу над дјететом хоће да развије у дјетету истинити карактер. У ријечима *Смаилса* то је најјача сила у свијету — те с тога и рад да се она развије не треба слабо и од прилике продуцирати или глумовати.

CRNOJEVIĆ

ИЗ ЕЛЕМЕНТАРНЕ ЈЕЗИЧНЕ НАСТАВЕ.

— Предавање о слову и —

Циљ. Данас ћемо, дјецо, научити, да пишемо и да читамо ријеч игла.

Шта ћемо данас научити?

1 а) Шта је игла. (Ствар). — Шта је ово? (Изнесе се игла, којом се шије) — Од чега је ова игла? — А зашто ће она? — Можемо ли сад овом иглом шити? — Шта још треба? — Гдје се конач удјева? — Шта још има ова игла сем ушију? — Има ли свака игла уши? — Како се зове игла, којом се плете? — Ево *плетиће игле!* Шта има ова игла, а нема она којом се шије? — Шта ће јој кукица? — Да ли је који од вас видио још какву иглу сем ове? — Каква је *бочка*, а каква *укосница* (а не *фркадела*)? (Показује се). Зашто ће ове игле?

Узмите буквар и нађите у њему слику игле! Добро слику разгледајте! Које је игле ова слика.

б) Каквих игала имамо? Нека један каже какве су све те игле (опис). Зашто ће нам игле? (употреба). Како се зове онај који пије (човјек, жена)? — Како се зове жена, која плете? — Од чега су све игле, које сам вам показао? Дакле од чега је игла? **Игла је од гвозђа.** — Шта је Н. казао? Кажите то сви! Још једном! По колико сте ријечи казали? — Која је прва ријеч, друга, трећа, четврта? Колико прва ријеч има слогова? — Који је први слог? А други? — Који су гласови у првом, а који у другом слогу? — Дакле, који је први глас у ријечи **игла**? — Сјетите се још које ријечи, која се почиње гласом **и**! Сјетите се које ријечи, која има у средини глас **и**! Сјетите се неке ријечи, која има **и** на крају? (За сваки примјер пита се по неколико ђака). — Изговорите сви глас **и**! Још! Још!

в) Изговорите сви ријеч **игла**! Добро размислите, па ми кажите, за које гласове у тој ријечи нијесмо научили писати шаре — слова? (Само за **и**). Можемо ли сад писати и читати ријеч игла? А зашто не? Знате ли сва друга слова за гласове у овој ријечи? Ко ће написати та слова? (Једно дијете изађе и напише). Шта још треба, да научимо писати, па да можемо написати ријеч **игла**? — Шта ћемо дакле *сад* научити писати? Одређенији циљ: *Научићемо писати њару — слово и.*

П а) Извадите буквар и нађите слику игле! Та шара код слике јесте слово **и**; добро то слово разгледајте и вуците шиљком*) по његовијем цртама! — Које црте има слово **и**.

Оставите буквар, па гледајте како ћу ја написати слово **и**. (Пише се бројањем и помињањем црта). Измешу којих сам црта написао ово слово? — Свак нека дигне десну руку и у њој шиљак! Пишите по ваздуху слово **и**! (Наставник командује: један, два, три, а дјеца додају: коса, усправна и т. д.). — Пишите шиљком по клупи! (Командује се.) — Изнесите таблице! Де, да напишете слово **и**! (Опет наставник командује, а дјеца именују црте). Пишите много.... пун ред. (Наставник обилази, прегледа и поправља.)

б) Шта сад научисмо писати? — А шта смо ово рекли, да ћемо данас научити писати и читати? — Можемо ли сад написати ту ријеч? — Ко ће да напише ријеч **игла**? (Изиђе једно дијете). Које ће се слово прво написати? Које друго, треће, четврто? — Кажите сви прво... друго... треће... четврто слово (асимиловање слова и гласова). Пиши игла, а ви сви пазите, да не погрјешите. Прочитај, што си написао! — Прочитајте сви!... Док се чита наставник иде штапићем по словима и док се штапић на једном слову задржи, дјеца изговарају глас тога слова, а чим штапић пријеђе на наредно слово и дјеца са изговором прелазе на глас тога слова. За тијем сам наставник напише исту ријеч, па се на први начин још једном прочита. — Пишите сад сви ријеч **игла**! — Наставник прегледа и поправља) — Нек прочита М. што је написао! — Нек прочита Л. и т. д. — Прочитајте сви, што сте написали! (Читање у хору може бити тек онда, кад дјеца почну читати на слокове).

в) Ми смо малочас ређали многе ријечи, у којима у почетку бјеше глас **и**; сјетите се неке такве ријечи, али да знамо шаре за све њене гласове! — Нек изиђе Б. да напише ријеч, коју је он замислио! — Коју

*) Сваки ђак има нарочито сиремљени дрвени шиљак, којим се руководи у почетном читању.

си замислио? — Које ћеш слово прво написати... које друго и т. д.? Пиши, а ви остали паазите, да не погријеши! (Врши се све даље као код ријечи *игла*, а последије тога пишу се ријечи, које имају **и** у средини и на крају и врши се сва процедура, као код ријечи, која је у циљу истакнута),

г. Каквих оно слова сем рукописних имамо? — Отворите Буквар и нађите слику игле! — На овој другој страни до слике стоји штампано **и** добро га загледајте! — Ево и ово је штампано **и** (показује се картон, на ком је **и**). — Погледајте на птицу, хоћете ли гдје видјети штампано **и**; (Не препоручује се да учитељ црта слово на табли, јер готово никад не изађе као што треба).

Ш. Које смо шаре сада научили? (Писано и штампано **и**). Да ли писано **и** личи на које слово од онијех, што смо их до сада научили? (Личи на писано **п**). По чему личи? А што има писано **п**, а нема писано **и**? (Озго положену). Кад би ви заборавили писати слово **и**, по којем би га се слову сјетили? — Како се пише слово **и**, а како слово **п**? Између којих линија **и**, а између којих **п**? — На које слово личи штампано **и**? (Опет на штампано **п**). — Погледајте на птицу, те тамо нађите и **и** и **п**! — Кад не би оно **и** имало ону косу шта би онда било? —

IV. а) Ко ће ми казати, које црте има писано, а које штампано **и**? (Више њих опишу.)

б) Паазите, да сад читамо ријечи, у којима има штампано **и**! —

На стоју се састављају ријечи из слова штампаних на картонима, и то такве ријечи, у којима има слово **и** и у почетку, и у средини и на крају. Овдје се строго пази на шчитавање. Наставник иде штапићем од слова до слова, а дјетице дијете изговара глас, све док се на његовом слову држи штапић; па и кад се штапић пренесе на наредно слово, дијете још изговара први глас док се не среди дјеца на чије је слово штапић пренесен, а онда изговара овај и т. д. Да би се у овом успјело наставник треба да пази, те да ријечи комбинује од слова, чији се гласови лако изговарају, а то су самогласници и пискави сугласници, а при том да су ријечи кратке, па често да ту буду и сами слогови, који ништа не значе (нијесу ријечи). Доцније кад се пријеђе на шчитавање слововима могу се узети дуже ријечи и са ма каквим гласовима. — Шчитавање врши један ђак, два, више и сви у хору.

в) Нек изађе П. Изабери одавде слова, која су у ријечи.... и састави ту ријеч (даду се слова на картонима). Нек изађе Ђ! Састави ти ријеч....! (Овако се изводи неколико дјеце, те састављају ријечи, у којима је **и**). — Нека Ђ. изађе код птице! — Нађи на птици слова која су у ријечи...! (Изведе се неколико ђака те на птици састављају ријечи у којима је **и**.)

V) Нађите у Буквару слику игле; ту ћемо сад читати.

а) Наставник прочита два и три пута одјељак у Буквару штампан курзивним словима, и то ће читати различито према ступњу дјечије вјештине у читању: шчитавањем на гласове или шчитавањем на слокове. Ријечи непознате објасне се, па онда читају дјеца: бољи, средњи, па лошији; за тим њих неколико, па сви у хору (ако се шчитава на слокове)*], а свагда је боље да се читају прво поједини одјељци, па тек онда текст у цјелини.

*) Овдје се напомиње оно што се односи на почетно читање уопште, а не специјално на ову лекцију.

б) Идућег часа моћи ће се читати текст за цицero словима. И нега учитељ прочита неколико пута јасно, па за тим поједине му одјељке, а после читају ђаци као и курзивни текст. Многи су мишљења, да не би требало читати штампана слова, док се сва писмена не науче. Ми смо за паралелно учење.

Цетиње, 1900 год.

Саво П. Вулегић.

О П Р О М А Ј И.

Предавање из физике за IV-ти раз. осн. школе.

Од радова „Училишког удружења морачке нахије“.

Пазите дјецо! Данас ћу вам говорити о промаји.

О чему ћу вам данас говорити? кажи ти! — О промаји.

Је ли ти ко кад-год напоменуо промају? Кажи ти Перо!

Јесте, чешће пута ми каже отац или мати, да се уклоним с промаје, кад су отворени прозори или врата. Тако је. Многи је од вас чуо од својих родитеља да му рече: „Бјежи с промаје.“

Како је у соби кад пећ наложимо? кажи ти! Топло.

Шта буде кад отворимо врата од собе? ти! — Онда улази хладан ваздух с поља у собу.

Видимо ли тај хладни ваздух? ти! — Видимо гдјекад као малу маглу. —

Гдје се најприје осјети хладноћа? ти! — На ногама. —

Како улази хладан ваздух, кад отворимо прозор? ти! Он пада у собу како какав всдопад.

Шта буде с топлим ваздухом? ти! — Он се диже у вис.

Гдје је у соби најтоплије? ти! — Најтоплије је испод горњег пода. — Зашто? За то, што се је тамо уздигао онај најтоплији ваздух. — Опробај руком гдје је топлије: или при горњем или при доњем поду?! — При горњем.

Отвори врата — ти! Шта видиш? — Видим, да поред доњег прага улази хладан ваздух у собу. — Шта видиш при горњем прагу? Видим, да из собе излази ваздух на поље. — Какав мора бити тај ваздух? ти! Топал. — Тако је.

Отвори ти прозор и гледај, хоћеш ли то исто осјетити?! Осјетио сам све оно, што и они код врата.

Можемо ли вада видјети кад улази хладан ваздух у собу? ти! — Не, него само кад је на пољу добро хладно као зими. — Можемо ли вада видјети кад из собе излази топал ваздух? ти! Не, него такође када је на пољу хладно. Можемо ли то данас видјети? ти! Не, пошто није на пољу хладно. (Можемо пошто је на пољу хладно). Тако је. Али ево да видите, да и данас тако исто бива (учитељ запали једну свијећу и дадне је којему од ученика па каже:) Стави свијећу при доњем прагу! Шта видиш? Видим да се пламен од свијеће навија унутра у собу. А зашто то бива? За то, што га гони хладни ваздух с поља, који у собу улази. Тако је.

Стави, ти, сад свијећу при горњем прагу! Шта видиш? Видим, да се пламен навија да изађе из собе на поље. Зашто то бива? За то, што га топли ваздух, који из собе излази, навија на ту страну.

Стави сад свијећу на средину врата! Шта сад видиш? Видим да пламен стоји усправно. — Креће ли се ваздух ту? ти! Не, него је миран. — Гдје се, дакле, креће ваздух? ти! Креће се при дољњем и горњем прагу.

Шта буде, кад се ваздух угрије? ти! Он се диже у вис. А шта буде с његовим мјестом? ти! Његово мјесто заузима опет хладни ваздух. Тако је, дјецо. То кретање ваздуха бива вазда и зовемо га промајом.

Влада ли свуда на површини земљиној једнака температура? ти! — Не, него је температура на површини земљиној различна. — Откуда то знаш? Ја знам то отуда, што сте нам Ви при изучавању земљописних појасова показивали. Тако је.

Пошто, дакле, и на површини наше земље не влада на свим мјестима једнака температура, то ће и у ваздуху морати да постају струјања, које ми зовемо вјетровима.

Што има на вратима од пећи? ти! Има мали отвор. — За шта ће тај отвор? ти! Да ватра гори. Би ли горјела ватра, да затворимо тај отвор? ти! Не. Зашто не би ватра у пећи горјела, кад тај отвор затворимо? ти! За то, што нема промаје. Тако је.

Шта је потребно па да гори ватра? ти! Потребна је промаја.

Зашто стављамо више огњишта високи димњаник? ти! За то, да је већа промаја, па да ватра боље гори.

Шта иде кроз димњаник? ти! Иде ваздух и носи собом дим. Какав ваздух иде? Иде топли ваздух.

Шта долази одоздо? ти! Одоздо долази хладни ваздух на мјесто онога што се је згријао и у вис кроз димњаник пошао.

Зашто стављамо на лампу цибићарског Ескле? ти! За то, да свијећа боље гори, а да дим иде у вис, и тим више свјетлости дава.

Оваквих сличних и овима противних примјера може се још много навести, као на примјер при прављењу дрвеног угља — ђумура; јер се тада не тражи промаја, за то се и затрпавају рупе, у којима се ђумур гради, земљом.

За овакве лекције требало би удешавати, да први пут дође да се предаје зими, а да се понови у прољеће и онда је ученицима јасно.

Арсо Минић, учитељ.

О ТЕШКОЋАМА У ТРОРАЗРЕДНИМ ОСНОВ. ШКОЛАМА И ПОДЈЕЛИ ВРЕМЕНА У ИСТИМА.

(Као прилог чланку учитеља Л. Пејовића.)

Од радова Љешан.-Коман.-Загар. учитељског удружења.

У септембарској свесци „Просвјете,“ прошле 1900. године г. Лука Пејовић, учитељ на Цеклину, изнио је свој предлог, да би по општи школски напредак корисније било, да сеоски учитељи — у школама ће је само један учитељ — држе по два, него као сада по три разреда. Свој предлог поткријепио је речени г. Пејовић — бар колико се мени чини —

умјесним разлозима, срањујући успјех троразредне са успјехом дворазредне основне школе, и износећи немогућност једном учитељу постићи жељени трајни успјех у троразредној основ. школи. Између осталог позива своје другове, црногорске учитеље, да га у овоме потпомогну својим назорима, у колико буде имао право. И заиста ја сам држао, да ће још који од искуснијех наших учитеља, према стеченом искуству, дати о реченом своје мишљење; и поред разлога, које наводи речени г. Пејовић, навести још неке тешкоће, с којима се бори учитељ, који се занима са три разреда, и мало опширније изнијети подјелу времена, из које би се још боље увиђела права немогућност постићи трајни успјех једном учитељу са три разреда, а још са великим бројем ученика, како га — особито у данашње вријеме — скоро све наше школе имају.

Но пошто се нико не јавља да предлог г-на Пејовића поткријепи, или ма како друго о њему изнесе своје мишљење, изгледа као да се сумња, да ли је овај предлог умјесан и замашан, премда — ја држим — да ниједан учитељ, особито који је држао и који држи три разреда, не сумња у општу корист, коју би усвојење овога предлога напретку наше просвјете приносило.

Ушљед овога ја ћу рећи ријеч двије, које ће ићи у прилог — по мом мишљењу — умјесном предлогу реченог г-на Пејовића, и учинити подјелу времена школске наставе на све обавезне предмете у троразредној основној школи, из које ће се подјеле — надам се — и врховна просвјетна власт увјерити, да се ово не говори ни из какве учитељеве олакшице; јер савјесан и ваљан учитељ, ма и један разред држао, ако хоће да одговори свом позиву, може нани и налази доста посла, за цијело законном прописано вријеме, да и њему изгледа вријеме доста кратко; него из обзира на правилни и трајни успјех школске младежи и њенога напретка.

Према школском закону школска настава траје дневно пет сати. Љети би се могло употребити и више, и употребљује се; али зими кад су кратки дани, а мучна времена, особито сеоски учитељ, не може с дјецом радити толико; пошто је по селима многој дјечи школа удаљена од куће тако, да нити учитељ може почињати у девет, ни свршавати у четри сата по подне; јер би скоро половину дјече ноћ на путу ухватила, кад их не би пуштао раније, особито кад су рђава времена. Дакле не можемо узети да учитељ може радити просјечно више од пет часова дневно, од којих ради прије подне три, а послје подне два часа. Од ова три часа прије подна употребљује се на одмор 20 минута. Остаје за испитивање прве, и предавање с пропитивањем нове лекције на сва три разреда 2 часа и 40 м. прије подна. За ово вријеме има учитељ да испитује и наставља сваки разред — особито ако су старији разреди — по из три предмета, а то је сва три разреда девет предмета. Према овоме долази на сваки предмет разреду за испитивање и настављање једва по 8 м. Разумије се да је за оволико времена немогуће и приближно методички испитивати и предавати, па да је то и једном ђаку, а камо ли разреду, гдје их има доста велик број.

Обично бива, који предмет учитељ ујутру најприје отпочне испитивати и објашњавати даљу лекцију, на њега се најдуже задржи, те ту лекцију најбоље и најправилније обради. Рецимо да је први час у јутр рачун у свим разредима, којег се предмета предавање може довести

свезу за сва три разреда, то и око њега у сва три разреда мора се потрошити најмање два часа. Остаје још један час за шест лекција. Често пута занесе се учитељ предајући неку нову лекцију појединоме разреду тако, да му цио час тренутно прође, те му се чини да није још ни пола часа, а кад овамо погледа на сат, а оно су већ прошла скоро два сата. Овако обично бива кад учитељ хоће да што боље и методичније објасни и пропита нову лекцију. Сад нека ми ко хоће рече, може ли учитељ и остале лекције, прије подна прописате, са осталим разредима ваљано обрадити?

Због овога и бива оно легитимично и сухопарно задавање у школи, које обично бива из оних предмета, који су по распореду за други и трећи час прописати. Ради овога и требало би да се број наставнијех часова у неким предметима, према броју разреда које учитељ држи и смањи. По предметима, који се једном и два пута недељно предају, не можемо скратити број часова, а оних што се више од оволико пута предају мало је: то су српски језик и рачун у свим разредима; и земљопис и природопис у IV-том разреду; а ово су баш они предмети, који се не могу методички пријећи у троразредној основ. школи за читаву школску годину, те им се ни број часова не може смањити.

Према овоме треба правити распоред у троразредним школама тако, како ће сваки дан прије и послје подна први час бити други предмет, како не би све један предмет бивао у другом и трећем часу, особито важнији предмети, који потребују више пажње и труда; како се не би више пута један исти предмет сухопарно задавао или — што обично бива — остављала за у будуће иста лекција, чекајући дако се у будуће имадне више времена за објашњење исте. Сваки нацином, застајањем лекција због краткоће времена, и изостане се у неком предмету, те се из њега прописато ни једном не може пријећи цијеле школске године. Истина неки предмети, којијема су лекције боље спојене једна за другу, и друга истиче из прве, те се у сваку нову лекцију понавља нешто из свију пређашњих, као *рачун* и *геометрија* не потребују особитог понављања; али опет неки предмети, па макар и најваљаније и најметодичније били предавати, потребују поновно повторавање. Учитељу, који се занима са три разреда, и који хоће методички да обради сваку лекцију, са сваким разредом како треба, није му могуће све предмете ни за цијелу годину једном пријећи, а „понављање је мајка учењу“, вели наш вриједни педагог Дитес. Учитељ, хитајући да цио прописати материјал пријеђе, како би могао ревизору као с неким поносом рећи: „све смо пријешли“ мора, правити скокове, и многе лекције задавати легитимично и сухопарно, које је све по сталност знања врло штетно, а дјеци се ствара неки хаос, који их доводи у забуну. Све ово бива због нагомиланог броја разреда.

Из свега овога видимо, ако хоћемо правилно и стално са три разреда да постигнемо, не можемо колико се тражи; а ако хоћемо све што се тражи, не може бити тврдо, темељно и трајно.

У дворазредној школи имало би се трећина времена више, јер је предмета и разреда тамо за једну трећину мање, а то је велика добит за науку и васпитање.

Сад да покушам подијелити вријеме школскога рада на све обавезне предмете и разреде у троразредној основној школи.

Дневно се у школи ради, како већ рекох, по пет часова, од којих се на одмор између часова употребљује 30 минута. Остаје за испитивање, објашњавање и пропитивање нових лекција 4 часа и 30 м.

Седмично се ради пет дана, а то је, пошто се одбије вријеме одмора, 22 радна часа и 30 минута.

Мјесечно не можемо узети да школа ради више од 20 дана, пошто се одбију божићне и ускрсне ферије, као и зимни дани у којима школском раду сметају рђава времена. Према овоме имамо мјесечно 90 раднијех часова.

Према овоме за првих шест мјесеца — како г. Л. Пејовић дијели вријеме за наставу и понављање — имамо годишње за настављање 540 раднијех часова, до понављања.

Ако сада ово вријеме подијелимо на разреде и предмете добићемо овакав распоред:

Вјеронаука предаје се у свим разредима 2 пута (часа) недјелно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је на разред: 34 м. недјелно; 2 часа 12 м. мјесечно; 13 ч. 12 м. годишње, до понављања.

Српски језик предаје се I. разреду 13 пута недјелно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је на разред: 3 ч. 40 м. недјелно; 14 ч. 40 м. мјесечно: 88 ч. годишње, до понављања. У II. разреду 10 пута недјелно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је на разред: 2 ч. 50 м. недјелно; 11 ч. 20 м. мјесечно; 68 ч. годишње, до понављања. У III. разреду 7 пута недјелно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 2 ч. недјелно; 8 ч. мјесечно; 48 ч. годишње, до понављања. У IV. разреду 5 пута недјелно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 1 ч. 40 м. недјелно; 6 ч. мјесечно; 36 ч. годишње, до понављања.

Словенски језик предаје се у свим разредима по 1 пут недјелно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 20 м. недјелно; 1 ч. 10 м. мјесечно; 7 ч. годишње, до понављања.

Рачун предаје се I. и II. разреду по 2 пута недјелно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 1 ч. 40 м. недјелно; 6 ч. мјесечно; 36 ч. годишње, до понављања. У III. и IV. разреду по 3 пута недјелно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 50 м. недјелно; 3 ч. 20 м. мјесечно; 20 ч. годишње, до понављања.

Геометрија предаје се III. и IV. разреду по 1 пут недјелно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 20 м. недјелно; 1 ч. 10 м. мјесечно; 7 ч. годишње, до понављања.

Земљопис предаје се I. и II. разреду по 1 пут недјелно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 10 м. недјелно; 1 ч. 10 м. мјесечно; 7 ч. годишње, до понављања. У III. разреду 2 пута недјелно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 34 м. недјелно; 2 ч. 12 м. мјесечно; 13 ч. 12 м. годишње, до понављања. У IV. разреду 3 пута недјелно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 50 м. недјелно; 3 ч. 20 м. мјесечно; 20 ч. годишње, до понављања.

Историја предаје се III. и IV. разреду 2 пута недјелно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 34 м. недјелно; 2 ч. 12 м. мјесечно; 13 ч. 12 м. годишње, до понављања.

Позн. и њег. човј. тијела предаје се I. и II. разреду по 1 пут недјелно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 20 м. недјелно; 1 ч. и 10 м. мјесечно; 7 ч. годишње, до понављања. У III. и IV. разреду по 1 пут

недјељно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 20 м. недјељно; 1 ч 10 м. мјесечно; 7 ч. годишње, до понављања.

Природопис предаје се II. разреду 1 пут недјељно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 20 м. недјељно; 1 ч. 10 м. мјесечно; 7 ч. годишње, до понављања. У III. разреду 2 пута недјељно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 34 м. недјељно; 2 ч. 12 м. мјесечно; 13 ч. 12 м. годишње, до понављања.

Природопис предаје се IV-том раз. 3 пута недјељно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 50 м. недјељно; 3 ч. 20 м. мјесечно; 20 ч. годишње до понављања.

Писање предаје се I раз. уз обучавање српског језика, а у II, III и IV разреду по 1 пут недјељно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 20 м. недјељно; 1 ч. 20 м. мјесечно; 9 ч. 20 м. годишње, до 1 јуна.

Цршање предаје се свијем разредима по 1 пут недјељно. Од овога припада разреду $\frac{1}{3}$, а то је: 20 м. недјељно: 1 ч. 10 м. мјесечно; 9 ч. 20 м. годишње до 1 јуна. Исто овако и по оволико предаје се у свим разредима *пјевање и гимнастика*.¹⁾

Да би овај распоред (подјела времена) могао бити и тачнији, т. ј. да би неком разреду из неког предмета припало више или мање по неколико минута, или и цио час годишње, то може бити; али опет то није велика разлика.

Овдје би требало навести подјелу наставне грађе на мјесеце школске наставе, које је од пријекне потребе учињети свакојему учитељу у почетку школске године; и тек тада имади бисмо слику, која би нам потпуно представила тешкоће управно немогућности које је учитељ у троразредној школи приморан савлађивати, на то су Ондам се — другом приликом учинити.

Према овој подјели времена, види се колико времена којему разреду и предмету припада, из чега се види да је — бар како ја мислим — немогуће једном учитељу са три разреда, методички обрадити цио програм наставне грађе, па и кад би му могуће било употребити цијело слободно вријеме на спремање за предавања.

Г. Лука Пејовић обраћа пажњу на тешкоће због великог броја ученика; и истина је, да је теже радити, и да је потребно више времена, особито за испитивање, ако се ради са вишим бројем ученика, али по мом мишљењу, главна је тешкоћа и штета по стални наставни успјех у нагомиланом броју разреда.

Мишљења сам, да би по општу нашу народну просвјету много корисније било, кад би се троразредне основне школе учиниле у дворазредне, по реду и начину како је речени г. Пејовић у свом чланку о овом предлогу изложио.

Но ја не идем да овијем коме дам какво упутство, већ исповиједам своје лично мишљење, као најмањег између малијех, држећи да су многи моји другови у главном истога мишљења, особито они, који су као и ја

¹⁾ Ову подјелу ја сам учинио према „Броју наставних часова преко недјеље у појединим предметима“ који је на крају „Наставнога плана.“

дугогодишњим својим учитељским радом искусили, какав се може успјех постићи у троразредној, а какав у дворазредној основној школи. По врховна просвјетна власт, коју молим да ово узме с добре стране, па ако и не будем погодио, боље ће знати, да ли је овај предлог умјесан, и би ли га требало усвојити, или је боље да остане status quo.

Релеза, 6 фебруара 1901 год.

Видак Пејовић, учитељ.

Извјештај о основним школама црногорским у школској 1899 и 1900 години.

(Саопштава се у изводу.)

Општинска основна школа у Борковићима.

Испит је држан 1 јуна, а трајао је од 9 до 12 сати.

Школа је прворазредна. У почетку школске године уписано је дјеце мушке 27, женских 3, и сви су на испиту изашли.

Успјех показан на испиту :

Из закона Божјег: 5. NACIONALNA
 „ српског језика: 5. BIBLIOTEKA
 „ рачуна: 4. CRNE GORE ĐURĐE
 „ земљописа: 4. CRNOJEVIĆ
 „ позн. и њег. човјеч. тијела: 3½.
 „ краснописа: 4.
 „ цртања: 3.
 „ цјевања: 3.
 „ гимнастике и војнич. вјежбања: 4.

Чистоћа школе, ношња и држање дјеце: добра.

Владање и прилежност: одлична.

Трудољубље: одлично.

Укупни успјех из свију предмета постигнут је близу врло добро.

Поједини предмети нијесу обрађени по наставном плану.

Рад у овој школи отпочет је 19 октобра; дневно је рађено 6 сати. Преко цијеле школске године било је раднијех дана 177. Учитељ је посјеђавао школу уредно; саму дјецу у школи није остављао. Први родитељски скуп није држао, а други је држао 14 јануара, на ком је родитељима објашњавао школски закон и савјетовао их, да се не оглушују школе. Дјецу је изводио у околину; а дјеца су школу посјеђавала врло добро, и ако је ово мјесто сјеменовито и мећавно. Учитељ је постављен за приватног 1899 год. Својим трудољубљем оспособио се је за I и II. разред Владања је одличног. У обиму школске године није се занимао другим радом, осим што се тиче учитељске дужности. Свршио је само основну школу. У настави трудио се је добро, а погрешака опазио сам у механичком говору. Предавање и учење баш није му распоређено према

схваћању дјецe. Казне су биле умјесне. Учитељ је фамилијаран; становао је у својој кући, која је од прилике далеко од школе пола сата. Посјеђавао је школу и цркву примјерно, због чега заслужује похвалу. Од школе није одсуствовао никада.

Протокола штампаних нема, осим оних, које је сам учитељ уредио ради годишњих оцјена. Љетопис није уређен. Расхода и прихода нема, осим онијех, које су родитељи учинили за учитеља и офит куће. Школа има своје најужније потребе, као: скамије, таблу, сто, земљану пећ и столицу. Школско је здање у добром стању. Простор учioniце није мјерен, али за уживање чистога ваздуха довољан је за већи број дјецe. Школа баште нема.

Капетан Никола Бајагић вршио је своју дужност спрам школе добро. Мјесни школски надзорник Рако Недић вршио је своју дужност одлично.

Од акта послаће се главном школском надзорништву: копија испитног извјештаја, писанке и цртанке.

Опште примједбе ревизореве: На испиту су присутни били: г.г. кап. Никола Бајагић, сердар-командир Миро Гаговић, баталеон. барјактар Бећко Таушан, учитељ прив. школе Безујске Богдан Мучалица, мјесни школски надзорник и неколико сељака.

По испиту се свршило благодарeње, као и у почетку школе призив Св. Духа.

Борковићи, 10 јуна 1900 год.

За ревизора: Радован Врачар, парох Пишчански.

NACIONALNA
Општинска основна школа у Безују.

Испит је држан 2 јуна, а трајао је од 9—12 сати.

Школа је прворазредна. У почетку ове године уписано је дјецe: у I раз. 17 ученика, а на испиту је изашло 14. Тројица ученика су напустили школу: један због смртног случаја свога оца, други због сиромаштине, а трећи својевољно. Од 14 ученика који су на испит изашли, једанајесторица прелазе у II раз., а тројица не, (два су од њих од 5—7 година, а један је слабог развића од природе). Разред није понављало ниједно.

Успјех показан на испиту:

Закон Божји. Испитано дјецe 8. Укупни успјех 5.

Српски језик. Испитана су дјецa сва. Укупни успјех 5.

Рачун. Испитано је дјецe 5. Укупни успјех 5.

Земљопис. Испитано дјецe 6. Укупни успјех 4.

Његовање човјеч. тијела. Испитано је дјецe 10. Укупни успјех 4.

Краснопис. Укупни успјех 5.

Цртање. Укупни успјех 4.

Пјевање. Укупни успјех 5.

Гимнастика и војно вјежбање 4.

Чистоћа школе, ношње и држање дјецe 3.

Владање и прилежност 5.

Трудољубље 5.

Укупни успјех из свију предмета постигао се више него врло добро.

Сваки је предмет обрађен по наставном плану у довољном обиму. Рад у овој школи отпочет је 29 октобра. Дневно је рађено 6 сати. Преко

дјеле школске године било је радних дана 154. Учитељ је уредно посјеђавао школу; саму дјечу у школи није остављао никада; држао је два родитељска скупа: први 30 октобра, на ком је објашњавао родитељима школски закон; други 14 јануара, на коме је говорио о домаћему васпитању дјече, о школи и науци у свези са животом и дјелима Великог Божијег угодника и српског просвјетитеља св. Саве. Учитељ је дјечу у околину изводио осам пута, показујући им називе мањих и већих брда и у опште упознавајући их са природом. Учитељ је постављен за приватног 1888 год.; способан је и практичан, нарочито за I, II и III раз; владања је одличног, те због тога у мјесту заслужује и добија поштовање; другог занимања, осим што се тиче учитељске дужности, нема; свршио је само основну школу. У настави заслужује учитеља похвалу особито у вјеронауци и рачуну, а погрјешака нијесам примијетио.

Предавање и учење му је распоређено према схваћању ученика, те је при томе било очигледно, разумљиво и занимљиво. Дјеца су навикнута правилном мишљењу и расуђивању. Казне су биле умјесне и удешене према школском закону. Учитељ није фамилијарни, стан му је у истој школи; посјеђавао је школу и цркву примјерно; осуствовао је од школе 30 дана, гдје сам га ја заступао. При томе је било 16 осустава оправданих позивом тога Надзорништва и Великог Суда због неке свједоџбе. Протокола штампаних у школи нема, осим оних, које је сам учитељ уредио ради годишњих оцјена. Љетопис је уредан. Расхода и прихода нема, осим што су родитељи сами плаћали учитељу и офит куће. Школа има своје најнужније потребе, као: скамије, таблу, астал, пећ гвоздену и двије столице. Школско здање и стан учитељски у добром је стању. Простор учионице није мјерен, али за усјивање дјетета ваздуха довољан је и за већи број дјече. Баште школске нема.

Капетан Никола Бајагић вршио је своју дужност наспрам школе добро, а мјесни шк. надзорник бар. Арсеније Гаговић одлично, гледајући на његово материјално стање. Од акта паље се Главном шк. Надзорништву: копија испитног извјештаја, цртанке, писанке и копија љетописа.

Опште примједбе ревизорове: На испиту су присутни били: г. г. кап. Никола Бајагић, срдџар командир Миро Гаговић, батале н. бар. Бећко Таушан, мјесни школски надзорник и већи број сељака. По испиту свечано смо држали благодарене у храму св. Николе у Безују.

Безује, 8 јуна.

За ревизора свештеник Радован Врачар, парох Пишчански.

Мушка школа Црквичка.

Испит је држан 7. јуна, а трајао је 7. сати.

Школа је тросазредна I. II. и III. Сви су ученици вјероисповјести православне. У почетку школске године уписато је: у I. р 13; у II. 7; у III. 8 ученика.

У I. р један је учио приватно, а испит је положио за II. разред.

У I. р један је напустио школу због сиромаштине.

У II. р. 2. су напустила школу због болијести.

У III. р. један је напустио школу својевољно.

У I. р. један је повторавао.

Успјех је показао на испиту:

- Из науке християнске: I. разред 5; II. 5; III. 5.
 „ српског језика: I. разред 4; II. 4; III. 4.
 „ рачуна: I. разред $4\frac{1}{2}$; II. $4\frac{1}{2}$; III. 5.
 „ геометрије: III. разред 5.
 „ земљописа: I. разред 4; II. $4\frac{1}{4}$; III. 5.
 „ српске историје: III. разред $4\frac{1}{2}$.
 „ природ. наука: II. разред 5; III. 5.
 „ човјечијег тијела: I. разред 4; II. 5; III. 5.
 „ краснописа: I. разред 4; II. 4; III. $4\frac{1}{2}$.
 „ пјевања: I. разред $4\frac{1}{2}$; II. $4\frac{3}{4}$; III. 5.
 „ цртања: I. разред 4; II. 4; III. $4\frac{1}{2}$.
 „ војничког вјежбања и гимнастике: I. разред 4; II. 5; III. 5.
 Чистоћа за све разреде 4.

Дисциплина за све разреде $4\frac{3}{4}$.

Укупни успјех постигао се: у I. разреду $4\frac{1}{2}$; II. $4\frac{3}{4}$; III. $4\frac{3}{4}$.

Редовни рад отпочет је у школи 3. октобра. Дневно је рађено 5. сати. Преко цијеле школске године рађено је 174. дана. Учитељ, саму дјecu није остављао у школи; учинио је осуства 3. због материјалних домаћих оскудица; држао је 2. родитељска скупа: први у мјесецу октобру, други у мјесецу јануару, на којима је говорио: о школи и њеном развиту, значају и уредном похођењу исте, као и о др. примједбама на народ. У оклолину је излазио са дјецом 6. пута, занимајући се географијом, природ. наукама и т. д. Ученици су школу посеђавали добро (што нијесу дјеца боље походила школу, узрок је: даљина, планински положај и осудица у храни). Учитељ је свршио 8. гимназиј. Способност учитељева је одлична, нарочито за више разреде. Владања је такође одличног. Но код већине људи није уживао поштовање, и то из незнања и непознавања високе учитељске службе и дужности. Али је га већина разумнијех људи поштовала. Трудолубља и приљезности је учитељ врл. добре, с којим се невољама и разним домаћим оскудицама борио. Има велики број педагошких и др. научних књига, с којима се преко године у слободном часу занимао. Настава му је очигледна и разумљива, но је пребрз и претјече дјecu на испиту многим питањима, не очекујући потпуни одговор на прво питање.

Дјеца читају јасно. У историји опажа се код дјеце и понешто механизма, брзања, монотоније и напрезања гласом. Што се тиче образовања и развића добрих и честитих карактера настојавао је учитељ, да код повјерене му младежи улије у срце и у душу свакога дјетета: храброст, слободу, часно и поштено владање и човјечност, што се могло видјети код дјеце из ватрене љубави и оданости према школи, цркви и домовини. Суровог поступања према дјeci није било. Казне су умјерене: укор, опомена и мањи затвор, осим једног и два случаја, када је казнио дијете строжије због неког већег пријеступа у школи. Према свој дјeci учитељ се је очински односио. Учитељ је становао у школи. Школски протоколи налазе се у добром реду и као тачни нађени, потписани су. Од претека прошлогодишње школарине чињене су поправке у школи. Прихода нема, а расходовано је ф. а. в. 59. 99. новч. Школско здање је слабо. Учионица има кубн. метара 98. 55., на сваког ученика припада по 3.52. кубн. м. Школа је снабђевена свима могућим средствима. Она има следећа учила:

мапе Јевропе и Црне Горе, мапу Балк. полуострва, оригинал од цртања, глобус, геометр. тијела, слике библ. и природописне и башту.

Кап. Никола Бајагић, који је и мјесни шк. надзорн., вршио је своју почасну дужност врло добро. Он умољава, да се ослободи мјесног обвезног надзорања, јер је оптерећен сувишно, а да се постави други мјесто њега.

Опште примједбе ревизорове: На испиту су били г. г. кап. Никола Бајагић, сердар-команд. Миро Гаговић, оф. Шћепан Плеска и Лазар Кудић уз још већи број Црквичана. По испиту држали смо благодарење и класификацију.

Црквице, 8. јуна 1900 год.

За ревизора: свештеник Радован Врачар, парох Пишчански.

Мушка школа у Грађане.

Школа је троразредна са I, II и IV разредом.

Испит је држан 3 јуна и трајао је 7 сати.

Дјецe је уписано било у почетку шк. године у I-ом разреду 18; у II-ом 15, а у IV-ом 6. На испиту је изашло у I-вом раз. 18; у II-ом 14 а у IV-ом 6. Један ученик напустио је школу ушљед сиромаштине, а један у IV-ом разреду похађао је школу као нередован. Понављали су I ви разред 7 ученика, II ги 1. а понављаће I-ви разред 2 ученика, ако не би из рачуна почетком идуће школске године могли положити испит из истог за старији разред.

Успјех је постигнут у разредима посебни и општи:

- Из вјеронауке: I разред 4 $\frac{1}{2}$; II 5; IV 5. Одличан.
 „ српског језика: I раз. 4; II 5; IV 4. Више него врло добар.
 „ словенског језика: II. раз. 4 $\frac{1}{2}$; IV. 4. Више него врло добар.
 „ рачуна: I. раз. 4; II. 4 $\frac{1}{2}$; IV. 4. Више него врло добар.
 „ геометрије: IV. раз. 4 $\frac{1}{2}$. Више него врло добар.
 „ Земљописа: I. раз. 4 $\frac{1}{2}$; II. 5; IV. 5. Одличан.
 „ историје: IV. раз. 5. Одличан.
 „ природописа: II. раз. 4 $\frac{1}{2}$; IV. 4 $\frac{1}{2}$. Више него врло добар.
 „ позн. човј. тијела: I. раз. 4 $\frac{1}{2}$; II. 5; IV. 4 $\frac{1}{2}$. Више него врло добар.
 „ краснописа: I. раз. 4; II. 4; IV. 5. Врло добар.
 „ цртања: I. раз. 4; II. 4; IV. 4 $\frac{1}{2}$. Врло добар.
 „ пјевања: I. раз. 4; II. 4; IV. 4. Врло добар.
 „ гимнастике: I. раз. 4; II. 4 $\frac{1}{2}$; IV. 5. Више него врло добар.

Чистоћа школе, ношње и држања дјецe: Скоро одлична.

Дисциплина: I. раз. 4; II. 4 $\frac{1}{2}$; IV. 5. Више него врло добра.

Укупни годишњи успјех постигнут је:

У I. разреду: Више него врло добар.

У II. разреду: Скоро одличан.

У VI. разреду: Више него врло добар.

Сви су предмети, осим пјевања, обрађени у довољном обиму према наставном плану; рад је отпочет 1 октобра, а рађено је дневно по 5 сати, а преко цијеле школске године 154 дана. Осуествовао само 5 дана, 3 дозволом Гл. шк. надзорника, а 2 због болијести. Држана су два родитељска скупа, у октобру и јануару. На првом је говорено о значају школе, о

родитељском васпитању и о дужностима, које морају ђачки родитељи испуњавати погледом на школу. На другом пак 14 јануара, говорено је о значају истога дана.

Дјеца су извођена неколико пути у шетњу и том приликом се занимала природним наукама, пјевањем и земљописом. Школу су доста уредно посјећивали као и трудили се да пропуштено у прошлој години постигну. Боловали су сви од инфлуенце и том приликом школа је била распуштена од 30 Марта до 13 Априла. У октобру пак није се могло радити за три дана ушљед велике поплаве и потока, који су спречавали прилазак к школи, а само школско здање није на удесном мјесту, већ је изложено великој влаги, што би врло рђаво упливисало на здравље дјечије, да није оноликог простора, те на сваког ученика пада по 575 куб. метара ваздуха. Школа нема скоро никаквих учила; протоколи школски уредно су вођени. Протоколи прихода и расхода прегледани. Прихода је било за прошлу шк. годину ф 48973, што су купили уз дацију 52%. Расхода ф. 48993 — све под признаницама. За ову годину ф. 34637 купљено уз дацију 40%. Расхода ф. 34632 све под признаницама.

Капетан Стево Кнежевић вршио је своју дужност према школи одлично, а и мјесни надзорник Мило Кнежевић такође.

Примједба. Испиту су присуствовали капетан, свештеник, мјесни надзорник и довољан број народа. Протоколе: дневни, годишњи, дневнога рада, кореспонденције, љетопис и инветар, као и протоколе прихода и расхода сви смо у заједници по одредеду потписали. За идућу школску годину ријешено је, да се стан учитељски удеси и потребна учила набаве; пошто пак није још досље расходовано исплаћено, то за идућу школску годину одредиће се извођарина тј. плаћа, како би за народ лакше било исплаћати, а школу пак снабдјети потребним. Више куме као мјесто за школу, зидари и т. д. чекају, те им се повремено отплаћива, јер би премного било намета, да се учини порез одједном по народу да и то исплати. Мјесне власти и народ с вољом се заузимају за све оно, што се тиче школе и њеног напретка. Ја пак с моје стране трудио сам се свим могућим начинима, да пропуштено у раду прошлогодишњем надокнадим, што сам и постигао, а на исто добио признање од Грађана и благодарност на труду и владању међу њима ове године. Способност, начин предавања и уопште мој рад Вама је познат, а савјест ми је чиста, да сам радио и трудио се одговорити својој дужности.

Брчело, 14. Јуна 1900 год.

Андреја Јовановић, учитељ.

Школа Речинска (Морачка Нахија.)

Испит је држан 18. Маја 1900 год. Школа је троразредна. Уписато је дјеце у I. раз. 35, у II. 10, а у III. раз. 9. Сва су дјеца мушка, женских нема. Свега је дјеце било 54. Сва су уписата дјеца присуствовала испиту. Повторавало разред није ниједно. Сва су дјеца православне вјере.

Успјех показан о испиту:

Из вјеронауке: I. раз. 4; II. 5; III. 4½.

„ Српског језика I. раз. 4; II. 4; III. 4.

„ Словенског језика II раз. 4; III. 4.

- Из Рачуна I раз. 5; II. 5; III. 5.
 „ Геометрије: III. раз. $4\frac{1}{2}$.
 „ Земљописа: I. раз. 5; II. $4\frac{1}{4}$ III. 5.
 „ Историје: III. раз. 5.
 „ Природописа: II. раз. 4; III. $4\frac{1}{2}$.
 „ Његовање човј. тијела: I. раз. $4\frac{1}{2}$ II. 4; III. 4.
 „ Краснописа: I. раз. $4\frac{1}{2}$; II. $4\frac{1}{2}$; III. 5.
 „ Цртања: I. раз. 4; II. 4; III. $4\frac{1}{2}$.
 „ Пјевања: I. раз. 4; II. 4; III. 4.
 „ Гимнастике: I. раз. 4; II. 4; III. 4.
 „ Чистоћа: I. раз. 5; II. 5; III. 5.

Дисциплина у сва четири разреда одлична.

Укупни наставни успјех постигнут у I. раз. врло добар; у II раз. врло добар у III. раз. више но врло добар.

Рад је отпочет 1. новембра, дневно је рађено по 5 часова. Учитель није осуствовао, нити је дјецу остављао саму.

Учитель је држао два родитељска скупа: приликом уписа у почетку школске године и на св. Саву. Дјецу је изводио, те им показао крваво разбојиште — Букову Пољану.

Ученици су посјеђавали школу доста добра, болест је доста сметала школском раду.

Учитель је био Миличко Будатовић приватни, ово му је прва година да је учитељ у Речинама, пређе је био учитељ приватни у школи Горњоморачкој. Вишег завода није учио осим основну школу у Колашину.

Способност је учитељева врло добра из које оцијенили ревизори који спадају у најбоље снаге учитељске.

Владање и држање учитељево заслужује похвалу, јер га сви општинари љубе и поштују.

Трудољубље учитељево одлично

Погрјешака у настави нема, само у нижим разредима прећерује са рачуном, јер више предаје него је потребно, али се то опет може приписати његовом трудољубљу.

Учитель је врло практичан у питањима, механизма нијесам могао ни у једном разреду примјетити.

Школско здање тек је ове године грађено, те није ни довршено, грађено је по плану из главног школ. надзорништва, те је израђено врло лијепо и према захтјевима хигијене. Општина се добро заузима око школе, а надати се да ће и Висока просвјетна власт узети у обзир њин труд, а заиста им је немогуће посјеђавати државну основну Колашинску школу као најближу, јер је разлика од 3—4 сата.

Учила нема осим једне мапе Црне Горе и једне табле.

Учитель је становао у школи, кућа му је далеко од школе 6 сати. Општина му је плаћала неку суму новаца — с друге стране није имао помоћи.

Мјесни капетан г. Мујо Влаховић вршио је дужност према школи доста добро.

Мјесни школски надзорник г. командир Мато Вујисић вршио је ову почасну дужност — одлично, а његово заузимање око грађења и напретка школе заслужује похвалу.

Дневни и испитни протоколи (које је сам учитељ направио) нађени су тачни и као такви потписани; такође и протокол кореспонденције.

Протокола прихода и расхода нема, јер све што је примљено дато је за грађење школе и за учитељску плату.

Косор, 15 јуна 1900 год.

За ревизора: Душан П. Петровић, уч. Колашински.

Ц Р К В Е Н И Г Л А С Н И К.

Пад Васељенског Патријарха Константина V. — О овом читамо у „Цариградском Гласнику“ на првом мјесту. „Пред сами Ускре одиграли су се у Васељенској Патријаршији и ван ње догађаји, који су свој привремени завршетак нашли у одлуци Синода и Мјешовитог Савјета: да патријарх Константин V. престане бити поглавар Васељенске Патријаршије, те да наступи један од најређих догађаја у В. Цркви, да се на велики празник Христовог Васкрса у саборној цркви патријаршиској не чују молитве Патријархове.

Константин V. није више васељенски патријарх; на његовом мјесту је администратор Патријаршије, брусански митрополит Натанаил, члан Синода.

Да ли је било лијепо, те колико највише представништво овдашње источно-православне цркве губи таквим догађајима, као што су ови пред-ускршњи; због чега су они наступили, и да ли су они израз увјерења побожних људи или чега са свим другог, читаоци ће наћи објашњено у чланку, који за овим иде, а ми ћемо се овдје зауставити само на личности бившег патријарха и говорити о његовом досадашњем животу.

Он је рођен на острву Хијосу 1833. године, гдје је као дјечко учио у манастиру. Његов отац, свештеник, изради код тамошњег митрополита а потоњег александриског патријарха Софронија, те му син добије помоћ од митрополије и почне учити гимназију, послје које дође да учи богословију на Халки. Богословију је свршио 1857. године, и тада је отишао своје добротвору Софронију, који га пошаље у Атину да даље учи. Кад је годину дана доцније Софроније изабран за васељенског патријарха, он рукоположи Константина за ђакона и пошаље га о свом трошку 1868. г. у Штразбург да учи правне науке. У Штразбургу је остао двије и по, а Хајделбергу годину дана. По томе је неко вријеме живио у Лондону и Паризу, и вратио се у Цариград 1872. године, гдје га Синод изабере за секретара. Год 1876., за вријеме патријарха Јоакима II., он би изабран за митилинског митрополита, на којем је положају остао 18 година, а 1893. године буде премјештен за ефеског митрополита.

Прије пет година, за вријеме патријарха Антима VII, он би изабран за члана Синода, од којег времена поче живо радити, да буде изабран за патријарха. Како је био бистар, окретан, школованији од других, и довољно лукав, он је видио, да до патријаршиске столице може доћи само тако, ако се истакне и као ватрени заступник грцизма. Једини, који му је био на путу, био је ондашњи ираклиски а садашњи халкидонски ми-

трополит Германос, али овога је он задобијао ласкањем и истичући га сваком приликом напријед. Ускоро му се дала прилика да се покаже као необично енергичан заступник грцизма — при решавању рашко-призренског питања. Будући је био предсједник комисија, које су се бавиле испитивањем и решавањем тога питања, он је упорно био против тога, да се задовоље жеље Срба из те епархије. Али је на патријаршиској столици сједио Антим VII., човјек широких погледа и справедљив, те се тим његовим особинама има понављено захвалити, што је рашко-призренско питање свршено у духу праве Христове цркве.

Такво држање користило је Константину пред Грцима ван Патријаршије, али не и у Синоду, гдје је већину имао Антим VII. Да направи расцеп у Синоду, а изазове незадовољство против Антима VII., Константин се користи митрополитским скопљанским питањем, које се истаче на дневни ред. Истичући свакојаке опасности, које Велику Цркву односно грчке интересе могу снаћи, ако се и скопљанско митрополитско питање ријеша као и рашко-призренско, он се користио тренутком кад је патријарх Антим VII. изјавио да и скопљанско питање треба ријешити као и рашкопризренско, и у друштву са митрополитом халкидонским Германом, поколеба Синод увјеривши га, да је црква у опасности и да треба за патријарха довести Јоакима III., пошто је он неоспорно популаран човјек. И тако се деси све исто што и прије неколико дана са самим Константином — Синод и Мјешовити Савјет већином гласова ријеше: да Антим VII. буде збачен. Пошто је под маском јоакимовштине збацио Антима, он, помоћу Германа, истакне извјесне строности и убјеђења Јоакимова, који је више популаран код пастве но код синодалних митрополита, и тако осујети избор Јоакимов. Велика жеља што му је у толико лакше пошло за руком што Герман због других обзира није могао бити биран на последњем бирању у цркви.

И ако је био непопуларан код масе, он се ослањао на своје једномишљенике митрополите и њиховом помоћу држао се све докле га и они нијесу напустили истакнувши и они за разлог са свим оно исто, помоћу чега је и он сам оборио Антима VII.

То је, у кратко, живот овога патријарха, који је, под извјесним околностима, умро да да се прилагоди и стварима, против којих је био по својим личним и националним увјерењима.

Даље на другом мјесту у истом листу налазимо: — „Ма да се по канонима Патријарси бирају на цио живот, ипак тешко да је и једнога било која је као патријарх и умро, но су склазили са патријаршиског престола било на основу својевољне или изнуђене оставке, било на основу рјешења већине чланова Светога Синода и Мјешовитог Савјета. Нарочито од једно десет година на овамо мијењање патријараха у Цариграду тако је учестало, да за непуних 10 година осим бившег Вас. Патријарха Јоакима III, који је раније збачен и који сада живи у Св. Гори, имамо у пенсији још три Патријарха: Неофита VIII, Антима VII, и Константина V., досадањег Вас. Патријарха. Зашто, и који су узроци томе злу (јер ниједан добромислен човјек неће рећи да је често мијењање Патријарха добра ствар), ми ћемо доцније у овој расправи говорити, а сада ћемо само испричати како је пао Патријарх Константин V.

Има већ неколико мјесеци како су патријархови пријатељи у Синоду почели радити против њега, говорећи како није кадар да брани Цркву и

грчки народ, како га треба збацити и на његово мјесто довести Јоакима III. Све је то Константин предвиђао и старао се да удаљи из Синода оне чланове, који су против њега, позивајући друге митрополите на њихова мјеста. Највише се користио у том погледу тиме, што је неким члановима Синода истекао рок. На основу тога патријарх је прије два мјесеца отпустио из Синода неколико њих и позвао друге у Синод. Али и међу новим члановима било је Јоакимових присталица, и патријарх је опет наишао у Синоду на јаку опозицију, која се још више појачала новим избором чланова Мјешовитог Савјета, јер бише изабрани све сами Јоакимови људи. Тај избор извршен је 18. Марта и тога дана чуло се већ да је Патријарх изгубио игру и да се опозиција јако оснажила. Тога дана баш и рукополагави нови мелнички митрополит г. Форопулос пропустио је при заклетви име активног Патријарха, и тиме се објелоданило шта по томе Патријарх Константин треба да очекује. Видјело се да је г. Форопулосу мало стало до чувања канона и правила и да је он пропустио спомињање име Патријарха Константина не толико због правилности или неправилности формуле при заклетви, већ да тиме покаже како не признаје Константин, како овај треба да падне и на његово мјесто дође Јоаким III., његов духовни отац. Ми смо знали, да је г. Форопулос питао Јоакима III., као и за његове смјерове, с тога смо у прошлом броју и говорили о тој његовој дрскости. Не знамо само у колико ће се његова жеља испунити, јер пошто су већина митрополита у епархијама нерасположени према Јоакиму, врло је могуће да он буде жртва своје обмане, и да и он буде усамљен, као што су у таквим приликама и многи други остали усамљени.

Није ни десет дана прошло од како је г. Форопулос направио ону демонстрацију, а у понедељак у 11 сати ноћу, 26. Марта, сакупили су се у кући једренског митрополита 8 чланова Св. Синода и 6 чланова Мјешовитог Савјета (баш оне велике недеље када се сви православни у страстијој недјељи моле Богу за спасење душе, а народни поглавари и вође православних хришћана држе сједнице кришом и у потаји да збаци врховног поглавара црквеног!) и начинили су протокол, који су присутни потписали и којим су рјешили збацивање Вас. Патријарха Константина V.

Пошто је то свршено у јутру на велики утурак послали су митимниског митрополита г. Стевана да јави Патријарху, да је збачен. Патријарх Константин одговорио му је, да се он држи канонизма; да су они то учинили мимо закона, на пољу, и ван Патријаршије, што је противно црквеним законима и т. д. Посље тога одговора сакупили су се једномишљеници на сједницу у Патријаршији, у соби секретара Синода, и једном депутацијом позвали су Патријарха да поднесе оставку. Пошто Патријарх није на то пристао, они су написали мазбату Министру Правде и Вјера, којом му јављају, како су Патријарха збацили, а за администратора до избора новог Патријарха да су поставили брусског митрополита Натанаила, па моле за потврђење те одлуке.

Отомански министар знајући да је велика и страсна недјеља, и да је неугодно баш те недјеље, на прагу Ускреса, збацивати Патријарха, послао је у Патријаршију начелника одјељења Зивер беја да опозицију помири с Патријархом, бар за ово неколико дана, бар док не прођу свијетли празници. Али се опозиција показује непомирљива и заште да се учињени акт призна за свршено дјело, усљед чега се Зивер-беј вратио у министарство и саопштио резултат свога покушаја.

За вријеме док се ово догађало, Патријарх је редовно силазио у цркву Патријаршиску на јутрењу и вечерњу службу, гдје су са њим чинодјејствовали његови једномишљеници: митрополит јањински, амасиски, месимвриски и литички, као и митрополити: вериски и струмнички, који се овдје баве привремено. Опозиција је за све то вријеме држала сједнице у соби секретара Синода. Било је 10^{1/2} часова прије подне на Велики Петак, када је из министарства поново дошао у Патријаршију Зивер-беј и донио бујурунтију, којом се акт опозиције признаје за свршен и којим се потврђује изабрани администратор. Бујурунтију је сам Зивер-беј прочитао пред опозицијом а за тим је отишао и Патријарху и саопштио му је. Тада је Патријарх сишао у патријаршиску цркву, прекретио се и пољубио свете иконе посљедњи пут, и напустио је одмах Патријаршију, праћен патријаршиским кавазима, Вел. Протосинђелом г Христостомом и начелником полиције на Фанару, и отишао је своје састрићу г. Василијадесу у махали „Мухлјо“ и код њих се настанио. Тога истог тренутка примио је дужност изабрани администратор бруски митрополит г. Натанаило, и на вечерњи на Вел Петак служио је у патријаршиској цркви уз хоростасију опозиционара синодалних чланова. Тако се потпуно свршио пад Патријарха Константина V. и Православни су ове свијетле ускршње празнике празновали без врховног црквеног поглаваря.

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК BIBLIOTEKA

Учитељско Удружење Ријечке епархије држало је своју V. (XI.) скупштину на Каручу 8. Априла 1901. г. на којој су били присутни сви чланови, осим двојице. Милован Лонички држао је практично предавање за III. р. о *злашту*; а за тијем је Андрија Вукић читао свој реферат на Српску Граматику за III. и IV. р. од Ђура Шпадијера, који је рад намјеран у „Просвјети“ отштампати. Новопостављени учитељ врањинашки, Михаило Штиркић, ступио је у друштво, као члан Удружења. Наши млади учитељи показују врло лијецу вољу према овој и оваковој просвјетној установи и не жалећи труда раде с озбиљношћу, да радом и трудом стеку још већу практичну и теоријску спрему. Ово је похвалан примјер, који нам даје мислити, да ће наша школска настава све озбиљније свом позиву служити. Идућа VI. (XII.) скупштина је одређена у Врањини 8. Маја т. г., на којој ће држати Михаило Штиркић практично предавање, а Михаил Стругар поднијети рад: *Извори непажње код ученика*.

Извјештај II-ге сједнице Љешанско-Команско-Загарачког учитељског удружења.

Учитељско удружење љешанских, команских и загарачких учитеља, држало је другу своју сједницу у Релези 3. Јануара 1901 год.

Најприје је држата служба Божија у мјесној цркви, која је баш до саме школе. На службо је чинодјејствовао мјесни парох г. Мило Пејовић, а присуствовало је друштво мјесног удружења, ђаци мјесне школе и повећи број народа. На свршетку службе држао је речени мјесни парох

лијепо говор о дружевској љубави, и на завршетку истога честитао друштву започети рад, изразивши најљепше жеље за напредак друштва.

Послије службе пошло се у школу, гдје је учитељ Видак Пејовић држао практично предавање IV-том разреду из историје о краљу Милутину. Ово је предавање учитељ Пејовић и писмено друштву поднио. Учитељ Видак Пејовић поднио је друштву свој реферат на чланак „Значај наших просвјетних удружења,“ написат свештеником Ристом Поповићем, и друштво је ријешило, да се речени чланак према реферату препише и преко друштвене управе уредништву „Просвјете“ за штампу пошље. Свештеник Крсто Радуловић поднио је своју оцјену на проповијед свештеника Риста Поповића, говорену у доњозагарачкој цркви 30 новембра 1900 год. Учитељ Симон Кажич поднио је своју оцјену на предавање учитеља Николе Мраковића о *судијама*, а учитељ Лука Адић поднио је своју оцјену на говор учитеља Николе Мраковића, држати приликом родитељског скупа 30. Новембра 1900 год. у доњозагарачкој основној школи.

Неки од ових радова одређени су да се — пошто се поправе — пошљу уредништву „Просвјете“ за штампу.

Предавање учитеља Пејовића о краљу Милутину дато је на преглед учитељу Божу Милатовићу, а чланак учитеља Кажича: *Циљ очигледне наставе*, — свештенику Крсту Радуловићу, да на идућој сједници свој суд о реченоме поднесу.

Идућу III-ћу сједницу друштво ће држати у Команима 8-ог фебруара. Послије службе свештеник Петар Вуковић држаће проповијед у покајању. Учитељ Адић држаће практично предавање из природописа III-ћем разреду о *птици*. Учитељ Пејовић донијеће чланак: *Би ли боље било да укинемо државу по два разреда, него по три*, као прилог чланку учитеља Луке Пејовића штампаном у септембарској свесци „Просвјете“ од прошле године; Учитељ Мраковић донијеће чланак *Значај родитељских скупова*, а учитељ Кажич један чланак из области привреде.

Релеза, 6. Јауара 1901 год.

Видак Пејовић, учитељ.

Свети Сава у барској основној школи (14 јан. 1901 г.) Сад, и ако доцкан, сматрам за пријатну дужност, да проговорим коју о светосавској прослави у Барским основним школама.

Светосавска прослава у барској осн. школи текла је по већ познатом и уобичајеном програму нашијех осн. школа.

Послије Богослужења, које је трајало од 9 до 10 с., при ком су чиновдјејствовали два свештеника: Саво Поповић и Васо Вукотић, и коме је присуствовао од почетка до свршетка наш побожни Ктитор, Њ. Кр. В. Престолонашљедник са Својом Узвишеном Супругом, дворски персонал, а ту је био и г. М. Петровић, Управитељ Приморске намије, пошло се парадно у школу, која одстоји од цркве 10 м. — Баца напријед са литијом, за њима свештеници у свештеним одежама, а за овијема многобројни народ из читавог округа. У путу од цркве до школе, уз ђачко умилно пјевање црквенијех пјесама, придруживао се народ оба пола и све три вјероисповијести, које се овдје тако лијепо слажу, из чега се види, да су свјесни оне толерантне девизе Владике Рада: „Не пита се ко се како крсти, но чија му крвца грије прси..“ Ишло се лагано, свечано, у толико свечаније, у колико су то увеличавале својим присуством преузвишене Особе. У 10½ с. школа је била дупке пуна, као и школеко дворшће.

Знања ради напоменуће се, да је школа новокупљено здање, које је тек ове године за ту сврху намијењена. Али пошто је ово стара грађа, која треба у многоме да се допуни и доћера према педагошко-хигијенским захтјевима и пошто није све довршено, што има да се сврши око њене поправке, то ћемо за сад пропустити описивати је.

Извршивање програма је отпочето водоосвећењем, које су обавили два већ поменута свештеника; иза водоосвећења шљедовале су декламације, којих је било 8, међу којима и једна пјесма М. Јововића, Србина римокатолика из Бара. „Ђачка Благодарност (на дан св. Саве);“ а свака друга до трећа пропраћена је била пригодном пјесмом. Програм је завршен химном и трократним: „Живио!“ Успјех је овјенчан био задовољством Њ. Кр. В. Књаза Нашљедника, који је наредио држитичним учитељима, да сваки из свог разреда поведе на Тополицу, у Његов Дворац по неколико бољијех ученика, али да буде толико женске дјеце, колико и мушке Пресвијетли Госп. О. Ш. Милиновић није ни ове као ни друге године пропустио да својим присуством, похвалним изразима, као и богатим новчаним прилогом, увелича светосавску свечаност, којему су племенитом примјеру шљедовали: г. Зелел-бег, окружни капетан барски и г. др. Ј. Пера, први давши дјецџ од све три школе — мушкој и женској обилати ручак, што је исти учинио и приликом испита — 900 год., а други приложивши наполеон, да се велељепније прослави дан школског покровитеља.

Према другој телеграфској наредби, коју су учитељи барске школе исти дан добили, нијеу пошли на св. Саву на Тополицу, него идуће неђеље (21 јан.), гдје их је Њ. Кр. В. Књаз Нашљедник милостиво примио и са српскијем гостодримством дочекао, и наредивши неколицини од ученика и ученица да понове своје декламације, богато их новцем наградио, а Њ. Кр. В. млада Књагиња Милица свечано је обећала послати г-ци М. Пејовић, учитељини у Бару, један вријети дар, који је учитељица кроз неколико дана и добила.

CRNOJEVIC

П. М...ћ.

К Њ И Ж Е В Н И Г Л А С Н И К .

Богословскій Вѣстникъ издаваемый Московскою Духовною Академіею. Мартъ 1901. Годъ десятый. Свято-Троицкая Сергіева лавра.

Содержаніе: Святаго отца нашего Никифора Исповѣдника слово въ защиту православной вѣры и святыхъ иконъ — Египетская религія, С. С. Глаголева — Краткія свѣдѣнія о патриархатахъ Александрійскомъ, Антиохійскомъ и Іерусалимскомъ. (Изъ исторіи Греко-восточной церкви, отъ паденія Константинополя, въ 1453 г., до настоящаго времени), А. П. Лебедева. — О художественномъ элементѣ въ православномъ церковномъ пѣніи, протоіерея Сергія Протопопова. — Въ странѣ священныхъ воспоминаній. — Изъ современной церковной жизни въ Румыніи, А. С. — Обзоръ русскихъ журналовъ, П. В. Тихомирова. — Библиографія, А. Д. Бѣляева. — Автобиографическія записки Высокопреосвященнаго Саввы, Архіепископа Тверскаго. — Протоколы засѣданій Совѣта Московскій Духовной Академіи за 1900 годъ — Объявленія.

Гласник православне цркве у Краљевини Србији, орган архиепископског сабора. Година I. Свеска за март. Уредник: Добросав М. Ковачевић. Биоград. Штампано у државној штампарији Краљевине Србије 1901.

Садржај: 1. Указна постављења. 2. Архијерејска рукоположења и постављења свештеника и ђакна. — Чланци и расправе: 1. Српско Подворје у Москви од јером. Платона, студ. моск. дух. академије 2. Леонтије Ламбровић, митрополит биоградски од 1801—1813 год. од Мил. Вукићевића, професора. 3. Immunitas realis старе српске цркве по Душанову законнику, од Радослава Грујића, свештеника 4. Српска православна црква у Црној Гори од 1221 године до данас, од Павла Чупића, професора. 5. Који је морал данас најбољи од Күлре-а, прев. с њемач. П. Љотић, школ. надзорник. 6. О моралном животу од Стрер-а, превео с франц. Бор. Ј. Поповић, професор. 7. О саборима од Рудолф-а Сом-а, превео с њемачког Др. Б. Љубишић. 8. Погледи на правила живота и рада свештеника као пастира цркве од архим. Илариона С. Весића, проф. — Црквено бесједништво: 1. Панегирик св. Симеону, кога је говорио св. Сава над моштима св. Симеона кад су пренесене из Свете Горе у Студеницу. 2. Посланица св. Саве коју је написао у виду молитве и послао из Свете Горе свом брату Стевану, да је прочита над гробом очевим, те да опет потече из светих моштију. миро које је било престало да тече. 3. Проповијед на другу недјељу Вел. Поста, говорио у биоградској саборној цркви Доброс. М. Ковачевић, свештеник и проф. богословије. — Вијести из српских и других цркава: 1. Мексиканска епископска црква, њен постанак и уређење. 2. Сирохадџи и православље у Персији. 3. Општи положај православља у С. Америци. 4. Друштво уједињења секата код Англо Сакса. — Биљешке. — Црквени приложници.

„Гласник православне цркве“ излази у мјесечним свескама, цијена је: за Црну Гору: На годину са поштарином 16 дин. у злату.

Хришћански Весник, Експлицит православне српске цркве и свештенства свију српских покрајина. За дневна питања у цркви, хришћанску поуку и црквену књижевност. Година XVIII. Број 2. и 3. Фебруар и Март. Излази у мјесечним свескама. Издавач и одговорни уредник Алекса Илић, прота, предеједник конзисторије у пенсији. Биоград, 1901.

Садржај: 1) Срећење Господње. 2) Српска црква у XIX вијеку 3) Свети Јован Крститељ Претеча Христов. 4) Грађа за историју цркве српске. 5) Шта је са преговорима између митрополита и првака народних у Босни и Херцеговини. 6) Вечерњи одједи, побожна размишљања. 7) Ријеч у своје вријеме. 8) Пастирско дјеловање калуђера. 9) Насртаји и насједанија Римске пропаганде. 10) Одзиви „Хришћанском Вјеснику.“ 11) Црква у Краљевини Србији. 12) Црква у Карловачкој митрополији. 13) Црква у Црној Гори. 14) Црква у Далмацији. 15) Црква у Босни и Херцеговини. 16) Црква у Старој Србији и Македонији. 17) Питања и одговори из пастирске праксе. 18) Књижевне вијести.

„Хришћански Вјесник“ излази у мјесечним свескама од 5—6 табака и цијена му је за Црну Гору 5 фор. на годину. Претплату сваки треба да положи у напријед за годину. Без новца апсолутно никоме се не може лист слати.

Весник српске цркве. Лист свештеничког удружења за хришћанску поуку и свештеничко усавршавање. Власник и издавач: Свештеничко удружење. Уредник: Никола Д. Божић, парох биоградски. Свеска III. Март. Год. XII. Штампарија Павловића и Стојановића, Биоград 1900.

Садржај: Расправе и чланци: 1. Калуђерство и његово социјално значење; 2. Циљ васпитања, од М. П. Троицког, с руског П. М.; 3. Мана-

стир Савина у Боци Которској, од Млад. Црногорчевића; 4. Полагање заклетве од § §; 5. Јерј као стражар дома Божјег, с руског Аксентије; 6. Имајте мир са свима људма од П. Р. М.; 7. Не пренебјегавајте своје дужности од К. М.; 8. Дужности и права свештеничка од Милана С. Пантелића. — Проповједнички дио: 9. Архипастирска посланица рашко-призренског митрополита г. Никифора; 10. Над гробом живодавца, с руског У.; 11. Слово пред светом плаштаницом од Јордана Хаџи Видојковића; 12. Бесједа треће недеље великог поста од А. Петровића, пароха биоградског; 13. Посмртна ријеч „Ангелини Марићки“ од М. Петровића, пароха биоградског. — Живот Свештеничког удружења: Чланови утемељачи свешт. удружења: 14. пок. Вукосава, супруга г. Јанка Пауновића, почасног мајора; 15. пок. Ангелина Марићка и син јој Милан. — Кретање свешт. удружења: 16. Пододбори: Шабачки, Ужички, Темнишки, Црногорски. Ђључки, Студенички, Пожешки и Чачански. — Књижевност: 17. Двије архипастирске посланице од П. М. С. — Из црквеног устава: 18. Правило на Благовијести и Цвијети.

„Весник српске цркве“ излази у мјесечним свескама од 6 табака. Цијена за Црну Гору, с поштарином, на годину 16 франака; на пола год. 8; на четврт године 4 франка.

Летопис Матице Српске. Књига 206. Свеска II. за годину 1901. У Новом Саду, издање Матице Српске. Уређује др. Милан Савић, секретар Матице Српске према одлукама књижевног одбора.

Преглед: I. Природа пријелаза Срба у Угарску 1690. и Привилегије. Од Милутина Јакшића. II. Традицијности Максима Црнојевића. Од Светислава Стефановића. III. Јелка. Новела Ива Чипика. — IV. Један прилог ка проучавању Горскога Вијенца. Од Јована Скерлића. — V. Запис из мјесечника од год. 1651. Од Вид. Булетић Вукасовић. — VI. Књижевност: 1. Опјене. — 2. Прикази. Преглед повремених зборника. — 4. Биљешке. — VII. Гласник. — VIII. Нове књиге. Ј. Р.

Просвјетни Гласник. Службени лист Министарства Просвјете и Црквених послова краљевине Србије. Година XXII. Свеска за Март. Уредник Влад. Т. Спасојевић. Београд, издање и штампа државне штампарије краљевине Србије 1901.

Садржај: Службени дио. 1) Краљевска Влада. 2) Укази Његовог Величанства Краља (одликовање), Министарство просвјете и црквених послова (постављење), Државна Архива (постављење), Богословија (постављење). Државна Штампарија (постављење), Средње Школе (постављења). 3) Прегледи Министра просвјете и црквених послова: Министарство просвјете и црквених послова (постављење), Велика Школа (постављења), Народни Музеј (постављење), Државна Штампарија (постављење), Народно Позориште (пензионовање), Грађанске Школе (постављења), Основне Школе (постављења, премјештаји по молби, премјештаји по казни, разрјешена, пензионовања, отпуштања). 4) Расписи и одлуке Министра просвјете и црквених послова. 5) Умрли наставници Народних Школа. 6) Задужбина Владимира Карића. 7) Правила о државном благодјејању у Великој Школи. 8) Правила о давању благодјејања ђацима Велике Школе из фонда Милоша Зечевића, пређашњег професора Велике Школе. 9) Правила за питомце Вукове стипендије на Великој Школи. 10) Награђени учитељи. Радња Глевнога Просвјетнога Савјета. 11) Записници редовних састанака: Запис-

ник 780 састанца; Записник 781 састанка. Школски летопис. 12) Извјештаји надзорника Народних Школа: Извјештај Јосифа Стојановића о Народним Школама за округ моравски. Наука и настава. 13) Питање о средњој настави у Француској и Јевропи, од Ch. Langlois-a превео Вл. Савић. 14) Психолошка и педагошка важност хипнотизма, написао Adolf Rude. 15) Основно школовање у Холандији, биљешке и проматрања, од Свет. Ст. Симића. 16) Стање Физике XIX стољећа, од Косте Стојановића, професора. 17) Фотометрија као метода за испитивање природе небесних тијела, од проф. Ј. Михаиловића. 18) Accusativus (nominativus) cum infinitivo, од Јанка Лукића. 19) Статистика испита зрелости за 1899—1900 Оцјене и прикази. 20) Елементи психологије, од Н. de Raat-a, превео проф. д-р Стев. М. Окановић. Реферат од Срет. М. Адића. Биљешке. 21) Нове књиге и листови: Листови. 22) Покојници. 23) Просвјетни добротвори.

„Просвјетни Гласник“ излази у мјесечним свескама од 8 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарии Краљевине Србије у Биограду. — Рукописи се шаљу уредништву (Мњинистарство Просвјете и Црквених послова у Београду). Они се, на захтјев писца, враћају.

Бранково Коло. За забаву, поуку и књижевност. Власник и уредник Паја Марковић Адамов. Година VII. Број 16.

Садржај: Биљана, српска народна пјесма из Орида. Забљезио З. Р. П. — Фреско, др. Лаза Поповић. — Тома Гордјејев, роман — Максим Горки. — Мртва уста не говори, Artus Schnitzeler. — Природа и слике њене у Војислава, психолошка и естетична разматрања, Светислав Стефановић. — Јован Илић, личне успомене А. Г. Матош. — Социологија генија — Др. Е. Guyston Ковчежић. Матица Хрватска. Нове књиге. Књижевне биљешке. Књижевни огласи. Просвјетни листови.

Излази сваког четвртка. Цијена је листу за Црну Гору на годину 10 кр., на по године 5 и на четврт 2 кр. 50. хел. Претплата се шаље администрацији „Бранкова Кола“ у Ср Карловцима.

Звезда, лист за забаву, поуку и књижевност. Година пета. Књига III. Свеска II. Фебруар. Уредник Јанко М. Веселиновић. Биоград. Милош Велики. Штампариија Бојовића и Мићића (Кнежев Споменик Бр. 35.) 1901.

Садржај: 1. Прича о граду Соколу, балада од Сокољанина. 2. Општинско дијете, роман Бранислава Ђ. Нушића. 3. Из „Повратак“ пјесма Хајриха Хајнеа, превео Петар Краљевић. 4. Селџк, роман Јанка Веселиновића. 5. Пјесма једног Руса о Србији за вријеме устанка 1808 године, превела Јелена М. Вукићевић. 6. Чеси и Њемци, Хрвати и Срби, од Јосифа Холечека, превео К. С. Таушановић. 7. Лиспета, прича Ричарда Кишлинга, превео с енглеског В. Савић. 8. Шумска звонца, прича Франћишека Херитеса, превео с чешког Срет. А. Поповић. 9. Модерни чиновник, прича од Салтикова, превео с руског Александар Н. 10. На погрешном путу, прича Ричарда Кишлинга, превео с енглеског В. Савић. 11. Доктор Кварисвет, прича Јана Неруде, превео с чешког Срет. А. Поповић. 12. Етнографија, Етиологија, Völkerkunde, Volkskunde, чланак Др. М. В. Смиљанића. 13. Научна хроника: а) Електрохемија, од П. М. Илића. б) Зоологија, од П. М. Илића. 14. Књижевност: а) Кнез Милош у народној успомени, од Јована М. Поповића, реферат Милорада Ј. Митровића.

б) Велики Орао, илустровани календар, реферат М. Косорића. в) Школарна у нашим средњим школама од М. Д-в-д, реферат од М. г) Свет. Ђоровић: Цртице, реферат Ј. Продановића. д) Гимназија Кнеза Милоша Великог, расправа Љуб. Протића, реферат Ј. Топаловића. 15. Биљешке. 16. Некролози. „Звезда“ излази у мјесечним свескама од 8 табака.

Цијена је листу: за Црну Гору, На годину 15 фр. или круна; на пола годрне 8 фр. или круна на три мјесеца 4 фр. или круне. Поједине свеске 1-50 динара.

Зора лист за забаву, поуку и књижевност. Год. VI. Бр. II. Свеска за фебруар. Уређује Атанасије Шола.

Садржај: Др. Миленко Веснић: Један пропаги приједлог. — Пјесништво: Из посмрчади Авде Хасанбегова Карабеговића; * * * — Плачи, моја душо, плачи. — Срце моје, шта ли радиш сад. — Д. Ј. Дмитријевић: Из „Оливере“. — Приповијетке: Стеван Сремац: Чича Јордан (наставак). — Чланци: Павле Поповић: О Горском Вијенцу (наставак). — Тургењев о Пушкину, прево Ј. Максимовић. — Ђорђе Цолонски: Максим Горки, прево Милан Ђуковић. — Позориште; Ј. М. Јовановић: Саул од Драгута Ј. Илића. — Позоришне биљешке. — Хроника: Српска. Словенска. Страна. Читуља.

„Зора.“ Излази почетком сваког мјесеца. Износи 4—5 табака, а цијена јој је: на читаву годину 8 круна или 9 динара, за ђаке 6 круна или 7 динара.

Vjestnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arhiva. Uredjuje dr Ivan Pl. Војничіћ Kninski, Година III. Svezak 2. Zagreb 1901.

Садржај: Др. Данијел Грубер. Из старије хрватске повјести (свршиће се). — Др. Гавро Манојловић, 9 година „Пријесе св. Анастасије у Задар“. — Др. Фрањо Бучар, Катарина Зринска и Клаудија у Љубљани. — Вјекослав Ђлајић, Три Секеља (Zeckel, Székely), рођаци Ивана Хуњада. — Е. Laszowski, Попис црквених драгоцености бившега павлинскога самостана у Лепоглави. — Др. Лука Јелић, задарски биљешнички архив (наставак). — Сваштице; Др. Гавро Манојловић, Припомене к III. књизи, 25 приповијести кронике Joannesa Efeskoga. — Др. Гавро Манојловић, Још нешто о „млетачким префектима“ у Далмацији за Петра II. Орсеола. — В., Важан споменик о утјеловљењу Славоније. — Е. Laszowski, Artis heraldicae notitia brevis. — Е. Laszowski, Имања вировитичке жупаније од времена ослобођења Славоније до год. 1766 (наставак б.). — Jul. Kempf, Стари печат каптола босанскога од године 1374.

Излази у четврт-годишњим свескама по 4 штампана табака. Цијена 6 круна на годину. Претплата се шаље Кр. zem. tiskari u Zagrebu.

Источник духовни лист за црквено-просвјетне потребе српско-православног свештенства и народа у Босни и Херцеговини. Година XV. Број 7. Власник: Њихова Високопреосвештенства српско-православни Б.-Х. Архијереји. Уредник: Иларион Радонић, јеромонах. Сарајево 1901.

Садржај: — Душа и бесмртност. — Учење св. Јована Златоустог о пастирекој служби. — С двери и амвона. — Приповијед на Сретеније. — Књижевне оцјене и прикази. — Кратак преглед црквено-школског и просвјетног живота. — Разно. — Књижевне биљешке. — Нове књиге и листови. — Званични огласи.

„Источник“ излази два пута мјесечно и то половином и крајем мјесеца. Цијена је листу за Црну Гору на годину 5 фор. или 10 круна, а на пола године 2-50 фор. или 5 круна. Учитељима основних школа и ђацима даваће се лист у пола цијене. Претплата се шаље администрацији листа у Сарајево, а рукописи уредништву у Рељево код Сарајева. Рукописи се не враћају.

Учитель, педагошко-књижевни лист, орган учитељског удружења. Година XX. Свеска за фебруар. Власник и издавач учитељско удружење. Чланови књижевног одјелка главног одбора учитељског удружења: Драгољуб С. Ђурђевић и Даринка Рафајловићева и уредник Мих. М. Станојевић учитељ у Биограду.

Садржај: † Њ. Величанство Краљ Милан I. — Расправе и чланци: 1. Др. О. Lehmann. Утицај народног образовања на привредни развитак народа превели Мих. Кречковић и Јов. Ђ. Јовановић. — 2. Др. Стев. М. Окановић Мар или интерес. — 3. Соф. А. Симић, О естетичком васпитању. — 4. Др. А. Сикорски, Неправилно васпитање превео с руског Ст. С. Станишић — 5. К. Сент Илер. Конфесионалне школе на западу превео Милосав Дедовић учитељ. — 6. Мил. А. Вујанац, уч. Ручни рад у основној школи. — Предавања: 7. Ђ. С. Којић, О десетним разломцима. — Педагошки преглед: 8. Љотић. Више женске школе. — Књижевни преглед: 9. Шоенхауер. реф. из 1898. г., од П. Љотића. — 10. Једна оригинална књига реф. од М. — Просвјетни записи: Прикази књига и листова. — Биљешке о школама. Хрватка. — Ковчежић. — Јавна благодарност. — Учитељско удружење: а) Учитељско удружење. — б) Записници ванредне учит. скупштине. — в) Рад Глав. Одбора. — Поменик.

„Учитель“ излази један пут мјесечно у свескама од 5 табака. Цијена је за чланове удружења 7 динара, а за школе и остале 10 динара годишње. Претплата се шаље благајнику Глав. Одбора а рукописи уреднику Д. Ј. Соколовићу учитељу — Биоград.

Napredak, glasilo „Hrvatskoga pedagoško-književnoga zbora“, „Saveza hrv. učit. društava i Hrv. štedovno-produjammne zadruge“. Уређује Стјепан Басаричек. Број 16. Година XLII. Загреб 1901.

Садржај: О школским казнама. — Дали „пучка“ или „основна“, „виша пучка“ или „грађанска школа?“ — Из школе за школу. — Рад хрв. учит. друштава. — Вјесник.

„Napredak“ излази сваке суботе. Цијена му је 10 к. на годину. Рукописи се шаљу уреднику, а новци г. Јосипу Клобучару, благајнику хрв. пед.-књиж. збора.

Просвета, орган пријатеља српске народне просвјете. Бр. 18. Год. I. Власник Ђ. С. Којић, учитељ; одговорни уредник Јован П. Јовановић, учитељ; стални сарадници: Милутин Николић и Божка Божић, учитељи. Лист излази сваких десет дана. Претплата и рукописи шаљу се Уредништву „Просвјете“ у Крагујевцу. Цијена ван Србије до краја шк. године 8 динара.

Садржај: Писма о народном просвјетивању. — Наше школске зграде. — Једно учитељско писмо. — Размишљања о Учитељском Удружењу. — Кућа и школа. — Књижевност. — Гласник. — Биљешке. — Позив на збор.

Škola. List za učiteljstvo i prijatelje školstva. Br. 4. Teč. XII. Izdaje i uređuje Stjepan Širola.

Садржај: Јека „Позива младим друговима.“ М. Шафар — Како да се проведе тјелесни узгој у хрватској пучкој школи? И. Томашић. — Питања о узгоју. Ш. Вуди. — Сиромашна школ. дјеца. М. Волфовић. — Китајска просвјета. Д. Третењак. — Мијат Клобучар. — С међународног конгреса за примцање обуке глухонијемих у Паризу 6, 7 и 8 августа 1901. Вј. Кошчевић. — Отворење читаонице у Осиеку. — Листак: Паметнице, сложио Људевит Варјачић. — Зеба, славуљ и врепци М. Швейстилова — М. Фабковић. — Учитељу. Владимир Стахуљак. — Народно закључивање. Никола Мараковић. — Ново прољеће. Хеине — Р. Клаић. Књижевност: Земљопис Хрватске. — Хрватске повјесне грађевине. — Брат и сестра. — С ђацима кроз Босну Херцеговину, Црну Гору, Далмацију, Јадранско море, Истру, (Трст, Млетке, Рајеку) и Хрватску. — Нове књиге.

„Škola“ излази првога свакога мјесеца. Годишња цијена јој је 4 к., на по године 2 к., а за иноземство 60 фил. више. — Претплате, дописи и листови у замјену шаљу се уредништву у Карловац.

Школски Одјек. Год. V. Излази сваког 1. и 15. дана у мјесецу. Стаје на годину 8 круна а на четврт 2 круне. Рукописи се шаљу уредништву а претплата и огласи администрацији „Школског Одјека“ у Нови Сад.

Садржај броја 8—9.: Саборски одбор и српске више дјевојачке школе. — Наставно градиво мађарског језика. За I разред српских народних школа по начину: „непоседности.“ — Прва помоћ. — Нов начин предавања природних наука (с Труског). — Српски добротвор Исидор Добровић. — Из страних листова: Учитељски сабори. — Прикази. — Листак: Зашто је младим дјевојкама често досадно? Биљешке.

Споменак Јована Гавриловића, књига IV. **Посебна педагогика,** с нарочитим обзиром на гимназијску методологију. Написао Војислав Бакић, професор Велике Школе. У Београду. Штампано у државној штампарији 1901. XXII издање учитељског удружења. 8°, стр. 238. Цијена 3 динара (круне). И ова књига уз *Општу Педагогiku* од истог писца добро је дошла нашим наставницима и основнијех и средњијех школа.

Књижевни радови изабраног скопљанског митрополита, архимандрита Фирмилијана. Књига VII. **Библијско-пастирски дио.** Ср. Карловци. Српска манастирска штампарија 1901. 8°, стр. 253. Цијена је књизи 2 дин., 2 круне или 10 гроша У овој књизи наћи ће лијепе поуке и наши богослови и свештеници.

Књиге Матице Српске. Број 1. **Живот д-ра Јована Суботића** (автобиографија). Први дио: Идила. У Новом Саду. Издање Матице Српске 1901. 8°, стр. IX + 158. Цијена 1 круна и 50 пот.

Ручни рад. Илустровани педагошки лист. Орган друштва за ручни рад у школи. Излази једанпут мјесечно на једном табаку, а по могућству и више. За вријеме школског одмора не излази. Цијена је 3 динара или круне годишње. Власник и уредник Ј. Миодраговић.

Садржај броја 3.: Ручни рад у народној педагогији. — Ручни рад на свјетској изложби у Паризу 1900. — Извјештаји о ручном раду у Србији. — Биљешке. — Нове књиге и листови.

Учитељски Весник. Лист за српске учитеље. Уређује и издаје Јов. Максимовић, учитељ у Биограду. Излази сваке неђеље осим за вријеме великог школског одмора. Цијена је за Србију 5 динара годишње, а за остале земље 8 динара. Преплата и рукописи шаљу се уреднику у Биоград.

Садржај 14 и 15 броја: Један распис школског надзорника у Француској. — Шта треба разумјети под ријечју: очигледна настава? — Савјети и практичка упутства наставницима-цама прије уласка у јаван живот. — С француског. — Васпитна важност српске задруге. — Кратке вијести.

Као засебни додатци истом листу: а) *Дом и школа.* Поука за добре родитеље. Садржај: О значају васпитања (свршетак). — Гњев (с руског). Игра мале Сузана (наставак). б) *Школско Звонце.* Поуке и приче за добру ђецу. Садржај: Прољеће (пјесма). — Данило. — Искрице. Здравље Најљепши савјети за ђаке. Удијелите сиромаху. Немојте никад лагати. Чувајте ваше ствари.

Гласник земаљског музеја у Босни и Херцеговини. Год. XIII. књига 1. Уредник Коста Херман.

Садржај: Dr. Ćiro Truhelka: Rezultati prehistoričkog istraživanja u Bosni i Hercegovini. (tečajem godine 1900) (са 9 табла и 46 слика у тексту). — Проф. Мил М. Вукићевић: Из старих србуља. (са 21 сликом у тексту). — Dr. Ćiro Truhelka: Državno i sudbeno ustrojstvo Bosne u doba prije Turaka. — Проф. А. Пихлер (Pichler): Три наметнице: *Viscum album L.*, *Loranthus europaeus L.* и *Argemone M. V.* у Херцеговини и неким дијеловима Босне. — Dr. Teodor Ippen: Starine iz Albanije. (са 10 слика у тексту). — Др. Ф. М. кратки преглед балканских дуодец-државица од XIII до XV вијека. — Различно: Josip C. Trešnjić: Sedmine. — Фрањо Мартинчевић: Народно вјеровање у Босни и Херцеговини.

Годишња цијена „Гласника“ с поштарином 4 круне. Поједине књиге стоје с поштарином 1 круна и 60 хелера. Дописи и новчане пошиљке у ствари претплате и огласа нека се управе на: Земаљски економат као администрацију Гласника земаљског музеја у Сарајево.

Караџић, лист за српски народни живот, обичаје и предање. Год. III. Број 2. за Фебруар 1901. Издаје и уређује Тих. Р. Ђорђевић, проф. Алексиначке учитељске школе.

Садржај: Ко је Ђемо Брђанин? Прилог испитивању историјских трагова у српским народним песмама, од Јов. Н. Томића. — Правни обичаји у Срба од Влад. Радојевића. — Народно предање о мјестима од П. С. И. и Луке Грђића-Бјелокосића. — Животиње и Биље у народном предању од Михайла Бобића, Љ. М. Лавидовића, Л. Грђића-Бјелокосића и Стојана Лапчевића — Биљешке од В. В. В. — Ситне биљешке од Ив. С. П. — Прикази. — Гласник.

„Караџић“ излази у Алексинцу једанпут мјесечно на 1—1½ штампаном табаку, цијена му је 5 динара годишње, поједини бројеви стају 0•50 дин. —

Босанска Вила, лист за забаву поуку и књижевност. Број 7. Год. XV. Сарајево, 15 априла 1900. Власник и уредник Никола Т. Кашиковић. Штампарија Ристе Ј. Савића и друга.

Садржај: Пјесме: Боци Которској, од К. — На Ђурђевски уранак, од Драг. Ђ. Туфекџића. — Дивна ти је... од Јелене. — Приповијетке: Послије пет година, новела Пере Јовановића. — Принцева Ђеферли ханума, превео Милан Ј. Бајић. — Поука: Кнез Сумбатов-Јужин (са сликом.) — Неколике фиографско-библиографске биљешке, од Дан. А. Живалевића. — Српске нар. умотворине: Смрт Смајил-аге Ченгића, из збирке Ст. Р. Дедића. — Помогао му Бог и свето крсно име, српска народна приповијетка, из збирке Н. Т. К. — Српске нар. здравице, заб. Драго К. Урошевић. — Листак.

„Босанска Вила“ излази у Сарајеву два пута мјесечно, сваког 15 и 30. — Цијена је за све крајеве на годину 8 круна, на по године 4 круне. Ђаци добивају лист за 6 круна. — Претплата и рукописи шаљу се на уредништво. — Неплаћена се писма не примају. —

Българска Сбирка, списание за книжнина, исторически и общественни знания, излазя подъ редакцията на Стефана С. Бобчевъ. Год. VIII. 1-й Мартъ 1901 г. книжка III. София. Печатница на П. М. Бузайтовъ 1901. Излази мјесечно на 4—5 штампаних табака. Годишња цијена 9 лева (кр.).

С ђ ђ р ж а н и е: I. Ив. Вазовъ. Въ електрическия трамвай. Шарка. — П. А. П. Стоиловъ. Легендата за грѣшна майка. — Ш. Ив. Арнаудовъ. Земјата. Стихотворение. — IV. С. С. Бобчевъ. Кралица Виктория. — V. Илия Р. Бљсковъ. Стари руски обичаи въ сравн. съ наши. — VI. И. Вазовъ. Погледъ възъ историческия животъ на грузинския народъ. — VII. Най-добритѣ книги на свѣта. VIII. Д. В. Храновъ. Спомени за генералъ Гурко. — IX. М. О. Меншиковъ. Свършекътъ на вѣка (край). Дрѣ Стойковъ. — X. Малки очерки и разкази. 1) Хенр. Сенкевичъ. Буди благословена. Прѣв. С. О. 2) Г. Кибаревъ. Обичаи на самотата. 3) Играчка на великанитѣ. Стихове отъ Аделбертъ Шамисо. прѣв. Ив. Грозевъ. — XI. Книгописъ 1. Отзиви и бѣлѣжки. — 1) Г. Ангеловъ — Кюстендилъ, рец. С. С. Бобчевъ. 2) В. Златарски. — История во кратцѣ о българскомъ народѣ, рец. С. С. Б. 3) П. Кисимовъ. — Исторически работи — моитѣ спомени. В. С. 4) X. Генадиевъ — Малък българо-френски рѣчникъ. Куяндесъ. 2. Нови книги. 3. Прѣгледъ на нашия и чуждия период. печатъ. — XII. Какво става по свѣта? I. Въ нашенско. Краятъ на едни „абсолютно свободни избори“ и рождението на едно коалиционно правителство. II. На чужбина. В. Сърбия: смъртта на кралъ Миланъ; — животъ и дѣла; — погрѣбението му; — будуцето. — XIII. Лѣтописъ. Нашенска и чужда. — XIV. Разни вѣсти. Ив. Вазовъ — въ чуждата книжнина — Населението въ окр. градове на България. — Славянски и чужди книж. вѣсти. — XV. Разни обявления.

Учителски Glas, лист за поуку и интересе учителства. Год. II. Бр. 3. Одговорни уредник: Вјекослав Николић. Власник и издавателъ Фран Брадић. Сплет 1900.

Садржај: Наши црни дани. — Што би земља имала још да учини за узгој младежи, да се што боље обезбиједи друштвени поредак? Пише М. Зглав. — Што смета пучкој школи у Далмацији, да се успјешно развије? Пише Динко Сировица. — Основ узгоја у пучкој школи. Написао Д. Л. Б. — Мисли о добром вођењу школе. Са талијанскога превео В. Г. — Опћа начела и поступак при тумачењу апстрактних појмова у пучкој

школи. Пише Динко Шимуновић. — О душевној и тјелесној уморности. Написао Љ. Сорљиви. — Школска хигијена. Сабрао П. Опара. Малољетни злочини и родитељска одговорност. Приопћује Н. Киричић. — Покрајинска школска изложба у Шибенику. — Прва година школовања. Пише Дорбић Вицко. Не ћемо апатије. Написао К. Н. — Школа. Написао Добрић Вицко. — Књижевни гласник. — Мали вјесник.

„Учитељски Глас“ излази 15 сваког мјесеца. Запада на годину 4 круне, на по године 2 кр. Учитељским приправницима даје се изузетно за по цијене. — Претплату прима власник и издаваатељ листа, чланке дописе и вијести уредник.

Пчелар, илустровани лист српског пчеларског друштва. Број 4. Београд. 1. Априла 1901. Година IV. Власник Српско Пчеларско Друштво. Уредник Алекса М. Живановић.

Садржина: Чланци: По питању о ширењу знања пчеларског. — Начела американска за велику запремину кошнице. — Анатомија пчеле, Д. М. Ружић (наставак) — Некелика пчеларска искуства — в³ — Биљешке. — Гласник. — Цјеновник пчеларских справа.

„Пчелар“ излази мјесечно на табаку. Цијена је листу годишње за Црну Гору 5 франака или 2 фиорина.

Църковенъ Вѣстникъ. — Седмично издание. — Съ три приложения въ годината. Година II. Број 2.

Съ държанцие Единъ недугъ и жертвѣтѣ му. — Слово прѣвъ вечернята на Св. Даска. Нѣколко думи върху книжката „Религисзната чума“ отъ Иоана Мосъ. Дѣтописъ. — Книжнина. — Инославни църкви: Римската църква. Изъ вѣстниците и списанията. — Извлечение изъ дописки и писма. — Библиография. Статистички свѣдѣния.

„Църковенъ Вѣстникъ“ излиза всѣка срѣда. Той има прѣвъ годината и три приложения — по 1 книга отъ 4 печатни коли за всѣко четиримѣсечие. Гогихнната цѣна на „Църковенъ вѣстникъ,“ заедно съ тритѣ приложения, за България 10 лева, а за странство 13 лева.

Позив на претплату на друго издање „Срца“ де Амичиса у преводу С. Калика професора (са 40 великих слика).

Охрабрен лијепим пријемом, на који је моја књига наишла, приређујем хвала Богу у доста кратком року, и друго издање, поправљено и до-тјерано према примједбама, које сам чуо од разних пријатеља.

Прво моје издање примљено је према реферату г. Љубомира Јовановића, академика и професора, од Просветног Савјета као књига, која се препоручује за поклон ученицима основних и средњих школа о годишњем испиту.

У прилог овог издања не бих имао ништа да кажем, осим да наведем неколико ријечи г. Љубомира Јовановића, које је о књизи рекао у своје реферату Просвјетном Савјету. Тако мој референат вели:

„Де Амичисево „Срце“ така је књига, да је она могла пасти у руке и неком невјештом прерађивачу, па да ипак остане толико добра, да она и послѣје може заслужити препоруку Просвјетног Савјета. Г. Калик је, како сам већ казао, у својој преради показао толико разумјевање и добре воље, да ја сматрам да ову књигу треба потпомоћи да допре у што шире

кругове, и то не само основних школа него и четири нижа разреда гимназија.“

Надам се дакле, да ће и ово друго издање нарочито послуже таког одзива и таке критике првога, наићи на исти, ако не и бољи, пријем код мојих милих Српчића.

Књига стаје 2 дин. (2 круне); у лијепом повезу 3 дин. (3 круне). Претплата се шаље потписаноме и књижарама: Арсе Пајевића у Новоме Саду и В. Валожича у Биограду. Ко скупи 10 претплатника добија једну књигу на поклон, а ко скупи 20 добија једну у лијепом повезу.

Биоград, 1. Марта 1901. год.

С. Калик, професор.

Церковный Вѣстникъ, издаваемый при С.-Петербургской духовной академіи. Еженедѣльный журналъ. Съ ежемѣсячными книжками прибавлений. Апрель, 19 число. Годъ XXVII. N-о 16.

Содержаніе: Потребность въ изданіи нѣкоторыхъ богослужебныхъ книгъ въ новомъ составѣ и видѣ. Свящ. А. Синайскій. — Галицко-угорскіе русскіе уніаты въ минувшемъ 1900 году И. П. — Мнѣнія и отзывы. Народное пѣнство и общество трезвости. — О брачномъ законодательствѣ. — Въ области церковно-приходской практики. — Избитый вопросъ. Сельск. священникъ. — Корреспонденціи. Изъ Сергіева Посада (Окончаніе народныхъ чтеній, ведущихся студентами моск. дух. академіи). — Опредѣленіе Святейшаго Синода объ установленіи торжественнаго празднованія 11 мая, дня памяти первоучителей Словенскихъ Меодія и Кирилла, въ духовно-учебныхъ заведеніяхъ и церковныхъ школахъ. — Лѣтопись церковной и общественной жизни въ Россіи. Посыланіе митрополитомъ Антоніемъ одной изъ петерб. больницъ. Условія миссіонерскаго служенія на Алтаѣ. — Православные причты въ инородческихъ приходахъ и ихъ обезпеченіе. — Новые голоса изъ духовенства о нынѣшнемъ способѣ вознагражденія причтовъ. — Новое братство и его цѣли. — Разные виды помщи нуждающимся крестьянамъ. — Лѣтопись церковной и общественной жизни за границей. Патриаршій кризисъ въ Константинополѣ. — Теперешній составъ „св. синода“ и „народнаго смѣшаннаго совѣта“. — Епархіи подвластныя патриарху теперь и 30 лѣтъ тому назадъ. — Типы греческаго и болгарскаго митрополитовъ въ Македоніи. — Главныя положенія новой сербской конституціи. — Поступленіе наслѣднаго германскаго принца въ бонскій университетъ. — Извѣстія и замѣтки. Въ Палестинскомъ Обществѣ. Свящ. І. Лабушинъ. — Въ „Обществѣ для распространенія Св. Писанія въ Россіи“. О. Е. — Къ вопросу о средствахъ поддержанія духовной связи между бывшими воспитанниками духовной академіи (Письмо въ редакцію). Александръ Смирягинъ. Пасха въ славянскомъ обществѣ при нашей академіи. — Объявленія.

Нада, поуци забави и умјетности. Година VII., број 9. Издаје Земаљска влада за Босну и Херцеговину. — Уређује Коста Херман.

Садржај: Текст. Едхем Мулабдић: Нова времена. (Наставак.) — М. Сабѣћ: Под домаћимъ кровом. — Др. Теофил Кечет: Цезар Ахмет-паша (Наставак.) — Живко Бертић: Параскина срећа. (Свршетак.) — Јосип Милаковић: Из пјесаме Јакуба Ђишинскога. — Јустав Шамс: De Stendhal (Henry Beyle.) (Наставак.) — Иван Васин Поповић: Рај без Адама. — Владислав: Твоје очи. — Приједорски: С далеког истока. (Наставак.) — Къ наше слике. — Смотра. — Књижевност. — Дописи уредништва. —

Слике: Angelo Jauk: Дечије коло. (Прилог.) — M. Wunsch: Меранска тргачица. (Прилог.) — Lakos Alfred: Жидовека корога. — Garay Akos: Попис коња. — Baditz O: Терпет. — Vastagh Géza: Позив на мејдан. — Max Liebenwein: Путјући сликар. — F. Zoparo: Старе знанице. — Ив. Кобилца: Старац мусломан. — Спомен-капела у Кверетару.

„Нада“ излази двапут у мјесецу. Цијена је за све земље с поштарином: на годину 12 круна на по године 6 круна. — Сарајево.

Dom i svijet, hrvatski ilustrovani list. Теџај XIV. Број 9. Год. 1901.

Садржај: Штиво. Пад кнеза Грегорије Курјаковића. Повјестна приповијест из Лике. Написао Иван Девчић. (Наставак.) — Човјек са воштаними кипови. Роман од Хав. de Montérina. Превео с францускога М. Ј. — Злочин у Ордивалу. Криминални роман. Француски га написао Е. Gaboriau. (Наставак.) — У лађи на Нилу. Роман Hansa Wachenbusena. Превео Н. Р. — Занимљива удова. Роман из американскога живота. Написао А. Revill-Davies. Превео Д. Ж—ћ (Наст.) — Госпођице са три стезника. Написао Paul de Kock. Превео А. Б. — Како се у Лондону пуне цркве. — Мора ли збиља тако бити? (Позив на човјечанство). Написао Лав Толстој. (Наставак.) — Окови. Шаллива цртица. Написао В. Тихонов. — Слике: Др. Светозар Милетић, бивши вођа угарских Срба. — Долазак талијанске морнарице у тоулонску луку (Француска.) — Расвјета луке на Малти пригодном боравка инглеског престолонашљедника војводе од Connaughta и његове супруге. — Предеједник француске републике Лубет посећује талијанског војводу од Бенове на палуби оклопњаче „Лепанта“. — Војвода од Бенове адмирал талијанске морнарице у посјету у луци тоулонској. — Свечана расвјета луке пред Малтом пригодном боравка ингл. престолонашљедника. — Увјежбани коњ затвара писаћи стол. — Увјежбани коњ пише име свога господара. — Увјежбани коњ отвара заклопац писаћег стола, те узме из њега мараму и даје ју своје господару. — Увјежбани коњ диже столац са земље. — Бачки немири у Петрограду. Навала козака на ђаке пред Касанском црквом. — Мајка и дијете у бечком дунавском прокопу.

„Dom i svijet“ излази 1. и 15. свакога мјесеца. Цијена на циједу годину фор. 6., на пола године фор. 3., на 3 мјесеца фор. 1'50, са поштом.

Behar. Лист за поуку и забаву. Број 1. Година II. Сарајево, 1. Маја. Штампарија Ристе Ј. Савића и Друга. 1901. год.

Садржај: Др. Салих Субхи: Хаџ. — Ата Нерџес: Ради мјерника. — Мехмед Спахо и Мухамед Диздар: Преглед арапске књижевности. — Судбина једне породице, роман. — Фехим Спахо: Нешто о таквиму. — Сахир: Приповијест срца. — Народне умотворине. Фехим Х. Башчаушевић: Лепотица Фата. — Мустафа Абдулвехабовић: Медвједица. — Листак. Књижевност: Ел-мер'ету фи-л-Ислам. — Рехбери умури бејтије. „Књижевни лист“. — Петар Зрински. — Културне биљешке: Похађање мектеби ибтидаија у школ. год. 1899./1900. — Поглед по свијету: Аустро-угарска. — Турска. — Србија. — Сваштице. — Загонетке.

„Behar“ излази два пута мјесечно. Цијена му је на годину 10, на по године 5 круна; за ђаке 6 круна, а за иноземство 12 круна на годину. Претплата и рукописи шаљу се: Уредништву „Бехара“ у Сарајево, Апелова обала бр. 34.

зам, на челу којег је био *Сенека*, *Епикурист* и *Марко Аврелије*, ограничава се само етиком, којој даје религиозно-сентиментални карактер. —

За *критеријум* истинитости Стоици су сматрали очигледност и принудну силу представа; тијем критеријумом они су мислили одвојити истините, предметне представе, од представа уображења. У својим погледима на *природу*, Стоици су се држали материјалистичког пантеизма, који се код њих развио дијелом под утицајем Платона и Аристотела, а понајвише из Хераклитове физике. По учењу Стоика, има два нераздвојна начела свега што постоји — радно и трпно, бог (Аристотелова форма) и материја. Од поменутих два начела најактивније је начело материјално, тјелесно, а то је огањ (бог), који ствара свијет; помоћу самоограничења тога огања или гашења произилази свијет. Живот свијета је вјечито наизмјенично повторавање гашења и *радикална радња* (Хераклит); у том коловрату остаје стално само она божанствена честица, из које постаје свијет; посебни предмети који су лишени сваке самосталности, постају и нестају као год што је и све јединично у свијету потчињено општем, једином начелу божанствене силе и материје. Са овом пошљедњом тачком космолошког стоичког учења стоје у непосредној свези њихови *морални појмови*, које они сматрају као главни дио цјелокупног философског размишљања, те за то и обраћају поглавиту пажњу на проучавање моралне области. По њиховом учењу циљ је човјечијег живота и његово највише благо у храбром потчињавању личних склоности и тежња, општем свјетском животу, друкчије — у провођењу живота сагласно с природом, т. ј. разумом, који је њена душа. Само она радња, која је сагласна са природом, чини човјека срећним и помоћу ње може одржати побједу над свијема случајностима и препонама, које га у животу среташу. Највише је благо, по учењу Стоика, врлина, коју треба испуњавати ради ње саме, а не због неке користи или интереса; јер само чувство наше

испуњене дужности може нам дати реално задовољство; све пак остало, као: здравље, стање, почаст, насладе, ствари су безразличне (*ἀδιάφορα*), а поред тога још и будаласте, ако служе као једини циљ нашијех тежња. Та врлина треба да буде не само у спољашњем практиковању добра, већ такође и у обичном унутрашњем расположењу. Она је општи извор, из којег истичу поједине врлине — мудрост, храброст, умјереност и правичност, које стоје у тако тијесној свези, да није могуће бити врлим у једном правцу, а порочним у другом, те за то ко не влада једном од њих, нема ни једне; значи, човјек је или у свему вр'о (*σπουδαίος*), или је у свему порочан (*φαῦλος*), јер између првог и другог средине или трећег нема. Начелно, значи, постоје само двије категорије људи — добри и зли, премда у самој ствари изгледа, да постоје различни, мањи или већи, пријелази, компромиси међу добром и злом. Срећан је онај мудрац, који, будући усредсређен у тајне природе и познајући себе и друге, по самој својој мудрости слободан је од бриге људске, од својега вијека, од друштва, од државних Спредрасуда, од земаљских закона, у колико су они плод прохтјева човјечијег, а не посао разума. Само мудрац у ствари је слободан како у односу спрам свијета, тако и у односу својих личних страсти; њега ништа не узнемирује, на све је спреман, јер му је, значи, таква судбина, а за њега је судбина то исто што и разум, провиђење и неограничена мудрост. Ето због таквог погледа Стоици се равнодушно и са неким презрењем односе како према задовољствима и спољашњем благу живота, тако и према ударима судбине, јер и једне и друге сматрају као неопходни услов врлине; зато и живот, сам по себи, Стоици не сматрају као неку срећу, те и одобрају, кад га више није могуће проводити нормално, збацити га са себе као стару одјећу. С тога гледишта Стоици доста се слажу са циницима; разлика је међу њима та, да докле су пошљедњи, полазећи са гледишта неопходности самоограничења, дошли до

одрицања шта више насушних животних потреба, до одрицања грађанства, науке и вјештине, — дотле су Стоици у својем начелу моралног живота („живи сагласно с природом“) видјели основ за признање како државних установа, тако и науке и вјештине. —

Ако узмемо у обзир цјелокупно стоичко учење, то можемо закључити, да оно не одговара општем духу јелинске философије, тако да би га прије могли признати као продукт истока, одакле воде поријекло и оснивачи и главни представници те школе. Тај источни дух провијава и у пантеизму Стоикâ, као и у свему религиозно-практичном правцу, у њиховом вјеровању у судбину, као и у учењу о космополитизму. —

§ 40. Епикурејци.

Епикурејску школу основао је мало раније од Стоичке *Епикур* (342—271 г.), син рођеног Атињанина, који се преселио на острво Самос као учитељ језикâ. Ту је одрастао и његов син, о чијој младости и школовању слабо се што поуздано зна. Кажу да је од младости показивао склоност к философији; кад му је једном учитељ објашњавао постанак свијета из хаоса по учењу Гезиодову, Епикур га је упитао: „али од куда је постао хаос?“. До 18-те године помагао је своме оцу у предавању језикâ, затим је пошао у Атину, гдје се упознао са школом киринејском, Платоновом, а особито са учењем Демокритовим, којим се одушевљавао. Ипак у ствари он није прибјегао ни једном од тијех учења, већ хвалећи се својим „автодидактизмом“, створио је из пређашњих философских учења ново учење, које је одговарало његовим личним особинама. У својој 36-ој години отворио је у Атини своју философску школу у башти, на чијим је вратима писало: „путниче, овдје ћеш наћи највише благо — задовољство“. Не гледајући на такав натпис, ипак друштво Епикурово, у којем је било и женскиња, носи на

себи високо морални карактер, као што је и сâм учитељ тога удружења, које он упоређује са Питагориним савезом, био достојан поштовања и љубави. Писао је веома много, више од Аристотела, али већи дио његових дјела пропао је због тога, што је само своје кратке филозофске изводе, који су сачувани, давао својим ученицима, који су их дословно учили на памет. У очима нових шљедбеника, *) Епикур је уживао велики авторитет, тако да се и послје његове смрти цијенило његово учење међу епикурејским орденом као непромјенљива догма. Умро је од тешке болести, коју је храбро пренио. —

Епикур и његови шљедбеници, још више него Стоици, претварају филозофију у службени елеменат за практичне смјерове; зато и презире теорију, а уједно с тим и математику, граматику и астрономију; логику признаје само зато, што нам погрешке мишљења доприносе страдања, а физику што нас избавља од сујевјерства. Тако знаци прије свега од филозофије траже, да им улади и олакша живот, како би га могли провести мирно и безбрижно. Тај свој основни циљ најлакше су мислили постићи помоћу Демокритове метафизике, коју су са незнатним изузетцима примили као своју. —

Логика, коју Епикур назива *каноника*, даје само критеријум и норме (каноне) истине, — она је теорија познања; формалну логику и дијалектику сматра као науке посве непотребне. Критеријум је у теорији — утисак, у пракцици — опажање, а и једно и друго ослања се на чувства, која нам дају истинито знање; само наша суђења доводе нас у заблуду. Утисци постају од слика, које се одјељују од предмета, зато су и истинити, јер се не могу опрврћи ни другим утис-

*) Из броја његових ученика истичу се: *Мешродор* из Лампсака, *Хермах* из Милета, *Колошес* из Лампсака, *Аиолодор* „многотишући“ (II в. до Хр.), *Зенон* из Сидона (I в. до Хр.) и најпознатији *Лукреције Кар* (95—51 г.), који је све епикурејско учење склопио у стиховима. —

цима, ни разумом. Представа (*πρόληψις*) постаје од понављања неколико једнородних утисака, а из више представа склапају се мњења, која могу бити истинита или лажна. Истинито је мњење онда, ако се потврђује опитом; лажне представе бивају ушљед тога, што слике увијек не предају тачно предмете зато, што у нама нема објективних критеријума за истинитост представâ, ушљед чега је, по мишљењу Епикура, све наше знање потпуно субјективно. Ето у томе је и погрешка Епикурова, што у својој теорији о познању не показује, у каквом се односу налази опит (емпирија) према урођеним логичким законима. —

У физици, према којој се односио немарно, Епикур се угледао на Демокрита, ма да га је исмијавао и називао „пустозвоном.“ Атоми, који су без икаквих својстава, вјечно се крећу доље у разним правцима, али то је кретање без циља и бива једино ушљед њихове тежине; но да би у исто вријеме објаснио сједињавање атомâ, допушта својеволјно њихово уклањање од правца инерције, те тим се Епикур нада подржати принцип слободне човјечије воље. Безбројно мноштво свијетова, који су често међу собом слични, настају и нестају; та небеска свјетила немају ни душе, ни разума, а по величини су онолика, колика се виде, или још мања (!). Растиње и животиње постале су из земље, која је изродила само оне организме, који су уређени сагласно природи. Људи су у почетку били дивљи, груби и ниједи; говор је постао од звукова, који су одговарали природи ствари: подражавањем птицама научили су се музици, подражавањем сунцу — готовити јело.

Учење Епикурејаца о души доста је слично стожичком учењу. Душа, кажу, састоји се из најмањих и најлакших атома, који су слични ваздуху и који проичу све тијело. По овоме душа је дио органâ тијела, које јој предаје опажања и докле се у њему налази, само чувствује, докле се најпослије не распане уједно са тијелом. Ушљед тога не треба да маримо за смрт, јер са смрћу човјек више не постоји, јер не осјећа.

Одобравање самоубиства будаласто је. Гледајући по томе, да ли у души преоблађује елеменат огњени, ваздушни или сличан пари, — разликују се темпераменти код људи. Душа се множи и расте уједно са тијелом, које је сву обухваћа; главни пак дио душе, од којег зависи мишљење, чувства и воља, борави у прсима. Слично Демокритову учењу, представе по Епикуру постају ушљед одвајања од извјеснијех тијела сићушних дјелића, који образују мање или више савршене слике (идоле), које материјално проичу у нас кроз органе чустава; но душа ипак задржаје у том безбројном примању идола неки дио самосталности, откуда постају мњења, те зато кад се тај душевни покрет предаје тијелу, из представа се образује воља, чију је слободу Епикур врло енергично заштићавао.

Као и други сувремени философи, тако и Епикур тражио је највише добро у срећи, која је само у наслади и задовољству; зато и врлину цијени само у толико, у колико нам може дати пријатан живот. То задовољство, за којим тежи, треба да буде мирно, трајно, измјерено и одмјерено. По нека задовољства, каже, треба одбацати, јер могу безобом повући незадовољства, као год што, напротив, гдје које туге и жалости треба сносити за то, што послје њих долазе радости. Пошто мудрац има у виду задовољство, које се не мијења цијелог живота, то су му и претежнија душевна задовољства и незадовољства од тјелеснијех, — а то душевно задовољство само је у постојаном духовном миру мудраца, у осјећању своје унутрашње вриједности и узвишености над ударима судбине*). Зато је Епикур прав кад каже, да је боље с умом бити несрећан, него без ума срећан, јер је мудрац и у мукама ипак срећан. Овим он тврди, да се врлина не може одвојити од правога задовољства, нити право задовољство од врлине. Као главну пот-

*) Мудар човјек, каже Епикур, одликује се мирољубијем, благошћу срца и благодарношћу; он, који све зна и нуждаје се у врло малом, лута између људи слично божанству. —

пору среће и блаженства Епикур сматра пријатељство, које је кадро човјека усрећити.

Други приврженици чувственог уживања (хедоници) налазили су највише благо у што већој количини задовољстава. Међу тим Епикур препоручује, да живимо сагласно с природом, да смо уздржљиви, умјерени и малим задовољни; зато се и хвали, да се у срећи може надметати са самим Зевсом, ма да се храни једино хљебом и водом. Задовољства, која траже великих издатака, Епикур презире не због њих, већ због зла, које за собом повлаче. Ипак зато Епикур није циник, јер он жели да ужива пристојно и уљудно, гдје само може без штете, без нарушења душевног мира, а то се лако постизава онда, кад човјек живи по природи и не огорчава живот прећераним тежњама, или будаластим страхом од којекаквих измишљених зала. Тако, смрти, од које људи највише стрепе, не треба се плашити због тога, што неживјети — није никакво зло; јер докле се живи, смрти нема, а кад умremo, онда нас више нема, онда не осјећамо, те нам зато смрт и не може доносити незадовољства. Из свега се види, да Епикурова наука ништа не зна о каквом моралном опредјелењу човјечијем, већ полазећи са својег основног начела, тежи да обезбиједи човјеку мир и задовољство на овом свијету. —

Епикурејци слабо су се тицали политике. Држава за њих има значај само због узајамне обезбијеђености. Закони, кажу, нијесу општи и непромјенљиви; служе само ради заштите мудријех, који их и подржавају све донде, докле су подесни за њихове циљеве. Мудри никада не тежи за влашћу, али се од ње и не одриче. Најбоља је форма државне управе монархија, ако је само постављена на темељитој основи. Тако, значи, противно стоицизму, који жели васпитати строге републиканце, ученици се Епикурови задовољавају мирним животом, ради којег су шта више избјегавали и брак. Ипак за то они су врло високо, ништа мање од Питагорејаца, цијенили дружење. Другови, каже Епикур,

треба да имају све опште, и да се узајамно такмаче у љубави и врлини; они радосно гину један за другог, те тако дружење, које је испрва постало због користи, претвара се у највеће благо. —

Свој цјелокупни поглед на свијет Епикур је крунисао својом науком о боговима, на које преноси свој идеал о блаженству. Богове представља у човјечијем облику, али без човјечијих потреба и стална тијела; учи да живе у празним просторима између бескрајних свијетова мирно, непромјенљиво и у највећем блаженству, које им не допушта да о нама бриже и управљају нашим пословима, јер би тим омрачавали свој живот; зато је предрасуда од њих се плашити и тим свој живот узнемиравати. Изгледа, да су богови за Епикура били идеали, које је он смирено посматрао умом, поштовао их ради њиховог савршенства, и тежио да им се у њему приближи. Но и ако је говорио да је безбожан, онда који признаје богове, а не онај који их не признаје, ипак је примао судјеловања у заједничким церемонијама.

У учењу Епикурејаца, као и у свакој другој филозофској системи, има доста противурјечија, којих је обично у толико више, у колико је нека система сложенија и оригиналнија. Ипак и такве системе не треба признати као лажне зато, што се критеријум лажности и истинитости уопште не може примјенити на филозофске системе, чији индивидуални погледи на свијет имају тако исто право на опстанак, као уопште индивидуалне особине. Наша је задаћа једино показати лично противурјечије, које свагда налази извјесно психолошко објашњење. Као што би погрешно било у пређашњим филозофским системама видјети само лаж, или саму истину, тако би исто наивно било презирати или узносити прошле епохе свјетске историје. Сваки вијек има своју филозофију, којој он вјерује и зато се њом и задовољаје. Тако је и епикуризам био филозофска система, која је одговарала духу својег времена. То је био прави индивидуализам, који, као и стоичко учење, има прак-

Свјеснији људи, па били они богати или сиромаси, пазе и његују тешку жену најпажљивије, најозбиљније, устручавају је од свега, што би њој и њезином дјетету могло шкодити. Али их има велики број и таквијех, па не само сиромаса, него и богатијех сељака, па и варошана, који баш нијесу толико опрезни у чувању и његовању бређе жене. Неки то чине из неоправданог појимања и рђавијех предрасуда; неки из лакомства, тек да се што више рада сврши, и да новчано не плаћају замјенике бређој жени; а неки чак из уобичајености, као што постоји код многијех људи, села или нахија, особито у Зети, гдје ђетиња жена једнако иде на рад, и ако јој је „трбух до зуба.“ Рекао бих, да се отуда врло неповољне прилике стварају за дјецу, док су у мајчиној утроби, а и пошто се роде и одрасту, — али о томе на другом мјесту. Има и таквијех домачина, који се стиде од домаће чељади, ако почну своју „тешку“ жену чувати од рада, ако је почну сами измјењивати у понекијем радовима или тражити ту измјену од остале чељади у својој кући; па за то и сами их нагоне на рад, па могу ли, или то оставе чељади, да их она нагони, води са собом на рад. Муж све то гледа „крајем од ока,“ не чини се вјешт ничему, јер се боји, да се не замјери чељади у кући, а чељад су готова казати и селу: „чува жену, да не ради, па јој он измећари, или би хтио, да јој ми измећаримо.“

Не бих препоручио, да наше жене у бређем стању љенствују, да не раде ништа, да се одаду беспослицењу, сувишном сјеђењу и лежању; то не бих никоме препоручио, а особито нашијем Црногоркама, које су од давнијех давнина многе, па и јуначке, муке дијелиле са својијем мужевима; оне су своје мужеве пратиле у огањ и погибију; оне су им ране завијале и навикле се љутој муци; оне су многе ноћи пробдиле, као и њихови мужеви; оне су и на брацику отацбине ставале у ред бораца с дугом пушком и оштријем ножем, па и непријатељске главе одсијецале. За то не

бих рекао Црногорки, да се за вријеме трудноће са-
 свијем предаде мирноме животу, да се боји своје чеду,
 ако из куће изађе, ако лаки посао учини, који трбух
 и плод не гњечи, јер су и прве Црногорке радиле, па
 су нам „сиве соколе“ рађале, који су се не само са
 мушком храброшћу, него и мушком снагом могли
 мјерити са ким хоћете. Наше старе Црногорке нијесу
 баш тешке послове радиле за вријеме трудноће, али
 нијесу ни лежухајне (лијене, да не раде ништа) биле.
 Умјерени рад и кретање помаже лакшем порођају, док
 мирно почивање, нерад и дуго сјеђење носи исто тако
 тешке посљедице, као и убитачни рад. Онда је жена
 изложена тешком порођају, који је доста пута скопчан
 са опасношћу живота и жене и дјетета. Умјерени рад
 чини, те је порођај лакши, а и дијете много здравије,
 јер такав рад и жену здравијом чини, па, наравна
 ствар, и дијете мора здравије бити. Као што
 нерад и редовно почивање развјежи жену, те јој и нај-
 мања непогода шкодити може, тако се и дијете у ње-
 ној утроби развјежи, те њему и још мање непогода
 шкодити може. Дакле, нерад је тако исто убитачан,
 као и прећераност у раду, и обје врсте носе за собом
 рђаве посљедице. За то, према правилима хигијене и
 према нашијем приликама, препоручио бих, да наше
 бређе жене врше умјерени рад све до самог порођаја.
 У почетку затрудњелости тај рад могао би бити мало
 тежи, а последице до порођаја све лакши; а и пред са-
 мијем порођајем не смије се рад баталити, јер се радом
 порођај олакша. Но овдје требало би узети у обзир
 и склоп тјелесног организма, способност за рад и на-
 ученост на рад. Која је жена здравија, потпунијег
 састава, снажнија и једрија, она би могла и тежи рад
 вршити, него ли она, која је слабуњава, блиједа, сува
 и немоћна, јер је овој тешки рад сасвијем убитачан и
 чини је још немоћнијом, па и да није „самдруга.“ Она
 жена, која је научена на рад, може радити према на-
 учености и здрављу своје; али она, која није навик-
 нута радити, него само у кући лакше послове вршити,

не смије за вријеме трудноће никакав тежи рад радити; њој је доста радити лакше домаће послове у кући. Дакле, нека свакоја ради према својој моћи и навици, а то нека и домаћа чељад имају на уму, ако им је стало — а треба да им је стало, ако хришћанске љубави имају.

3. Његовање рођенчета и матере му послије порођаја.

При порођају се налазе код породиље не само кућне жене, него и повише њих из села. Ту вам је свекрва, јетрва, стрина и још која. Наше жене рађају у своме дому, а никако у роду; за то су тада код породиље само жене из дома, а никако из рода као мајка, сестра или снаха (братовљева жена). Жене, које су туна, са нестрпљењем очекивају порођај; чим се дијете роди, одмах се гледа, што је: мушко или женско. Ако је мушко, одмах почну весело ћеретати, шалити се, а ако је женско, ћуте и озбиљно говоре. Ако је дијете прворођенче, па ако је и женско, опет не овлада толики сумор са женама и укућанима. Овако је то друга, трећа или четврта дјевојка у кући „без забјеле од мушке главе“, онда са свијема овлада невољно расположење. У село се одмах разнесе глас, што је било, па, ако је мушко, на многијем мјестима се узимају муштулуци, а и пуца се из пушака ради весеља.

Послије самога порођаја једна жена узме дијете, окупуље га млаком водом, очисти, повије у већ наредној колијевци; а остале жене придржавају родилу, која је готово у несвијести, не би ли истурила плаценту (кошуљицу). Код некијех жена иде ово доста тешко, а неке је врло лако истуре. Која жена и лако роди и лако плаценту истури, рече се: родила је лако као кова. Да би жена кошуљицу лако истурила, даје јој се да пије растопљене свињске масти, која по казивању, и припомаже; неке жене опет за то вријеме држе родилу онако обнемоглу, и не дају јој лећи или сјести, бојећи се, да кошуљица не остане; а неке је легну

насатице, и тако је погрче, да јој се готово тичу кољена и уста. Дешава се, да неке жене теже истуре к шпулицу него ли роде, за то се жене око родиље узнемире, ако одмах и њу не избаци, јер знаду, да је то може и живота стати; и докле год родиља и њу не избаци, вије порођај по жељи свршен, а чим њу избаци, рече се: „добро је; рођење је срећно свршено, опасности нема“.

Пошто је рођење свршено, окупљу родиљу од паса на виже, па њен доњи трбух прилично утегну са поширокијем пасом или пешкиром и легну је на меку постељу обично при земљи или поду. Ово стежање бива ради тога, да не би остала трбуљата и да се материца не пошене на коју страну. За неколико дана родиља непрестано лежи на плећима, за то да материца остане на своме мјесту. Ако жена лежи на банду, може се и материца нагнути, па онда шљедују болови у њој и неправилна природа чишћења.

Пошто се родиља мало примири, даје јој се да једе масна јела, као пригана Ејаја и друго, и она мора по неколика пута заповијати, да хоће ли јој се или не хоће ли јој се, јер је на то свакоје са своје стране нагони: „заложити, каменуло, да ти се мало живот поврне; узми, небавице, да дух мало подоватиш.“

Ако је зимско доба, њој се намјести постеља поред огња, па се једнако налаже, да јој не буде зима. Наше жене свјесне су тога, да су тада порођајни органи у најозбиљнијем стању и да њајмања непогода, особито хладноћа, може врло зле пошљедице причинити. За то се родиља чува од зиме за цијело вријеме лежања, а лежање траје најмање недјељу дана, а код некијех и по више недјеља. За цијело ово вријеме породиља се држи доста чисто; особито се пази на чистоћу доњег дијела тијела. Постељне аљине су доста просте и нечисте, мало су примеке, али не онако чисте, као што би требало. Ово, можда, проистиче отуда, што се тада прљају аљине око породиље ушљед слузотока; а код њекијех и отуда, што не схваћају значај чистоће аљина

у оваквијем случајевима. Оваква нечистоћа може породити и теже болести, као што се и дешава на многијем мјестима. Па ни преобука родиље није најчистија; а ово бива негдје због сиромаштине, негдје због немарности, а негдје због неправилног појимања чистоће.

За цијело вријеме лежања старају се сва укућна чељад, да родиљи храна буде што боља; обично јој се даје најмаснија храна, као пригана јаја на сланини, маст или масло, меса врешкога или сухога, јухе и забијељена вина. Млијека јој се не даје, јер, говоре, да би мање хране за дијете имала; тако јој се не даје ни воде да пије за неколика дана, јер, веле, да би добила муку у трбуху. За пиће јој се даје беванде (забијељена вина), лимунаде или „шурупа.“ Наше жене веле: од вина и јухе придлази дојиљи млијеко. И у сиромашкој кући нађе се по мало вина за родиљу, а донесу га и жене, које на повојницу дођу.

Чим се је дијете родило, одмах се јави роду породиле. Тада мајка њезина, ако је има, спрема повојницу, да је шћери носи. Колијевку је несрала прије рођења, (ако јој је то прво дијете) или је сада повојницом носи. Мајка донесе својој шћери на повојницу приганица (пшенично тијесто, опригано у мале колачиће на уље, масло или маст), погачу, по једну или двије оке вина, каве и цукра (ако је из вароши), колијевку и цијеле аљинице за повијање дјетета (ако је то прво дијето); пршуту, кокошку или кокота, (ако је из вароши) разнога воћа и слаткарија. Дакле, мајка донесе читаво бреме својој шћери на повојницу. Ако родиља нема мајке, онда јој на повојницу дође снаха или стрина.

Сваћу (родиљину мајку) дочекају лијепо, ка' но ти жену с товаром понуда. Њој се највећма обрадује шћи, ка' но ти својој мајци, којој се искрено изјада за своје муке, а она је само жали, гледа и руком по челу глади. Она се код шћери бави по неколика дана; она је његује, као своје дијете, понуђа је, као да је

у својој кући, а и кћери је најмилије, да је мајка зануђа.

Осим мајке, на повојницу долазе све жене, које су родиле своје по својој или димаћинској крви; и свака донесе по сахан приганица, боцун вина, разнога воћа и другижех понуда. Дјевојке не иду на повојницу. Од свега, што дође на повојницу, даје се родилци, па ако ће и по мало, а вино се једино за њу прихрањује. Гдје нема вина, ту жене носе по литру ракије. Ракијом се родила не нуди, осим ако би јој самој на ум пало. Женама, које су повојницу донијеле, не врћу се тада повојнице; оне им се врћу, кад роде; и тада родила гледа да се не осрамоти, да мање не понесе, но јој је која донијела. Да се њихови домаћини не знам како омразе, родила неће за живу главу пропустити, а да повојницу не врати, чим која роди; ако је она не понесе, а оно је пошље. Срамота је, кад се повојница у своје вријеме не врати. Неке жене донесу уз повојницу по кошуљицу, абитић и малу капичицу за дијете; и ово гледа родила да јој врати првом приликом. Мајка на повојницу дође, чим се дијете роди, а а остале жене долазе после је 15 до 30 дана и више, пошто се родила придигне. Првог порођаја дође повојница највише, а послје мање.

Повојнице се доносе ради родилце; она их и прима; али од њих једу и остала чељад, па и саме оне жене, које су их донијеле, и сељани, који се туна десе.

Породила се и сама отима, да се што прије придигне, тешко јој је лежати поред огња, пошто осјети, да јој је мало полакше, јер се боји, да јој остала чељад замјерку не нађу. Дешава се, да због тако раног придизања страдају многе жене, особито младе невјесте послје првог дјетета, које рађању дјеце нијесу вичне, па наравно ни чувају послје порођаја. Но има и неразумнијех и несавјеснијех свекрва и осталијех укућана, који олако узимају рађање, па тако исто и придизање; за то такви и нагоне родилце, да се што прије придигну и да врше лакше послове. Ово је

узрок mnogom и честом оболијевању нашијех млађијех жена послѣ порођаја, јер су оне невичне, а старији им неискусни и несавјесни, па почну одмах радити и потеже послове, чим се иза порођаја придигну. Отуда се разне неприлике за родиље порађају.

Раније или позније придизање родиљино много зависи од њеног тјелесног склопа, година старости и навикнутости на рад. Ако се нађе по која жена у селу, да се брзо придигне иза порођаја, онда се и остале труде, да се што прије придигну, како не би прекорене биле; а често су и прекорене од домаће чељади. Тако раде само бездушњаци и несмотренаци, и њих ово скупо стане, јер њихове жене често пута одлеже по више недјеља, а дешава се, да их рано придизање и живота стане.

Увиђавнији људи и жене раде посве умјесно. Тамо се родиље хране најбољом храном; леже, док саме осјете бољитак, а и тада им кућна чељад не даду, да се дижу из постеле, но их још нагоне, да леже, бојећи се горега зла. Тамо она не ради никакав тежи рад за четрдест дана, само лакше послове кроз кућу. Тамо је, управо, бетно све, што се једним прихвати, док се у цркву уведе.

Како сиромашнијем тако и богатијем нашијем селанима могло би се нешто мало примјетити у погледу родиљине хране, и то са хигијенског гледишта њеног. И једни и други дају јој обилату масну храну, као свињско месо и приганију, а ређе месо фрешко, јуху, млијeko и рофитана јаја. Храна родиљина треба да је тако блага и питка, као и за грозничавце или друге сличне болеснике, јер је тада родиља у тако озбиљном стању, да врло лако може добити грозницу, огањ, запаљење или коју другу болест. У овоме наши селаци махом гријеше; они јој дају најмаснију храну. Ово они раде за то, што знаду, да родиља од тада храни двоје чељади: себе и дијете, па мисле, да јој таква храна и треба у почетку, да би своје здравље што прије поправила; а не знаду, да она може послѣ

порођаја и недјељу дана једноничити, и опет да има за дијете довољно хране. Благи Бог је то дивно уредио, на корист нашу, а на славу његову! Од премасне хране, још која је родила ије с вољом, надође толико хране у сисе, да је дијете није кадро испосати, па родиљу заболе сисе, набрекну јој, мора их измузати, а дешва се, и то не тако ријетко, да наступи запаљење, једна врло опасна болест, од које лако може сиса отпасти или се покварити. Запаљење у сисама долази највише од премного млијека у њима; за то је много практичније и умјесније родиљама давати лаку и питку храну, као јуху, месо фрешко, и то не одвећ дебело, рофитања јаја и млијеко, а никако сланину, маст и пригање.

Гледао сам мојијем очима, гдје укућани нагоне родиљу, да силом ије од некога јела, које су јој зготовили, а које она ни оком не може видјети, а камо ли од њега јести, и она, може ли, не може ли, мора по неколико пута валожити. Тако и остале болеснике нагоне, боједи се, Еда не скапљу од глади. Ово раде једино из добре наміјере, ије врло племените и оправдано жеље, али овамо оввијем болеснику не приносе никакве користи, но, може бити, више пута и штету. Ово је тешко доказати нашем народу.

Докле год жена доји дијете, пазе на њу сви укућани. До душе, чим се придигне, почиње радити, а послѣје 40 дана ради и теже послове. Од рада се не устеза ни сама, нити јој остала чељад чине облакшицу. Само ју пазе у погледу хране. Докле дијете „остави сису“ и почне јести од разнога јела, дотле се дојиљи попридаје, што је више могуће. Она једе с домаћом чељадом, али јој се не замијера, ако узме да ије и између оброка; њој се чини дио од свакојег „слатког залагаја.“ Она храни двојицу, због тога никоме у кући није жао, да за двојицу и ије, јер она кући њиви будућег члана и радника.

Чим се дијете роди, окупљу га и повију у топле аљине. Неке жене купљу га топлом, а неке хлад-

ном водом, ако је љето. Које дијете окупљу први пут топлом водом, купљу га и унапријед топлом, а које први пут хладном, купљу га и унапријед хладном водом. Доста је жена, које знаду, да дијете очврсне од назеба и разнијех болести, кад се пере хладном водом; а тако исто знаду, да иза топле воде може лако назепсти. Неке се жене боје од хладне воде, као од огња, мислећи, да ће им дијете прозукнути од зиме, за то своју дјецу свагда купљу топлом водом. Хладна вода је права благодат за здравље и дјеце и одраслијех, и требало би, да мајка своје дијете, само ако је здраво, свагда купље у хладној води, а никако у топлој, само у вријеме какве болести. До душе, купање у хладној води није пробитачно за слабуњаву дјецу, за то њих треба купати у топлој води, али у умјерено топлој, а не час у врућој, а час у студеној. Нашој жени је топломјер рука; она прстима обиде воду, је ли доста топла; но ово није практично, јер прсти не могу свагда правилно показати, пошто нијесу свагда једнако топли; најбољи је топломјер голи лат; он нас никад неће преварити.

Мајка не задоји своје дијете, ~~нема то учини~~ некоја жена из села, која доји. Ту се обично гледа, да млијeko ове дојиље не буде старо, јер жене знаду, да је старо млијeko гушће и масније, те може желуцу новорођенчета наудити. За то се тражи жена, која је скоро родила; а ако нема ње, онда се зове и она, која је подавно родила. Мајка не доји дијете за 1 или 1½ дан. Зна се, да је прво мајчино млијeko последије порођаја нездраво, као оно прва ракија, која из котла ракијског проточи. За ово вријеме је родиља чешће пута на муке од сиса, или како наше жене веле, „од прси“, јер у њих надође храна. Она сисе тада измуза, да отиде прво млијeko, а измуза их, као и сису у брава. Ако је сиса чипа, т. ј. тврда, те се измусти не може, а у толико навре млијeko, да родиља осјети муку онда се дешава, да која својта родиљина или која друга

жена испосе устима млијека из њенијех сиса, само да јој бол олакша.

Сјутрадан почне и родиља дојити. Разумије се, да је она још немоћна, те не може колијевку с дјететом подићи, да подоји дијете, него јој помажу жене. Бива код некијех жена, да им дијете не може брадавицу од сисе извући, и оно је тада гладно код пуне мајчине сисе. Такве се муче свакијех мука, да брадавицу извуку и дужу је учине. Неке ју повежују концем, а неке ју искубу, па је у уски грлин мале боце утисну, да'ко би се продужила. Често овакве жене страдају, докле год им дијете објача, те може уснама брадавицу извући. Ово је пошљедица оне врло рђаве мане код нашијех дјевојака, што „бустином“ стежу прси и сисе, па брадавица не може слободно расти, него остане унутра у сиси — али о томе на своме мјесту.

Мајка дијете доји често, готово сваки пут, кад се пробуди, особито с почетка за неколико недјеља, бојећи се, да дијете од глади не умре, пошто се није кадро изједном наповати. По ноћи она лежи уза своју колијевку, вази, кад се дијете заплаче, да му „дадне сису“, па га онда шика, докле га успава. Ако мајка тврдо заспи, а плакање дјетета чује ко од остале чељади, онда је зову и пробуде је. Неке мајке навикну своје дијете на умјерено и одређено посање; оне од прилике знаду, кад је дијете гладно, а кад није, па и ако плаче, па се према томе и управљају. То послвије пријеђе у навикну, те се дијете сваки час не буди. Неке мајке дају сису дјетету, кад год се пробуди, па било гладно или не било; за то се такве морају по пет шест и више пута дићи по ноћи, да му дадну сису и да га ушкају. Ово већином проистиче из бојазни и љубави према дјетету, а и из незнања. Одмах треба дијете навикавати на рад и умјереност; то је пробитачније и за дијете и за мајку: мајка се не мора сваки час будити и дизати, а дијете се никад препосати неће, неће се навикнути, да много посе, да много плаче, него ће више спати и мировати.

Док је дијете лудо, не носи се никако на рукама, јер се може превити, преломити или пресукати. За то вријеме оно је само у толико на рукама, у колико се превије, а иначе је свагда повијено у колијевци. С почетка за неколико недјеља купљу дијете по два три пута дневно. Тада се највећма пази на чистоћу дјетиње коже и аљина, као да знаду, да је онда испаравање тијела највеће. Купање дјетета врши мајка, ако може, а ако не може, онда свекрва, заова или јетрва, само н' слупкиња, него обично своје чељаде; то проистиче отуда, што је дијете тада њежно, нејако, лудо и витко, као прутих, па му се неудеснијем држањем може нашкодити. Ако је мајка здрава, она не да никоме, да га купље или да пере његове прљаве аљинице, јер јој се срамота чини, да ко други пере нечистоћу испод њезина дјетета. До душе, не отимају се о томе ни остале жене у кући; није им толико пријатно, да туђи гад перу, а још мање ако родиља то од њих захтијева; само свекрва, баба онога дјетета, готова је у поноћи устати и све могуће учинити за дијете, своје унуче, и за снаху своју. Срећна је млада жена, која има свекрву добру, јер она јој много и много помаже при подизању и њивљењу дјеце; она држи и носи дјецу свога сина, она их грли и љуби, она их чува и пази, она их њиви и његује и многа тешка труда око њих поднесе. Многијема је за овај рад захваљено од сина и снахе, а многијема није, али оне опет трпељиво раде свој свети позив, знајући, да ће им бити од Бога признато.

4. Његовање дјеце док проходају.

Добро је познато нашем народу, да дијете може врло лако постати будући тјелесни, па и душевни, богаљ, ако из малена напане на њега која тежа болест. Склоп дјетињег организма тако је осјетљив, да и мале непогоде рђави пошљедак за њега имају. Наш народ свјесан је тога, али опет гријешу у истоме правцу. Главни узроци гријешења проистичу за неке ствари

из неповољнијех околности, у којијема се народ налази, а за неке опет и из невнања или неправилног појимања. За јако обољело дијете рећи ће се: „Никад у њему чојка;“ а то ће рећи: никад неће бити потпуно здрав, да може, као човјек и члан друштва, вршити човјечанску дужност.

Први услови дјечјег здравља, како док прохода, тако и пошто прохода, јесу *храна, чистоћа, одијело и држање*. Храна је доста проста. Док дијете „посе,“ остала храна сматра се за споредну. Тада му се даје млијека крављега, овчега или козјега, цијелога или забијељенога; па онда разнога јестива, од којег кућна чељад ију. Много пута мајка сједи за трпезом и држи дијете на скуту; па дијете, као дијете, заријева и пружаје руку пут јела. Оно тако окуси од сваке врсте јела, као: од јухе, меса, ориза, сира, хљеба, кафе, вина и др. Ту грдну и шкодљиву ману имају многи родитељи, што дају дјеци од свега онога, што они ију и пију, само ако дјецу то затражују, пружајући шачице или леленући. Виђао сам не једном, гдје отац или мајка даје дјетету небијељена вина, ракије, црне јаке кафе и другијех жестокијех отрови, као папренога или љутога јела. Они, који то чине, одиста мисле, да таква пића и јела не шкоде дјеци. То сам чешће пута гледао и на мој приговор добијао одговор: „нема суда, који свако пиће не може спримити.“ Чудна ми посла!

Дијете се одма навикне на ово или оно, па чим види оца или мајку, да пије каву, тражи и оно, да му се дадне; ако му се не дадне, оно плаче, докле га год задовоље. Овоме није криво дијете; криви су родитељи, који га томе науче. Гледао сам, гдје се родитељи радују, просто им нешто мило, кад дијете пружаје ручице за кавом. И гле, дивнога чуда! виђао сам, да дијете грку, нимало не зацукрену, каву пије као с медом. Ето, шта чини навика. Ове мане се збивају нагло свуда по сељачкијем кућама, које држе каву, а мало их је, које ју не држе и пију; и обично

сам свуда, гдје сам то виђао, изобличавао ту грдну ману, доказивао рђаве њене пошљедице, говорећи: „дајте ви дјеци, да нијесу гладна, боса, гола, жедна и обрљана, са нека кава, вино и ракија.“ На ово је обични одговор био: „нама се чини греота, ако не дамо дјеци од свега онога, што ми трошимо.“ Дакле, сваки приговор је узалудан, и та мана једнако постоји и као да све већи мах узима; и мислим, да ће све дотле у навик у прелазити, докле буде код нас кава овако јефтина. За то не би згорега било, да се повиси царина на каву, да 'ко би се ове отрови што мање употрлбљавало у нашијем сељачкијем домовима.

Ова мана не би толико била убитачна по здравље дјеце, кад би кава била толико забијелена водом, да се познаје мало од каве. Али ријетко ко тако чини. Неки родитељи они фундаћ (талог) са дно ибрика саспу и дјеци дају; неки оставе по мало каве у дну ћикаре, па дају дјеци; неки им задробе хљеба у каву; а има и таквијех шупљоглавица, које дјетету од пола године ожичицом засрвују каву. Колико сам пута говорио, да љекари и нама одраслијема забрањују каву; али узалуд, из главе нашег простог сељака то је немогуће изврћети.

Дијете, док прохода, обично и посе; али ни за то вријеме није му мајчино млијеко искључива храна. Као што споменусмо, оно се уз мајчину сису приви-кава другоме јелу; оно готово вазда носи у рукама по један комадић хљеба, те га гризе. Послије мајчиног млијека понајглавнија је храна млијеко, које му се даје варено с оризом, или се онако пије, или се ије са шеничнијем скробом. При давању млијека врло лудој дјеци не пази се толико на густину његову. Доста сам ријетко виђао, да мајка даје дјетету забијелено млијеко, или да га довољно забијели, ако је дијете по све лудо. И о овоме сам говорио некијем мајкама, да цијело млијеко није пробитачно нејакој дјеци, и да им га треба с водом давати, најприје са пола воде, а послије све са по мање; но у овоме се оне не даду оку-

сити, оне не пристају, да се млијеко за дјецу смије упола или више забијелити.

Ако се лудом дјетету почне давати млијеко, у оскудици мајчиног млијека, као што се то често пута дешава, онда се оно мало побоље бијели, али не у оноликој мјери, колико правила хигијене захтјевају. Осим млијека вари се за такву дјецу „гриз“ у води, па се мало зацукри; а пошто мало одрасту, гриз се вари с млијеком. Неке мајке стуку или самељу ориз, па га vare у млијеку или води; ако га vare у води, онда га осмоче са слаткијем уљем, маслом, свињском машћу или га зацукре. Некоје мајке, и то понајвише невјеште и младе, науче дјецу на једну храну, те су послије од њих на сто јада; никад их на другу храну не могу научити. А многе им опет дају мијешану храну, велећи: „нека се ђететом уче на сваку храну,“ или: „ту нема млина, који не може свако жито мљети.“

Код богатијех нашијех сељака богата је и храна за дјецу, а код сиромашнијех и храна је сиромашна. Чешће пута мајка је принуђена дати дјетету убрусак хљеба мјесто млијека, гриза и ориза; и дијете се мало по мало научи на хљеб, као и на другу храну, па га задовољно гризе; а тако се навикне и на друго мршаво јело, као на качамак, печене или варене кртоле. Виђао сам, да су дјеца некијех сиромаша тако једра, румена и здрава, да им се с правом завидјети може; а су чим се хране? све са простом храном. За такву дјецу рече свијет: „Бог их држи,“ а овамо не зна, да њих и храна држи; не зна, да премасна храна није нимало пробитачна за нејаку дјецу. Тако сам опет гледао, и то на многијем мјестима, да су дјеца у богатијем кућама слаба, сувоњава и блиједа, „као попивена;“ а су чим се хране? све са најмаснијим јелима. За такву дјецу рече свијет: „Божја воља; не хоће им се; ђа ето имају под носом свега и свачеса;“ а овамо не зна, да премасна јела јако шкоде органима за варење, па и цијелом организму. Чуда! У богатога дјеца слаба и кржљава, а у сиромаша једра, здрава и разви-

јена. Бог се је постарао, да се и сиромах задовољава у свом оскудном стању.

Некоја дјеца постану веома гулозна (прождрљива) и лакома, а на то их навикну саме мајке, дајући им свагда да ринтају више но могу. Сувише, неке мајке дају дјецу разнијех слаткарија, што купе на пазару, као цукра. Због овијех слаткиша многа дјеца прије времена изгубе прве зубе, те још у младости постану шкрбозуба. Нека дјеца од неуредног и префераног јела добију велики трбух, окуљате, поремете органе варења и добију разне болести. Ово је пошљедица преиједања, ксјему су мајке први и најглавнији кривац, јер има и таквијех, које силом нуде дијете да једе и уријевају у њега више но може. Ово је опасно по здравље, и велики трбух и обољели органи варења код дјеце ничим се тако опоравити не могу, као уреднијем и умјеренијем храћењем.

На чистоћу дјеце не обраћа се озбиљна пажња. Чистоћа се сматра као споредни фактор здравља; многи за примјер покажу овога или онога обрљова, који стоји тако здрав, да би њим *Grand Drabio*, и то им је доказ, како на здравље чистоћа моћно не утиче. Код великог дијела сељака чистоћа се не сматра као услов тјелесне љепоте и допадљивости, као знак естетичког чувства, чистоће и уредног држања. По мњењу многијех чистоћа не утиче на здравље; она нити чини дијете здравијим ни снажнијим, нити нечистоћа опет слабијим или кржљавијим. Само се зна, да нечистоћа може отворену рану отровати, покварити, повлиједити и тежи бол допринијети. За то се такве ране перу чистом млаком водом, трљају и превијају чистијем прстима и што пажљивије чувају од сваке нечистоће.

Дјеца већином иду обрљана, неумивена, неочешљана, забрчкана лица, слинава и каљава. Мнскијема се због нечешљања залегу упи у коси, а некијема се и струп отвори, те су мајке на сто јада, докле га излијече. Док је дјетету струп на глави,

лијече га час овијем, час онијем, и перу га доста ријетко, мислећи, па и тврдећи: да ће се струп растратати, ако се често пере, особито ако се цијела глава кваси. С тога се глава и струп у неке дјече тако запусту, да му се закори и до очију спусти, па се онда ту залегу уши и сваки гад. Неке мајке веле, да се струп не смије затворити, јер би дјетету „пануо огањ на дроб“, за то га и не лијече, но га пуште, да се временом сâм лијечи. Отуда многој дјечи траје струп по једну и више година, а деси се, да се претвори у шогу.

Многа се дјеца од јутра до вечера баве у истијем хаљиницама, које преко дан опогане. Неке мајке опогањене аљинице проперу на дјетету, па се на њему и суше; а неке их и не перу, те такве аљинице заударāju. Хаљинице на дјечи не могу се довољно опрати, дакле, не може се довољно ни онај заудар уклонити, него смрде и аљинице и само дијете — гадно га је прихватити, а камо ли загрлити или пољубити. Сувише, тако мора дијете озепои, кад се на њему аљине осуше, па врло лако може се побољети или тако ослабити, да за навијек остане слабуњавао.

На чистоћу аљиница, у којијема се дијете повија, обраћа се мало већа пажња, али не у оноликој мјери, колико прописи здравља изискују. Главније аљинице за повијање јесу: пелене вунене, мале и велике, сламничица, мале крпе, ленцуни и покривач. Колијевка је коритаста; то корито попуња сламничица, а то је сакетић, напуњен ржаном сламом, шужбином или пљевом (шеничном сламом). Она је дугачка према дужини корита колијевке. Поврху ње метне се велика вунена пелена, ако је зимско доба, па ленцун (чаршав), а сврх њега крпа од вуне или постава. Ова крпа је доста мала, а хвата дјетету од паса до кољена; она се служи за купљење нечисти. Сврх овакве простирке положи се дијете. Дијете се обично повија голо, а неке мајке повијају га у кошуљици, само стражњи њен дио заврну уз плећи, да се не би опоганио, но да би

дијете у њој остало, пошто се дигне. Пошто се дијете легне, опруже му се низ тијело обје ручице, па се с обје стране преко њега превије ленцун, а поврх ленцуна она вунена пелена. Са стране од колијевке утврђен је повој; то је дугачки уски пас, који се преко дјетета око колијевке обвија, те се дијете утегне од грла до врха ногу. Утезање ово служи, да се дијете не би развило и руке извадило,

Колијевка је дугачка од 0.70 до 0.95 метра, а широка до 0.30 м. Један њен крај шири је, а то је онај пут главе; а тај крај је и узвишенији мало. Висина колијевке износи до 0.35 м. Она се ослања на двије широке ноге, којијема је постоље полукружно, како би се могла колијевка шикати, њихати. На некијем колијевкама ужи дио продужен је за 0.20 м., да би се на тој штитици ослањале ноге дјетету, пошто одрасте. На ширем крају налази се уска, танка, полукружна штитица, која је својом испупченом страном окренута горе, а због облуке. На објема странама ужег дијела колијевке налазе се дрвена јабука, а служе, да се за њих повојем свезају да се за њих колијевка руком прихвати. На врху облука привезана је једна узица, која се, пошто се дијете повије, другијем крајем свеже за повој, од прилике, на кољенима дјетета, или се закучи за јабуке с обје стране ногу. Облук се дјетету извија изнад главе у виду неба, а служи, да дјетету, пошто се повије, остане више главе повише слободна простора, дакле, што више чиста ваздуха; а она узица служи, да покривач не падне на дијете.

Пошто се дијете повије, онда се покрије; ако је зима, покрије се јорганчићем или дебелијем вуненијем покривачем, а ако је љето, онда каквијем танкијем ленцуном. Покривач, па био дебели или танки, покрије дијете озго, са страна, с ногу, па и с главе; притрпа се тако, да нема одушке ни с које стране. Једина му је вентилација пробојност покривача и која помања одушка около, коју покривач није ухватио. До душе,

дијете не троши много ваздуха; и према малој потрошњи оволика вентилација довољна би била. Но дијете се у великој мјери испарава, у много већој мјери, него ли одрасло чељаде; за то онај заптивени простор убрзо постане пун покварена ваздуха, нешто од дисања, а још више од испаравања. Сувише, ако су још аљинице нечисте, онда по готову тај смрад постане несносан и за дијете и за свакога, ко се примакне близу. Од тога многа дјеца немирно спавају, оболе и пате од развијех болести. Ја сам више но једном сопственијем носом осјетио онај гадни смрад, који се одмах осјети, чим се покривач подигне. Увјерен сам, да дијете то не осјећа у спавању или у будноћи, јер његови нерви мириса ступе и навикну се, а нијесу ни развијени потпуно, да могу осјећати; но то осјећају плућа и остали организам њихов, осјећа његово здравље. Малом дјетету најпотребнији је чисти ваздух, а тога се дједи код нашијех сељака доста мало даје, док им је колџевка постеља.

Гледано сам, САР и Гледам Брло често, гдје мајка повије дијете у сасвијем ~~својој~~ аљини, а кад га дигне, обуче га у лаке и танке аљине и тако га изложи навезу, говорећи: „нека се чврсти“. Добро је, да се дијете чврсти из малена, само га није потребно толико утопљавати у колијевци, јер оно мора прозепсти, кад се на један пут изложи пријекој промјени топлоте. Отуда наголо сва малена дјечица преко цијеле зиме слине из носова, кашљу и прозебају, и добијају тробољу и друге болести, које отуда долазе.

Не бих препоручио мајкама, да овако у колијевци утопљавају дјецу. Кољевчана дјеца врло су њежна, те им и најмања промјена шкоди; за то треба да је у складу утопљавање у колијевци са обичном ношњом, кад дјеца нијесу повијена. Особито бих препоручио, да се дјеца не заутивају онако покривачем, јер се тијем голема штета здрављу дјетета наноси. Мислим, да би требало прилично дјецу утоплити до близу грла, нешто преј да буде лако покривено, а глава нимало.

На тај начин горњи покривач не би био потребан. тијем би се дјеца навикла на умјерено утопљавање, и прозвштине не би биле онако честе. Но онда би требало, према годишњем добу и хладноћи, утопљавати дијете са дебљијем или тањијем покривачем. Најдебљи, најдурећнији и најздравији покривачи јесу вуњени, и они би се стављали на дијете одмах поврх повоја. Дијете би свагда имало чиста ваздуха, навикло би се на хладноћу, не би лако прозебло, нити би му слине из носа висиле, јер његови нерви мириса не би нагло прелазили из топлоте на хладноћу. Ако би ко хтио поврх дјетета метнути јорганчић или који други покривач, не би требало дијете покрити са сваке стране; по мојем мњењу, довољно би било, а и за здравље повољно, да отвор колијевке изнад главе до облука остане слободан, отворен, како би тудијен улазио чисти а излазио покварен ваздух. И опет на тај начин не би дјеца била изложена назебу, јер би глава слободна била отворена и приступачна чистом и слободном ваздуху.

Ја сам у начелу противан и родоме утезању дјетета повјем. Дијете је од грла до врха ногу стегнуто и притегнуто; не може никуд мрднути, ни махати руком или ногом; оно је као при штици привезано. Овако повезивање ради се са том цијељу: да дијете право расте, да буде правијех ногу, и да се не буди, махајући рукама или ногама. Неке мајке тако обмотају и утегну ноге дјетету, да би човјек рекао, е је то једна нога. Заиста су Црногорцима ноге праве, а тако и цио струк тијела. Но ја то не бих приписао оваквом повијању, јер су ноге праве и онијема, који се никако не повијају; него је то природни богодани закон, по којему се човјек правилно развија, ако му на пут не стају какве препреке.

Препоручио бих мајкама, да већма пазе на чистоћу своје дјеце. И ако оне чистоћу сматрају као споредни фактор здравља, али опет нечистоћа је узрок многијема болестима дјеце. Непобитни је факт, да већма страдају

од струпа, краста и свраба она дјеца, која се нечисто држе, него ли она, која се чисто држе; а струп, красте и свраб не излазе по тијелу од здравља, него од поремећеног излучавања коже, дакле од нечистоће. отуда ове болести и јесу пошљедица нечистоће и болестне коже.

Као што прије рекосмо, многе мајке у лаке аљине обукују дјецу своју, па и ако је вријеме прикладно, а овамо их у колијевци што већма утопљавају. Те аљинице јесу: кошуљица, абитић, гаћице, рашица, пеленица, чарапе, шарене превљице и капица. Љети су дјеца обучена у сасвијем лаке аљине: у кошуљицу или абитић, или у обоје. Капа се ријетко меће на главу, а она је од памука, доста је топла и скројена према дјетињој глави. Многа се дјеца ријетко обувају; некоја немају шта, а некоја, и ако имају, више су без ње. Зими су аљине мало топлије; абитић је дебљи, јакета је памучна, чарапе су вунене, а поврху свега умота се у вунену пелену.

Све ове аљине нијесу најчистије. Многе мајке ријетко перу дјечије абитиће. Некоје због инокоштине, некоје због нетомилства (мртвила), а некоје због непојимања чистоће. Многа дјеца се и зими ријетко обувају; родитељи и опет веле: „нека очврсну,“ а овамо их у колијевци утрпају што боље. Само неки дио нашијех мајака пази на чистоћу тијела и аљина своје дјеце. То су оне мајке, што су мало разабраније, ближе вароши, у вароши биле, или се родиле или удале у отмијену сељачку кућу. Оне пазе не само на чистоћу своје дјеце, него и на чистоћу куће и својих укућана. Оне то чине из чистог појимања значаја чистоће; њима нечистоћа смрди; оне се гаде на смрад, гад, на нечисту дјецу и уопће на све, што је нечисто и смрдљиво.

Док је дијете врло лудо, оно се никако не обукује; послѣје два мјесеца обукује му се кошуљица, а послѣје четири мјесеца и више почиње му се обуковати и абитић, капица, чарапице и рашица. Док је дијете лудо, обично се замота у пелену, па се тако

држи, а пошто одрасте, ако је хладно, опет се поврх свију аљиница замота подебелом пеленом. Неке мајке повезују око дјетета пелену, која му до тијела стоји; она се брља од нечистоће, а остале аљинице стоје чисте. Ово је практично; само је нездравно, што неке на дјецу држе мокре и нечисте пелене.

Док је дијете одвећ лудо, оно се никако не држи на рукама; тада готово све лежи, само се за вријеме преврћања омота пеленом и придржи се за час; а држи се уза себе удубак, а никако преврћено преко руке.

За првијех пет шест мјесеци не носе се дјеца на рукама подуже, јер им се може врло лако нашкодити. А ако се носе, носе се удубачке (усправно) и за кратко вријеме, или положено, лежећи на трбуху или плећима. Послије тога времена, а неке и прије, почињу дјецу носити на једној руци. Тада дијете мора сједалима сјести на лакат своје мајке или жене која га носи.

При оваквој ношњи неке мајке веома гријеше, јер дијете све на једној руци носе, па се оно свагда повија тијелом на једну страну, те врло лако може остати настрано (криве кичме). Наше мајке за ово слабо знају, и опет случајеви криве кичме врло су ријетки. Но ово сјеђење на лакту причињава теже болести код дјеце; многој се од њих због тога искриви, т. ј. заврне унутра врх од тртице, па послије дијете вене, тухира и пролијева. Неке жене од овога лијече дјецу на овај начин: врх од прста намаже се слаткијем уљем, па се ућера у дебело цријево, вакучи за тртицу и исправи. Ово је лијечење, колико сам могао схватити, врло пробитачно за дјецу.

Од назеба и премногог сакања с дјететом, од неумјереног држања и неудесног узглавља у колијевци спада дјецу врат, вратна кост и језичак. Врат спане, кад са стране крајници натекну; вратна кост — кад двије кошчице искоче унутра у уста, те боле и сме-тају јести; а језичак — кад му се врх подвије. Све

ове дјечије болести лијече наши домаћи љекари, жене или људи; а то обично чине кажипрстом од десне руке; њим видар или видарица упре ондје, гдје боли, али упре добро, и то два три пута, докле крв удари. И данас се добро сјећам „дизања врата;“ то веома забрли, али набрзо облакша. Неки подижу јевичак дршком кафене ожице; неки врат дижу овако: повежу фацулетом испод грла, па за два краја тегну навише, докле киле у грлу пукну. Сви ови начини лијечења народног, колико сам схватио и искусио на себи, језу пробитачни; па и за луду дјецу није у опасни, и ако их теорија докторска не препоручује. Доста је случајева, гдје је више помагао прст једне прсте видарице него ли докторска вјештина.*)

Осим овијех болести, многа дјеца, због неуредног држања на рукама, пате још од једне доста тешке болести; а та је болест, кад спаду вратне, т. ј. кључне кости; а оне спадну онда, кад се припоје уз тијело, да се прстима не могу закучити. Тада дијете не може слатко посати, не може сису стиснути, а често и бљује. Дијете је наши домаћи мезизи овако: положи се дијете на плећи, па се трља у обје стране врата, испод грла и по раменима; руке му се истежу из рамена, а кључне кости подхваћају прстима и скубу, т. ј. одбијају од грла; последице се унакрет састављају лактови рука с кољенима. Затијем се привије топла каша испод грла, као да ублажи и умелеми болесно мјесто. И ово је лијечење за дјецу пробитачно.

Док је дијете лудо, оно већи дио дана спава; будно је у толико, у колико посе, у колико се превије, окушље и мало придржи. Наше мајке не пазе толико на одређено вријеме спавања; разне домаће несташнице, инокопшина и околности приморавају их, да их повију

*) Моја мајка и данас лијечи од тијех болести, и свако се на њен успјех хвали. Она је и моје грло опробала неколике десетине пута, а тако и грла остале своје дјеце, па никад нам није позлило, него, напротив, свагда нам је иза „њена прста“ лакше било.

онда, кад је њима потреба поћи за овијем или онијем псллом; оне много пута немају времена, да чекају, док им дијете на сиси закуња, него га повију, па му се дријемало или не. Дијете, које се прије вакта повије, не може одмах заспати, но плаче, врштити, дере се и копрца, и никако не хоће да се умири. Кад дијете тако плаче, мајка му „дадне сису“ или га напита, па га онда шика. При шикању љуља се сва колијевка час десно час лијево, а тако и дијете у њој, особито глава његова, која ничим није повезана; она се, као и колијевка, љуља час тамо час овамо, док се дјетету „заврти свијест“ и заспи. Докле год дијете заспи, догле и шикање траје; а тада се остави на миру. За вријеме шикања многе мајке пјевају дјеци разне пјесмице, да их прије успавају.

Ово шикање врши се редовно од рођења дјетета, па док се колијевке опрости. По мојем мњењу, оно је доста убитачно за дјецу, особито може нашкодити здрављу, јер се мозак и ум са онијем колендрцањем онесвјешћује и успављава. Да послје дугог шикања не долази природни сан, види се по томе, што се гдјекада дијете никад не може успавати, а ако се и успава, тај сан врло кратко траје, траје само за толико, докле му се ум освијести. Гледао сам по гдјекоју мајку, да једнако шика, колико игдје може, а дијете се једнако криви; нити престаје шикање ни кривљавина; сувише, мајка се на њега љуги, куне га, а гдјекада га и заљупти по образу, и то баш онако привезана. То је грехота! Није томе криво дијете; крива је неразумна мајка, која би шћела, да јој дијете силом заспи, кад му се нехоће.

Противу овога залуду се говори; ја сам говорио и опомињао многе мајке, па и оне, од којијех сам властан, али за фајдну. Тај обичај је узео велики мах, и све се у већој, а нема куд у већој, мјери употребљава. Не би требало дјецу с почетка навикнути на оваку грдну навикну; а пошто се већ навикну, онда не хоће без шикања заспати; то им је послије као пјесма,

и ако по здравље убитачна. Јаду се чудим, што нам ова мана не даје много и много умнијех богаља!

Пошто се дијете стане опирати на ноге, онда га мајка попрдржава, да дупке стоји; ослања га на свој скут, кољена или на земљу; а кад буде јаторније, те може подуже стајати, онда се држи међу кољенима, или се метне у витао, да се само држи, а мајка у толико други посао ради. Уз ово се дијете учи, да се вуче потрбушке, да се, идући, држи за какву ствар, као за одар, столице, клупу и др. док се почне само отимати, без држања да по неколика пута крочи. Млађа дјеца воде дијете, држећи га за ручице, а оно краче и учи се одити. Мајка га држи, да дуби; она га измакне крок два, па га к себи зове, да докרוци самс. Све су то начини, којијема се дјеца уче да проходају. Некоја дјеца проходају брже, а некоја спорије, но, узевши у суму, црногорска дјеца проходају свршетком прве или почетком друге године.

Неке мајке носе дјецу у колијевци на рад; то чине само у веома ретким случајима, које немају код кога дјецу дома оставити. Горанци и Црногорци свуда на рад носе дјецу у колијевци, па и код нас, где се кога и дома оставити. Тамо дијете, остављено на крају баштине, плаче, дере се и криви. Не знам, да ли је ово узрок, тек само знам, да су код нас најкржљавији људи у Зети, и да тамо има више ромијех, него ли у свој Црној Гори; а тамо је опет ромијех жена двојном више, него ли ромијех људи. Поуздано вјерујем и тврдим, да овоме мора бити узрок неуредно и неумјесно држање дјеце, особито дјевојчица, на које се много мања пажња обраћа. Тамо је с реда ромијех жена; а има их и таквијех које су у обје ноге роме. Требало би, да наша влада пронађе узрок овоме и да стане на пут даљем натраживању ромијех.

Држање мале дјеце, док проходају, није баш најбоље; овоме је ипонајвише узрок инокостина, сиромаштина и многи доста оправдани разлози. Наше мајке, уопште, умјеле би држати дјецу, ако не баш

правилно по прописима хигијене и дијететике, а оно ни баш неправилно, нити би се веома косило са здравственијем захтјевима. Околности приморавају мајку, да дијете остави на поду, земљи, међу дјецом, код јетре или комшинице; а ту дијете нема већ оног уредног држања, као што га има од своје мајке.

Више пута мајка остави дијете, да се по поду ваља, да само сједи и да се су чимгод заговара, а она штогод „у руке“ ради, или по кући који посао свиђа. Чешће пута се дијете код мајке дере, а она га нема кад прихватити; па се догађа, да га од иједа ижљуска, за то што плаче, а тада дијете још већма врисне у још већи плач. Гдје-која мајка га тако и у колијевци ижљуска, кад не хоће да заспи.

Веома гријеше наше жене, што саму дјецу остављају близу огња, или код луде дјеце, а опет код огња, јер дијете, и ако нејако, може дошевељати до огња, па изгорјети, или за навијек остати сакато, хазно или чуручно. Оваквијех примјера има на више мјеста. Тако је исто неумјесно остављати дјецу на опаснијем мјестима, одакле могу панути, па се убити на-мртво или се осакатити. Свака мајка чека на то пази и од тога своју дјецу чува и устручава. Неумјесно је, што многе мајке, па и остала чељад, дају деци у руке разне шиљасте ствари, да се њима забављају; а овамо не знаду, да се дијете може убости и самоме себи или другоме око извадити.

Рђаве пошљедице за тјелесни организам дјеце и будући њихов живот може имати ношење дјеце, кад их мало већа дјеца носе. Готово се свуда уобичајило, да мало већа дјеца носе малу и нејаку дјецу; а отуда се, по мом вјеровању, догађају разне болести код дјеце: спадне им врат, вратна кост, језичак, или што друго у грлу, боле их рамена од скубења за ручице, падну, сломе се, или им се што друго догоди. За то би мајке најпаветније учиниле, да дјецу што мање ослањају на пажњу и чување мало веће дјеце, која и

сама би требала да су подвргнута пажњи старијих. Једино то би могле вршити одраслије дјевојчаце, али по упуству мајчином, и то дјевојчице, које су своје дјетету, јер њих боли све оно, што и дијете; оне га већма пазе и чувају; оне га неће само оставити, да падне или се убије; оне га не скубу за ручице, кад га воде или уче водити; оне га неће при ношењу пресукати; оне га чувају као брата или сестру, која ће им послје бити захвална на братском труду и раду.

5. Његовање дјеце док почну школу посјећавати.

У народу се говори: „Да је сваку животињу тешко њивити као дијете, не би их нико држао.“ И заиста, дјецу је тешко подњивити, особито сиромасима, којијема су стотине работа и ствари пријеке за живот и опстанак. Но главна тешкоћа код подизања дјеце у Црној Гори траје, у главном, од њихова рођења, па докле се опру на ноге, да могу сама ићи, трчкарати и са другом се дјецом бавити и играти. До душе, тешкоћа подизања дјеце не престаје ту, нити се тада дјеца оставе у наручју милости и немилости природе, као што брав остави своје младунче, пошто престане посати и пошто мало одрасте, него је и у будуће то старање исто тешко; није лако, али ни тешко снаго, као док се дјеца опру на ноге.

Што се тиче хране, која се дјецу до седме и девете године даје, па и за дуже, она је простија, него ли храна мале дјечице. Ту се већ не пазе, да се дијете редовно пига из мајчине руке; дадне му се комадић хљеба, па гризе између obroка, који бивају кад и остале чољади. Дијете, кад је гладно, једе и „суха леба“ као да му је замеђено. С хљебом му се дадне мрвица сира или другога смока; но дијете, као дијете — зар оно умије смочити — најприје изије оно слађе, па онда и оно друго. При obroку, ручку или вечери, мала дјеца од двије, три и четири године ију насамо, а ређе с чељади. Њима се дадне у засебном суду, ваганчићу, саханчићу или пљату; ту им се успе млијека, чорбе,

зеља или што је Бог дао, те сама ију. Ту често пута и до свађе дође: побију се преко вагана ожицама због јела.

Познато је, да дијете често гладни, а наш народ мисли, да је дјетету наздравије јести по мало а често. Па тако и бива. Ријетко бисте видјели дијете до четврте године и више без комада хљеба у рукама, кртоле печене или варене, сира и др. смока. Које дијете добро и слатко ије, оно брзо и напредује и расте, да одмијени старије у кући. За то се дјетету одмах, чим се дигне, понуди, да ије; а тако му се и преко дана даје, колико год пута заиште. По нашијем сточнијем мјестима, гдје доста млијека има, дјеца сркају час варенике, час кисјелога млијека. Зимом га тамо мање сркају, али опет више, но ми по жупнијем мјестима, јер код њих има више озимачнијех крава.

Дјеца, док су мала, готово више проспу, него ли извију; али наши људи и жене то не гледају, нити због тога дјеци сумањкавају. Држи се за велики гријех, ко не би дјеци давао да тију, кад су гладна, а у кући хљеба има. Наши људи, Боже сачувај волији би били сами гладовати, него ли да им дјеца гладују. Па богме, бивало је и таквијех примјера, јер и код нас има сиротиње, којој дође час, да се нема чега дохватити, а у кући да нема ни скроба. По нашијем планинскијем мјестима више је млијека, али је мање хљеба; тамо с прољећа неки живе о скробу, млијеку сиру, а неки и самијех коприва варе, па их ију; њима су далеко пазари, а немају се од чега помоћи, да на толикој даљини купе жита.

Пошто дјеца поодрасгу, онда им се ређе даје, да ију, али им се повише јела даје, но ли малој дјеци. Тада дјеца оброче са одразлијема, једу, што и они, и сједе с њима за једном трпезом.

Што се тиче одијела, оно је просто; ту нема каква љепотања при направљању аљина, само се пази, да буду удешене према расту. Нико не употребљава за дјецу тијесне аљине, јер наши добро знаду, да ти-

јесне аљине спречавају правилни развитак дјетета. Као што рексмо, аљине су просте; тамо вам је кошулица од куповног постава, гаћице од постава, абит од шарене робе, гуњић од сукна, гаће од сукна или клашања, пасић мали шарени, докољенице од сукна, чарапице од вуне и опанчићи. Док дјеца напуне двије, три, па и четири године, не носе гаћице, па и ако су мушка; а дешава се, да по гдјекоја носе редовно и гаћице и јакету. Дјеца до четврте године ријетко се опасују, отуда некоја, по народном мишљењу, окулаве; она ријетко и капице носе. Пошто се дијете ослободи колијевке, ово онда носи црногорску капу: мушки мушку, а женска женску капу. Ове су капе доста удесне за виму, али за лето никако, јер су претопле. Пртене аљине по планинама се праве од конопље, коју тамо сију, преду и од ње ткају постав. Боље би било, да се свуда сије та корисна биљка, него што на хиљаде фиорина дајемо за туђе израђевине, које опет за здравље наше не могу тако корисно послужити, као наше домаће. Тако исто боље би било, ка бисмо и од вуне цијелу ношњу употријебили, како сиромашку, так и господску, него што милијуни фиорина излазе из нашег народа, у Беч, Трг и др. градове и земље за њову свиту, коју од наше вуне направљају.

Аљине за дјецу нијесу претопле; по жупама су готово од постава или од памука (памучни џамадан), а по студенијем мјестима од танког сукна и клашања. Многа дјеца иду боса и „по сунцу“ и „по киши“. Код нас многи говоре: „нека се уче, да пате, да могу поднијети невољу“. Но они љуто гријеше, јер дијете, па и сваки, прије прозебе с ногу него ли с главе, а међутијем неки већма утопљавају главу него ли ноге.

Исто тако гријеше сви они родитељи, који допуштају дјецу, да по сунцу боса и гола трчкарају, и то по највећој врућини, кад се земља тако угрије, да жеже ноге. Послије дјеца од тога пате, страдају од гровнице и др. болести. Неки родитељи не закра-

Ћују дјечи да не ију, што год стигну, као разно воће, које још није дозрело. И ово је узрок многијем по здравље рђавијем последицама код дјецe. Пошто нађу јесење кише иза врућега и сушнога љета, ваступе пријекe промјене између дана и ноћи, које врло лако могу љаво дјејствовати на здравље. Многи не схваћају ово, за то и себе и друге излажу у љегнијем аљинама, па послије страдају од грознице, која их цијеле зиме може трести. У нашијем бонијем мјестима то је по наше здравље најкритичнији дио године; за то би требало, да се тада боље причувамо, ако се желимо учувати од грознице и др. болести.

Чим се дијете опре на ноге, оно иде у дјецу. Дијете без дјецe нема мира; оно плаче, ако га у дјецу не цуште; оно се с дјецом занима, игра се, трчи, пада, смије се, плаче и Бог ти сами зна, што му се тамо дешава. Ако дијете није вијечно владати ногама, оно пада, убије се, па плаче се, па се жали мајци, а мајка бије крш, во којем се је убио, и љуби на тижелу оно мјесто, где је се убио. У тјем је ствар свршена — дијете је освећено, умирено.

Док је дијете малено, не употребљава се ни за какав посао; оно само једе и пије, спава, плаче и виче; а пошто буде мало јаторније, почну га привикавати на рад. Ово иде врло тешко. Први је рад: да лијете забави млађе дијете, да га причува од огња, воде, слома и другога, да га придржи, пришика у колијевци, провада, надгледа и проноси; за тјем: да причува кућу од кокошака, свиња и пашчади, да пригледа браве око куће, да причува јагњад, да приждене стоку, да придржи јуне, да нада браве, и уопште да учини оно, што може без икакве бојазни животу.

Чим се дјеца сталније опре на ноге, те при ходу сигурно ступају, да не падају и посрћу, онда почну за којијем кућнијем чељадетом ићи подале од куће, као: у зграду, баштину, ближњу гору, код стоке, на чобанство (кад је лијепо вријеме), на рад, да донесе

воде, и на други лакши и бржи пут. Но не захтјева се од дјетета, да ишта тешко учини, само нека гледа, гдје се ради и камо, што се чини и како — дакле, да се учи: како треба чувати, бранити, одбијати од штете, врћати браве, пригнати их, заврнути и ћерати, јакати (говеда), каћакати (козе), исјкати (овце), кисјјкати (свиње), ишћкати (кокошке), мрћкати (пса) и тд.

Дијете од пет и више година почиње већ помагати старијима у раду, ако није болешљиво; постане мајци, браћи и сестрама у нечему одмјеник, а у нечему помотњик. Ово већ редовно ради лијега, да се раније диже, но не прерано, јер то свако зна, да дијете више спава од одраслијех, а зна се и то, да је у сну најбољи одмор, и говори се, да дијете у спавању највише расте. За то старији и не наморавају дјецу, да се рано дижу, али опет мало раније, него ли мала дјечица.

Ко има ишта, да му дијете ради, он не допушта, да му дијете љењаје и безпослици, јер зна, да оно не може бити здраво, као оно, које по мало ради, иде и бави се на чистом ваздуху, зна, да не може слатко јести, као оно, што се дома креће; зна, да она дјеца слађе једу, која се с понекаквијем послом баве; зна, да не могу ни здрава бити, као она, која се баве некаквијем радом; и зна, да су здравија она, која се баве на чистом ваздуху, него ли она, која се дома излијегају. Зна се, да од по мало рада није горе, па ни малој дјечи, него, напротив боље; јер тада дјеца изгледају веселија, здравија и задовољнија. И ако нејака дјеца невесело крећу за каквијем послом, али се весела враћају, и хвале се мајци, како су тога дана добра била.

Наша сељачка дјеца мирују, само у колико спавају, а иначе су вазда у послу, игри, вардањи, сакању, несташлуку; она не могу бити без посла; њих вије лако сврзати; нарав је њихова живахна, а воља за игром и друштвом са дјецом неизмјерна. Одбити дијете од дјеце, још од дјеце, која су му по комшилуку најближа, јест строга, најстрожија казна за њега,

јер му се тијем велики дио права на слободу закрађује. Наши родитељи не бране дјеци то дружење, па ни овда, кад одрасту, те се почу спажавати, што је лијело а што ружно. Но тада би заиста требало бранити, да се не друже с неваљалом дјецом, имајући на уму, да се зле навике и неморална наклоност и својство може прелити из једнога у друго дијете. — Али о томе на другом мјесту.

На чистоћу дјеце обраћа се слаба пажња. Дјеца иду доста обрљана; њима су не само аљине, него и тијело обрљано, па још како! Некоја су дјеца тако нечиста, да им стоје коре глиба на кољенима, или врсте нечистоће око врата, глиб у ушима, околу очију, обрљано им лице, грло, прси, цијело тијело, а особито ноге. Има их, што-но веле, који се од крштења није водом квасио; има их, који су у глибу замазани, а тако и њихове аљине, јер како ће бити чисто једно, ако није друго. Дјеца се ријетко чешљају, још ређе главу мију, а најређе купљу, да са себе они гад сперу.

Колико се пази на тјелесну чистоћу дјетета, док је у колијевци, толико се, ако не и још више, занемари, пошто дјеца офркну, одрасту. Многијема се у коси залегу уши, а тако и у аљинама, па се непреставо дрпају, чешу, не мичу нокте из меса. Тако се и чистоћа аљина забатали; оне су не само нечисте, него и неискрпљене. Најчистије се дјеца држе у Зети. Гаће су им све гола „типа на типу,“ али су чисте; а таква је кошуљица и јакетица. Њихове мајке имају доста воде и пепела, а руке не жале, па се перу, те и себе и своју дјсцу чисто држе.

И остале мајке имају доста воде и пепела, имају руке, али немају воље, да својски за тијем пријону; немају, ваљда, укуса о чистоћи; немају онога, што треба да имају — немају појимања о рђавијем пошљедицама нечистоће и о добријем странама чистоће. Да имамо тога, држали бисмо чистије и себе и своју дјecu. На некијем мјестима, т. ј. код некијех жена, узрок је нечистоћи њихово нехајство, неморалност или лијен-

ство. И то је рђаво. Због нечистоће има струпаве, краставе и сврабаве дјеце; па некоја од те кожне болести пате по неколико мјесеци или година.

Нечистоћа је велики мах код нашег народа узела. Чистоћа куће, њене унутрашњости и спољашности, нимало не уступа првој; то иде у складу, то се слаже, и тако постоји на штету нашег сељака, који у њој живи. Кад би он разумио рђаво дјејство нечистоће, би се ње у неколико отресао; мучио би се, рвао би, да неприлике савлада; не би дисао оно, што му шкоди; не би на своме тијелу гајио непријатеља своме здрављу; не би носио оно, што му болест доноси; не би жалио труда, па ни трошка, тек да само од себе одбије непријатеље своје.

Наши учитељи највише проповиједају народу о чистоћи; они купе ђачке родитеље и остале општинаре, па им објашњавају ово или оно. Они су једини проповједници у народу, а они су и најсвјеснији и најсавјеснији трудбеници у нашеме народу: они се, дакле, највећма старају, да из народа истријебе све оно, што му шкоди; да унесу у народ оно, што му користи; да му улију у главу појам о љепоти и укусу овога или онога. Они се труде, поред званичног рада; они имају двоструки рад; они су *народни* људи, који у наживе и о народном напретку раде. Но, на жалост, њихова проповијед споро хвата коријен. Томе је узрок: непосјеђавање родитељскијех скупова са стране општинара, и непотпомагање осталијех чиновника, који би могли бити, а и морали би бити исто тако марљиви трудбеници за народ. Требало би, да у овом послу раде и учитељима помажу свештеници, па онда племенски и окружни капетани, кметови, официри и сви народни чиновници, који с народом више додира имају. —

Дјеца леже у колијевци мало више или мало мање од двије године. За то вријеме њима је постеља колијевка; а кад се ње опросте, онда почну лежати с мајкама или с другом дјецом. Чистоћа ноћнијех аљина